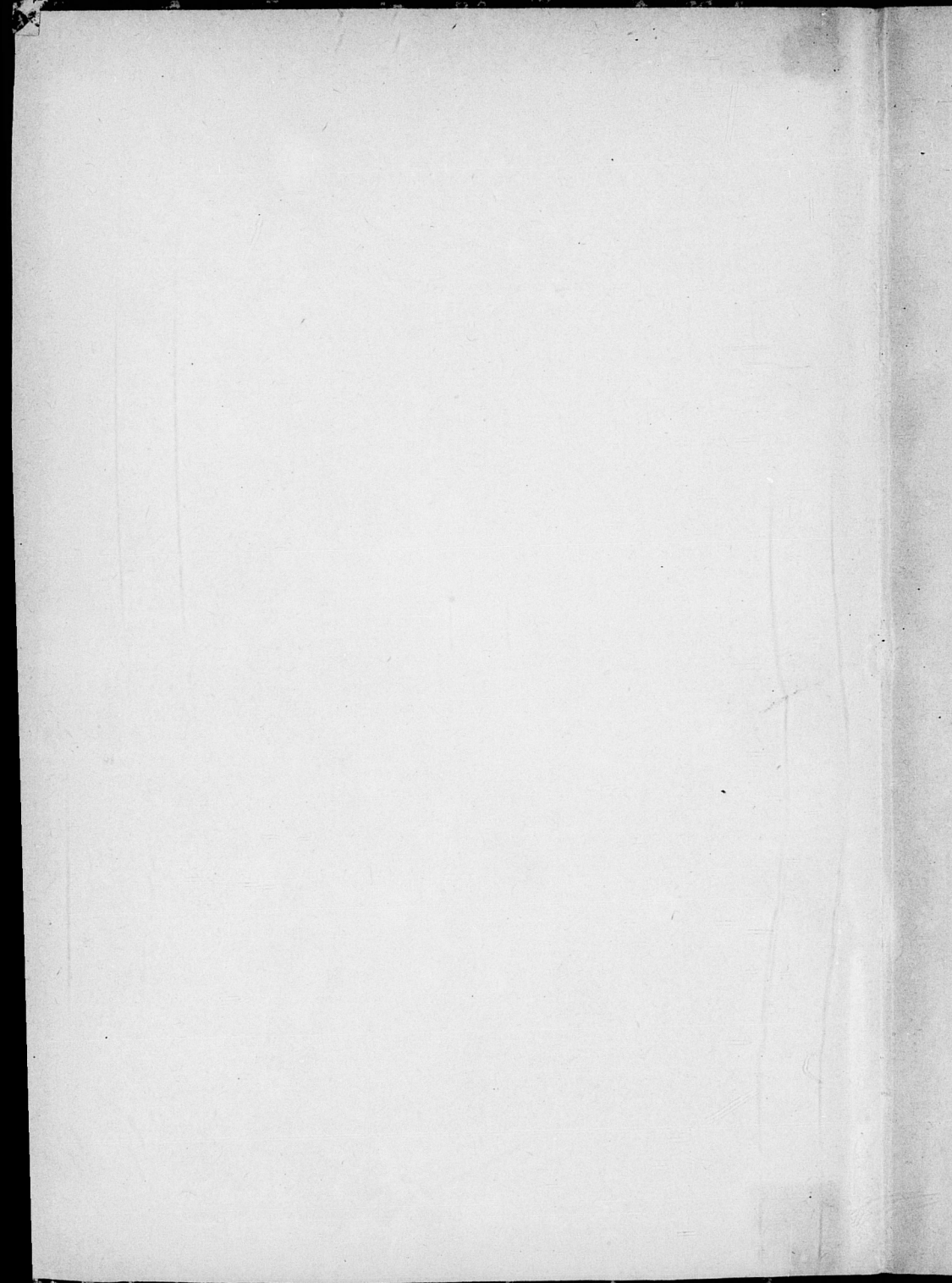

306

Vak 90

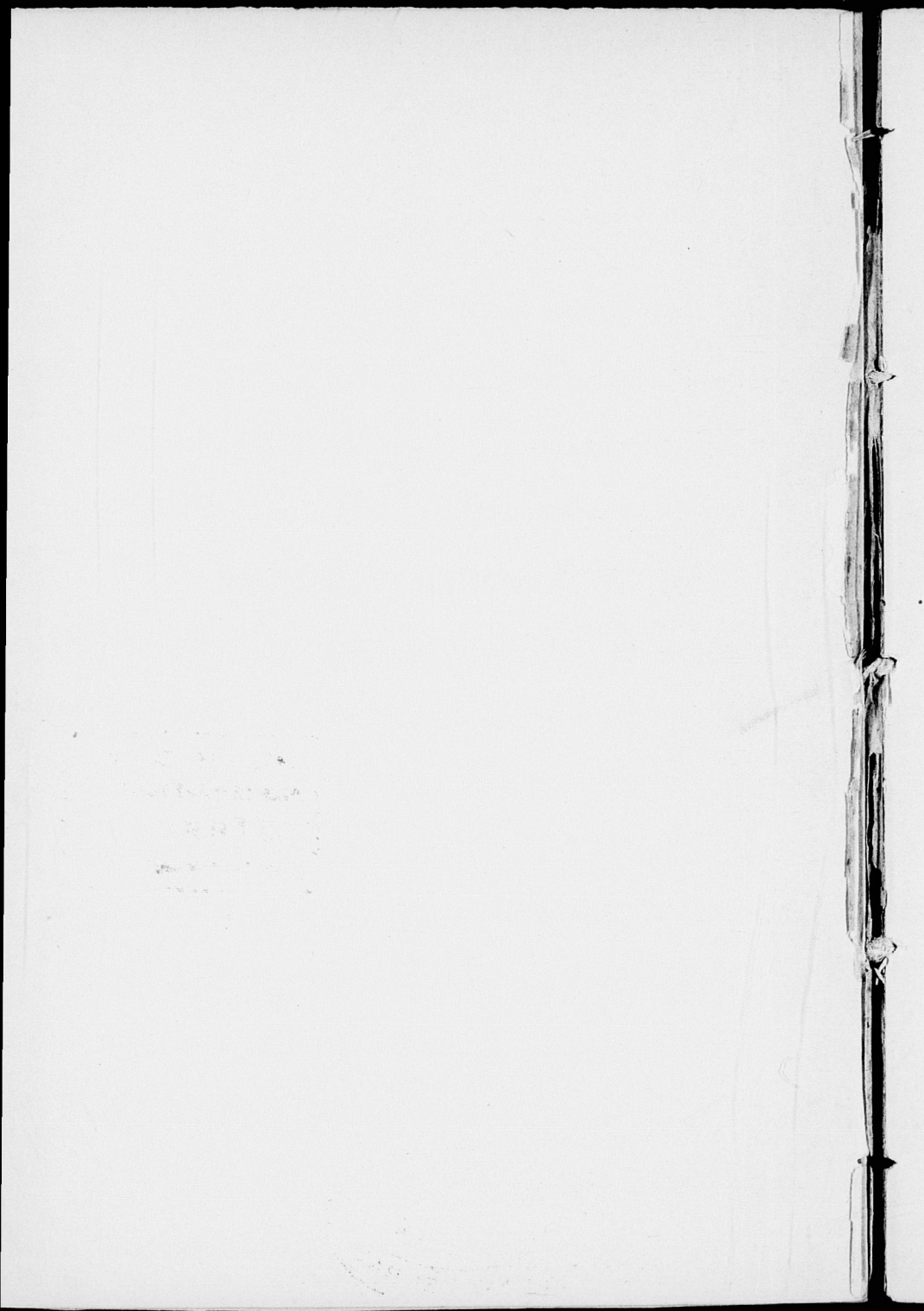
03 a

X

GEEME

XENOPHONS OECONOMICUS

GEEMENDEERD EN VAN OPHELDERINGEN VOORZIEN.

Van Vahgo
306

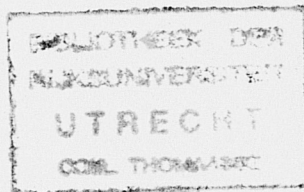
XENOPHONS OECONOMICUS.

GEEMENDEERD EN VAN OPHELDERINGEN VOORZIEN

UITGEGEVEN DOOR

J. J. HARTMAN,

Lit. hum. Dr.

LEIDEN. — E. J. BRILL.

1888.

RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT

2191 3169

CONV. VENRE

1770-1771

1772-1773

VOORREDE.

De Oeconomicus, het eigenaardigste, onderhoudendste, en in zekeren zin belangrijkste geschrift van Xenophon, is in bijna onleesbaren toestand tot ons gekomen: gelukkig zijn de fouten, die het eertijds ontsierden, vrij gemakkelijk weg te nemen, de invoegsels, die den samenhang verbraken, duidelijk in het oog vallend. Daarom vlei ik mij met de hoop, dat het mij gelukt is eindelijk een, zoo goed als geheel, verstaanbaren tekst te leveren. Op welke wijze ik getracht heb dat doel te bereiken, en van wier hulp ik mij daarbij heb bediend, meen ik te moeten mededeelen.

In Dindorfs tweede editie der scripta minora heb ik vooreerst nagenoeg alle emendaties van Cobet, ten tweede mijn eigen pogingen tot verbetering (Anal. Xen. p. 188 en vlg.), die mij bij nader overdenken waarschijnlijk voorkwamen, opgenomen.

Veel dank ik verder aan Schenkl: de kundige beoefenaar van Xenophon kan gemakkelijk nasporen, waarin ik dezen geleerde ben gevolgd. Schenkl's tekstverbeteringen toch hebben iets eigenaardigs, waaraan ze licht te herkennen zijn. Wat ik van andere Duitsche geleerden heb overgenomen acht ik onnoodig hier te vermelden: hun geschriften en uitgaven zijn bekend genoeg. Minder bekend misschien is het keurig Fransche uitgaafje, door Charles Graux begonnen en door Alfred Jacob voltooid (Hachette 1886); daarvan acht ik mij verplicht hier in 't bijzonder gewag te maken, omdat ik er meer aan heb ontleend misschien dan aan het werk van alle andere geleerden te zamen; vooral Jacob heeft op een buitengewoon groot aantal plaatsen verbeteringen aangebracht, waarvan hij weliswaar met de smaakvolle bescheidenheid, zijn landgenooten nog steeds eigen, verklaart: »un certain nombre des corrections nouvelles sont de simples expédients d'editeur'', maar die ik toch op weinige na overgenomen heb, daar ze mij niet alleen «eenvoudige'' maar ook doelmatige hulpmiddelen, ja zelfs voor een deel zeer gelukkige en zekere verbeteringen toeschenen.

In één enkel opzicht vertrouw ik vast, dat deze uitgave boven haar voorgangsters zal uitmunten: ik heb namelijk gebruik kunnen maken van een groot aantal verbeteringen, mij

schriftelijk door van Herwerden aan de hand gedaan. Ze zijn de volgende:

- I, 10. [ἄχρηστοι] λίθοι.
 I, 22. δεσποινῶν αἱ ἄρχουσι.
 II, 11. τὰργύριον (voor ἀργύριον).
 II, 14. [μοι] πειρᾶ: μοι geschrappt als slechte variant van het volgende με.
 II, 17. εἰκότως (voor οἰκείως).
 III, 6. ἄξω καὶ παρὰ (voor ἐπὶ) τούτους.
 IV, 2. ἐπιβόητοι (voor ἐπίρρητοι).
 IV, 8. ποσὴν (voor δπόσην).
 IV, 16. εὐδοκιμώτατος δὴ [βασιλεύς] γεγένηται.
 VI, 2. ἐπανελθοίμεν <εἰς> ὅσα.
 VII, 31. ἀσεβῶν τε (voor ἴσως τι) καὶ ἀτακτῶν.
 VIII, 1. οἶδ' ἀ <ποτ'> αὐτήν.
 IX, 5. κεχωρισμένην (voor ὠρισμένην).
 X, 10. προστᾶσαν (voor προστᾶσαν).
 XI, 1. ἱκανά (voor ἱκανῶς).
 XI, 18. βαδίσας (voor βᾶδην).
 XIII, 10. ποιῶμαι (voor ποιῶ).
 XVII, 8. αὐτὸ τοῦτ, ἔφη, λέγω (voor τοῦτ', ἔφη, λέγω).
 XIX, 7. καὶ οὐκ ἂν δύναιο ἔτι [ἐν ὕδατι] φυτεύειν.
 XX, 9. οἱ μὲν ἐπιμελοῦνται [οὕτω ποιεῖν], οἱ δ' οὐ.

XX, 28. Geschraapt (na θαλάττης) de ww. καὶ ταῦτα εἰς
τὸ πλοῖον ἐνθήμενοι ἐφ' ᾧ περ αὐτοὶ πλέουσι.

Dat ik van sommige mijner eigene vermoedens bijtijds de onjuistheid heb leeren inzien dank ik mede aan v. Herwerdens vriendelijke correspondentie naar aanleiding mijner Analecta.

Ten slotte een bekentenis! Tot mijn schrik heb ik bespeurd, dat ik een paar tekstverbeteringen, waarvan de eer der uitvinding aan Jacob toekomt, als mijn eigendom in mijnboek heb gepubliceerd. Wie mij kent zal wel gelooven dat ik in dezen geen letterkundigen diefstal heb willen plegen, en Jacob (de eenige, tegenover wien ik mij heb te verantwoorden) staat hoog genoeg om mij mijn onnauwkeurigheid te vergeven. Pauperis est numerare pecus!

Leiden, Maart 1888.

XENOPHONS OECONOMICUS.

"Ηκουσα δέ ποτε αὐτοῦ ¹⁾ καὶ περὶ οἰκονομίας τοιαύδε δια-
 λεγομένου. Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Κριτόβουλε, ἄρά γε ἡ οἰκονομία
 ἐπιστήμης τινὸς ὄνομά ἐστιν, ὥσπερ ἡ ἰατρικὴ καὶ ἡ χαλκευ-
 τικὴ καὶ ἡ τεκτονικὴ; "Εμοιγε δοκεῖ, ἔφη ὁ Κριτόβουλος. "Η
 καὶ ὥσπερ τούτων τῶν τεχνῶν ἔχοιμεν ἂν εἰπεῖν ὅ,τι ἔργον
 ἐκάστης, οὕτω καὶ τῆς οἰκονομίας δυναίμεθ' ἂν εἰπεῖν ὅ,τι
 ἔργον αὐτῆς ἐστι; Δοκεῖ γοῦν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, οἰκονόμου
 ἀγαθοῦ εἶναι εὖ οἰκεῖν τὸν ἑαυτοῦ οἶκον. "Η καὶ τὸν ἄλλου δὲ
 οἶκον, ἔφη ὁ Σωκράτης, εἰ ἐπιτρέποι τις αὐτῷ, οὐκ ἂν δύναιτο,
 εἰ βούλοιτο, εὖ οἰκεῖν, ὥσπερ καὶ τὸν ἑαυτοῦ; ὁ μὲν γὰρ
 τεκτονικὴν ἐπιστάμενος ὁμοίως ἂν καὶ ἄλλῳ δύναιτο ἐργάζε-
 σθαι ὅ,τιπερ καὶ ἑαυτῷ. "Εμοιγε δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, καὶ ὁ
 οἰκονομικός γ' ἂν ὡσαύτως. "Εστιν ἄρα, ἔφη ὁ Σωκράτης, τὴν
 τέχνην ταύτην ἐπισταμένῳ, καὶ εἰ μὴ αὐτὸς τύχοι χρήματα
 ἔχων, τὸν ἄλλου οἶκον οἰκονομοῦντα ὥσπερ καὶ οἰκοδομοῦντα
 μισθοφορεῖν; Νὴ Δία καὶ πολὺν γε μισθόν, ἔφη ὁ Κριτόβου-
 λος, φέροι ἂν, εἰ δύναιτο οἶκον παραλαβὼν τελεῖν τε ὅσα δεῖ

1) δὲ... αὐτοῦ: Xenophon fingeert, dat dit werkje niet anders is dan een
 vervolg op de gesprekken van Socrates, zooals hij er vele gegeven heeft in zijn
 Memorabilia; in werkelijkheid heeft de Oeconomicus op Socra:es weinig be-
 trekking en bevat niets dan practische en theoretische wijsheid van Xenophon
 zelven.

καὶ περιουσίαν ποιῶν αὖξιν τὸν οἶκον. Οἶκος δὲ δὴ τί δοκεῖ
 ἡμῖν εἶναι; ἄρα ὅπερ οἰκία, ἣ καὶ ὅσα τις ἔξω τῆς οἰκίας
 κέκτηται, πάντα τοῦ οἴκου ταῦτά ἐστιν; Ἐμοὶ γοῦν, ἔφη ὁ
 Κριτόβουλος, δοκεῖ, καὶ εἰ μὴδ' ἐν τῇ αὐτῇ πόλει εἴη τῷ
 κεκτημένῳ, πάντα τοῦ οἴκου εἶναι ὅσα τις κέκτηται. Οὐκοῦν
 καὶ ἐχθροὺς κέκτληται τινες; Νὴ Δία καὶ πολλοὺς γε ἔνιοι.
 Ἡ καὶ κτήματα αὐτῶν Φήσομεν εἶναι τοὺς ἐχθροὺς; Γελοῖον
 μεντὰν εἴη, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, εἰ ὁ τοὺς ἐχθροὺς αὖξιν προσ-
 ἔτι καὶ μισθὸν τούτου φέροι. Οὔτι τοι ἡμῖν ἐδόκει οἶκος ἀν-
 δρὸς εἶναι ὅπερ κτῆσις ¹⁾); Νὴ Δί', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ὅτι
 γέ τις ἀγαθὸν κέκτηται· οὐ μὰ Δί' οὐκ εἴ τι κακόν, τοῦτο
 κτῆμα ἐγὼ καλῶ. Σὺ δ' ἔοικας τὰ ἐκάστω ὠφέλιμα κτήματα
 καλεῖν. Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη· τὰ δὲ γε βλάπτοντα ζημίαν
 ἔγωγε νομίζω μᾶλλον ἢ χρήματα. Κἂν ἄρα γέ τις ἵππον
 πριάμενος μὴ ἐπίσταιται αὐτῷ χρῆσθαι, ἀλλὰ καταπίπτων ἀπ'
 αὐτοῦ κακὸν λαμβάνη, οὐ χρήματα αὐτῷ ἐστὶν ὁ ἵππος; Οὐκ,
 εἶπερ τὰ χρήματά γ' ἐστὶν ἀγαθόν. Οὐδ' ἄρα γε ἡ γῆ ἀνθρώπων
 ἐστὶ χρήματα, ὅστις οὕτως ἐργάζεται αὐτὴν ὥστε ζημιουῖσθαι
 ἐργαζόμενος. Οὐδὲ ἡ γῆ μέντοι χρήματά ἐστιν, εἶπερ ἀντὶ τοῦ
 τρέφειν πεινῶν παρασκευάζει. Οὐκοῦν καὶ τὰ πρόβατα ὡσαύτως,
 εἴ τις διὰ τὸ μὴ ἐπίστασθαι προβάτοις χρῆσθαι ζημιότο, οὐδὲ
 τὰ πρόβατα χρήματα τούτῳ εἴη ἄν; Οὐκ οὐκ ἔμοιγε δοκεῖ. Σὺ
 ἄρα, ὡς ἔοικε, τὰ μὲν ὠφελοῦντα χρήματα ἡγεῖ, τὰ δὲ βλά-
 πτοντα οὐ χρήματα. Οὕτω. Ταῦτά ἄρα ὄντα τῷ μὲν ἐπίστα-
 μένῳ χρῆσθαι αὐτῶν ἐκάστοις χρήματά ἐστι, τῷ δὲ μὴ
 ἐπίσταμένῳ οὐ χρήματα· ὥσπερ γε αὐλοὶ τῷ μὲν ἐπίσταμένῳ

1) οὔτι τοι is een zeer onzekere gissing van Wyttenbach voor het overge-
 leverde ὅτι τοι, dat in 't geheel geen zin geeft. Men zou de vraag οὔτι τοι
 ἐδόκει κτέ. kunnen vertalen: maar we waren het er over eens enz.

ἀξίως λόγου αὐλεῖν χρήματά εἰσι, τῷ δὲ μὴ ἐπισταμένῳ οὐδὲν μαῖλλον ἢ λίθοι, εἰ μὴ ἀποδιδούτω γε αὐτούς. Τοῦτ' αὐτὸ φαίνεται ἡμῖν, ἀποδιδόμενοις μὲν οἱ αὐτοὶ χρήματα, μὴ ἀποδιδόμενοις δὲ ἀλλὰ κεκτημένοις οὐ, τοῖς μὴ ἐπισταμένοις αὐτοῖς χρῆσθαι. καὶ δι' ὁμολογουμένων γε, ὦ Σώκρατες, ὁ λόγος ἡμῖν χωρεῖ ¹⁾, ἐπεὶ περ εἴρηται τὰ ὠφελοῦντα χρήματα εἶναι. μὴ πωλούμενοι μὲν γὰρ οὐ χρήματά εἰσιν οἱ αὐτοί· οὐδὲν γὰρ χρήσιμοι εἰσι· πωλούμενοι δὲ χρήματα. πρὸς ταῦτα δ' ὁ Σωκράτης εἶπεν, "Ἦν ἐπίσθηταί γε πωλεῖν. εἰ δὲ πωλοῖη αὐτὸς πρὸς τοῦτο ὃ μὴ ἐπίσταιτο χρῆσθαι, οὐδὲ πωλούμενοί εἰσι χρήματα κατὰ γε τὸν σὸν λόγον. Λέγειν ἔοικας, ὦ Σώκρατες, ὅτι οὐδὲ τὸ ἀργύριον ἐστὶ χρήματα, εἰ μὴ τις ἐπίσταιτο χρῆσθαι αὐτῷ. Καὶ σὺ δέ μοι δοκεῖς συνομολογεῖν λέγων, ἂν τις ὠφελεῖσθαι δύναται, χρήματα εἶναι. εἰ γοῦν τις οὕτω χρῆτο τῷ ἀργυρίῳ ὥστε πριάμενος οἶον ἐταίραν διὰ ταύτην κάκιον μὲν τὸ σῶμα ἔχει, κάκιον δὲ τὴν ψυχὴν, κάκιον δὲ τὸν οἶκον, πῶς ἂν ἔτι τὸ ἀργύριον αὐτῷ ὠφέλιμον εἴη; Οὐδαμῶς, εἰ μὴ πέρ γε καὶ τὸν ὑοσκύαμον καλούμενον χρήματα εἶναι φήσομεν, ὅφ' οὐ οἱ φαγόντες παραπλήγες γίνονται. Τὸ μὲν δὴ ἀργύριον, εἰ μὴ τις ἐπίσταιτο αὐτῷ χρῆσθαι, οὕτω πόρρω ἀπωθεῖσθω, ὦ Κριτόβουλε, ὥστε μηδὲ χρήματα εἶναι. οἱ δὲ φίλοι, ἦν τις ἐπίσθηται αὐτοῖς χρῆσθαι ὥστε ὠφελεῖσθαι ἀπ' αὐτῶν, τί φήσομεν αὐτούς εἶναι; Χρήματα νῦν Δί', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, καὶ πολὺ γε μαῖλλον ἢ τοὺς βοῦς. Καὶ οἱ ἐχθροὶ ἄρα κατὰ γε τὸν σὸν λόγον χρήματά εἰσι τῷ δυναμένῳ ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ὠφελεῖσθαι. "Ἐμοὶ γοῦν δοκεῖ. Οἰκονόμου ἄρα ἐστίν

1) δι' ὁμολογουμένων ὁ λόγος χωρεῖ: onze geheele redeneering bestaat uit stukken, die wij een voor een elkander hebben toegestemd.

ἀγαθοῦ καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἐπίστασθαι χρῆσθαι ὥστε ὠφελεῖσθαι ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν. Ἰσχυρότατά γε. Καὶ γὰρ δὴ ὁρᾷς, ἔφη, ὦ Κριτόβουλε, ὅσοι μὲν οἴκοι ἰδιωτῶν ἡϋξημένοι εἰσὶν ἀπὸ πολέμου ὅσοι δὲ τυράννων. *** Ἀλλὰ γὰρ ¹⁾ τὰ μὲν καλῶς ἔμοιγε δοκεῖ λέγεσθαι, ὦ Σώκρατες, ἔφη ὁ Κριτόβουλος· ἐκεῖνο δ' ἡμῖν τί φαίνεται, ὁπότεν ὁρῶμεν τινὰς ἐπιστήμας μὲν ἔχοντας καὶ ἀφορμὰς ἀφ' ὧν δύνανται ἐργαζόμενοι αὖξιν τοὺς οἴκους, αἰσθανόμεθα δὲ αὐτοὺς ταῦτα μὴ θέλοντας ποιεῖν, καὶ διὰ τοῦτο ὁρῶμεν ἀνωφελεῖς οὕσας αὐτοῖς ταύτας; ἄλλο τι ἢ τούτοις αὖ οὔτε αἰ ἐπιστῆμαι χρήματά εἰσιν οὔτε τὰ κτήματα; Περὶ δούλων μοι, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐπιχειρεῖς, ὦ Κριτόβουλε, διαλέγεσθαι; Οὐ μὰ Δί', ἔφη, οὐκ ἔγωγε, ἀλλὰ καὶ πάνυ εὐπατριδῶν ἐνίων γε δοκούντων εἶναι, οὓς ἐγὼ ὁρῶ τοὺς μὲν πολεμικὰς, τοὺς δὲ καὶ εἰρηνικὰς ἐπιστήμας ἔχοντας, ταύτας δὲ οὐκ ἐθέλοντας ἐργάζεσθαι, ὥς μὲν ἐγὼ οἶμαι, δι' αὐτὸ τοῦτο ὅτι δεσπότης οὐκ ἔχουσιν. Καὶ πῶς ἂν, ἔφη ὁ Σωκράτης, δεσπότης οὐκ ἔχοιεν, εἰ εὐχόμενοι εὐδαιμονεῖν καὶ ποιεῖν βουλόμενοι ²⁾ ἀφ' ὧν ἔχοιεν ἀγαθὰ ἔπειτα κωλύονται ποιεῖν ταῦτα ὑπὸ τῶν ἀρχόντων; Καὶ τίνες δὴ οὗτοί εἰσιν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, οἱ ἀφανεῖς ὄντες ἄρχουσιν αὐτῶν; Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, οὐκ ἀφανεῖς εἰσιν, ἀλλὰ καὶ πάνυ φανεροί. καὶ ὅτι πονηρότατοί γέ εἰσιν οὐδὲ σὲ λανθάνουσιν, εἴπερ πονηρίαν γε νομίζεις ἀργίαν τ' εἶναι καὶ μαλακίαν ψυχῆς καὶ ἀμέλειαν. καὶ ἄλλαι δ' εἰσὶν ἀπατηλαί

1) ἀλλὰ γάρ. Wat hier volgt sluit zich slecht aan bij het vorige. Er schijnt iets te zijn uitgevallen.

2) βουλόμενοι. Zoo even heeft Critobulus van deze menschen gezegd dat ze niet willen werken; Socrates evenwel, zijn woorden opnemende, moet ze tevens verbeteren, daar hij gaat aantoonen dat de meesters (meesteressen) dier menschen hen juist het werken beletten.

τινες δέσποιναι προσποιούμεναι ἡδοναὶ εἶναι, κυβεῖται τε καὶ ἀνωφελεῖς ἀνθρώπων ὀμιλίαι, αἱ προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐξαπατηθεῖσι καταφανεῖς γίνονται ὅτι λῦπαι ἄρα ἦσαν ἡδοναῖς περιπεπεμμέναι, αἱ διακωλύουσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ὠφελίμων ἔργων κρατοῦσαι. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐργάζεσθαι μὲν οὐ κωλύονται ὑπὸ τούτων, ἀλλὰ καὶ πάνυ σφοδρῶς πρὸς τὸ ἐργάζεσθαι ἔχουσι καὶ μηχανᾶσθαι προσόδους· ὅμως δὲ καὶ τοὺς οἴκους κατατρίβουσι καὶ ἀμηχανίαις συνέχονται. Δούλοι γάρ εἰσι καὶ οὗτοι, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ πάνυ γε χαλεπῶν δεσποινῶν, οἱ μὲν λιχνειῶν, οἱ δὲ λαγνειῶν, οἱ δὲ οἶνοφλυγιῶν, οἱ δὲ φιλοτιμιῶν τινων μωρῶν καὶ δαπανηρῶν, αἱ οὕτω χαλεπῶς ἄρχουσι τῶν ἀνθρώπων ὧν ἂν ἐπικρατήσωσιν, ὥσθ' ἕως μὲν ἂν ὀρῶσιν ἡβῶντας αὐτοὺς καὶ δυναμένους ἐργάζεσθαι, ἀναγκάζουσι φέρειν ἃ ἂν αὐτοὶ ἐργάσωνται καὶ τελεῖν εἰς τὰς αὐτῶν ἐπιθυμίας, ἐπειδὴ δὲ αὐτοὺς ἀδυνάτους αἰσθάνονται ὄντας ἐργάζεσθαι διὰ τὸ γῆρας, ἀπολείπουσι τούτους κακῶς γηράσκειν, ἄλλοις δ' αὖ πειρῶνται δούλοις χρῆσθαι. ἄλλὰ δεῖ, ὦ Κριτόβουλε, πρὸς ταῦτα οὐχ ἥττον διαμάχεσθαι περὶ τῆς ἐλευθερίας ἢ πρὸς τοὺς σὺν ὅπλοις πειραμένους καταδουλοῦσθαι. πολέμιοι γοῦν ἤδη ὅταν καλοὶ κἄγαθοὶ ὄντες καταδουλώσωνται τινας, πολλοὺς δὲ βελτίους ἡνάγκασαν εἶναι σωφρονίσαντες, καὶ ῥᾶον βιοτεύειν τὸν λοιπὸν χρόνον ἐποίησαν· αἱ δὲ τοιαῦται δέσποιναι αἰκισόμεναι τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς ψυχὰς καὶ τοὺς οἴκους οὐποτε λήγουσιν, ἔστ' ἂν ἄρχωσιν αὐτῶν.

Ὁ οὖν Κριτόβουλος ἐκ τούτων ᾧδὲ πως εἶπεν. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν τοιούτων ἀρκοῦντα πάνυ μοι δοκῶ τὰ λεγόμενα ὑπὸ σοῦ ἀκηκοέναι· αὐτὸς δ' ἐμαυτὸν ἐξετάζων δοκῶ μοι εὐρίσκειν ἐπεικῶς τῶν τοιούτων ἐγκρατῇ ὄντα, ὥστ' εἴ μοι συμβουλευοῖς

ὅτι ἂν ποιῶν αὐξοίμι τὸν οἶκον, οὐκ ἂν μοι δοκῶ ὑπό γε τούτων ἂν σὺ δεσποινῶν καλεῖς κωλύεσθαι· ἀλλὰ θαρρῶν συμβούλευε ὅτι ἔχεις ἀγαθόν· ἢ κατέγνωκας ἡμῶν, ὃ Σώκρατες, ἱκανῶς πλουτεῖν καὶ οὐδὲν δοκοῦμέν σοι προσδεῖσθαι χρημάτων; Οὐκ οὖν ἔγωγ', ἔφη ὁ Σωκράτης, εἰ καὶ περὶ ἐμοῦ λέγεις, οὐδὲν μοι δοκῶ προσδεῖσθαι χρημάτων, ἀλλ' ἱκανῶς πλουτεῖν· σὺ μέντοι, ὃ Κριτόβουλε, πάνυ μοι δοκεῖς πένεσθαι, καὶ ναὶ μὰ Δί' ἔστιν ὅτε καὶ πάνυ οἰκτεῖρά σε ἐγώ. καὶ ὁ Κριτόβουλος γελάσας εἶπε, Καὶ πόσον ἂν πρὸς τῶν θεῶν οἶει, ὃ Σώκρατες, ἔφη, εὑρεῖν τὰ σὰ κτήματα παλούμενα, πόσον δὲ τὰ ἐμά; Ἐγὼ μὲν οἶμαι, ἔφη ὁ Σωκράτης, εἰ ἀγαθοῦ ὠνητοῦ ἐπιτύχοιμι, εὑρεῖν ἂν μοι τὴν οἰκίαν καὶ τὰ ἐνόντα πάντα πέντε μνᾶς· τὰ μέντοι σὰ ἀκριβῶς οἶδα ὅτι πάνυ ῥαδίως πλέον ἂν εὔροι ἢ τὸ ἑκατονταπλάσιον τούτου. Κἄτα οὕτως ἐγνωκὼς σὺ μὲν οὐχ ἡγεῖ προσδεῖσθαι χρημάτων, ἐμὲ δὲ οἰκτεῖρεις ἐπὶ τῇ πενίᾳ; Τὰ μὲν γὰρ ἐμά, ἔφη, ἱκανά ἐστιν ἐμοὶ παρέχειν τὰ ἐμοὶ ἀρκοῦντα· εἰς δὲ τὸ σὸν σχῆμα ὃ σὺ περιβέβλησαι καὶ τὴν σὴν δόξαν, οὐδ' εἰ τρίς ὅσα νῦν κέκτησαι προσγένοιτό σοι, οὐδ' ὥς ἂν ἱκανά μοι δοκεῖ εἶναί σοι. Πῶς δὴ τοῦτ'; ἔφη ὁ Κριτόβουλος. Ὅτι πρῶτον μὲν ὁρῶ σοι ἀνάγκην οὔσαν θύειν πολλά τε καὶ μεγάλα, ἢ οὔτε θεοὺς οὔτε ἀνθρώπους οἶμαι σε ἂν ἀνασχεῖσθαι· ἔπειτα ξένους προσήκει σοι πολλοὺς δέχεσθαι, καὶ τούτους μεγαλοπρεπῶς· ἔπειτα δὲ πολίτας δειπνίζειν καὶ εὖ ποιεῖν, ἢ ἔρημον συμμάχων εἶναι. ἔτι δὲ καὶ τὴν πόλιν αἰσθάνομαι τὰ μὲν ἤδη σοι προστάττουσαν, ἵπποτροφίας τε καὶ χορηγίας καὶ γυμνασιαρχίας καὶ προστατείας, ἣν δὲ δὴ πόλεμος γένηται, οἷδ' ὅτι καὶ τριηραρχίας καὶ εἰσφορὰς τοσαύτας σοι προστάξουσιν ὅσας σὺ οὐ ῥαδίως ὑποίσεις. ὅπου δ' ἂν ἐνδεῶς δόξης τι τούτων ποιεῖν, οἷδ' ὅτι σε τιμωρήσονται Ἀθη-

ναῖοι οὐδὲν ἤττον ἢ εἰ τὰ αὐτῶν λάβοιεν κλέπτοντα. πρὸς δὲ τούτοις ὁρῶ σε οἰόμενον πλουτεῖν, καὶ ἀμελῶς μὲν ἔχοντα πρὸς τὸ μηχανᾶσθαι χρήματα, παιδικοῖς δὲ προσέχοντα τὸν νοῦν, ὥσπερ ἐξόν σοι. ὦν ἔνεκα οἰκτεῖράω σε μὴ τι ἀνῆκεστον κακὸν πάθῃς καὶ εἰς πολλὴν ἀπορίαν καταστῇς. καὶ ἐμοὶ μὲν, εἴ τι καὶ προσδεηθείην, οἶδ' ὅτι καὶ σὺ γιγνώσκεις ὥς εἰσὶν οἱ καὶ ἐπαρκέσειαν ἂν ὥστε πάνυ μικρὰ πορίσαντες κατακλύσειαν ἂν ἀφθονίᾳ τὴν ἐμὴν δαίταν· οἱ δὲ σοὶ φίλοι πολλὸν ἀρκοῦντα μαῶλλον ἔχοντες τῇ ἑαυτῶν κατασκευῇ ἢ σὺ τῇ σῇ ὅμως ὥς παρὰ σοῦ ὠφελησόμενοι ἀποβλέπουσι. καὶ ὁ Κριτόβουλος εἶπεν, 'Εγὼ τούτοις, ὦ Σώκρατες, οὐκ ἔχω ἀντιλέγειν· ἀλλ' ὥρα σοι προστατεύειν ἐμοῦ, ὅπως μὴ τῷ ὄντι οἰκτρὸς γένωμαι. ἀκούσας οὖν ὁ Σωκράτης εἶπε, Καὶ οὐ θαυμαστὸν δοκεῖς, ὦ Κριτόβουλε, τοῦτο σαυτῷ ποιεῖν ὅτι ὀλίγον μὲν πρόσθεν, ὅτε ἐγὼ ἔφην πλουτεῖν, ἐγέλασας ἐπ' ἐμοὶ ὥς οὐδὲ εἰδότες, τί εἴη πλοῦτος, καὶ πρότερον οὐκ ἐπαύσω πρὶν ἐξήλεγκάς με καὶ ὁμολογεῖν ἐποίησας μὴδὲ ἑκατοστὸν μέρος τῶν σῶν κεκτῆσθαι, νῦν δὲ κελεύεις προστατεύειν μέ σου καὶ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ἂν μὴ παντάπασιν ἀληθῶς πένης γένοιο; Ὅρῳ γάρ σε, ἔφη, ὦ Σωκράτες, ἐν τι πλουτηρὸν ἔργον ἐπιστάμενον περιουσίαν ποιεῖν. τὸν οὖν ἀπ' ὀλίγων περιποιοῦντα ἐλπίζω ἀπὸ πολλῶν γ' ἂν πάνυ ῥαδίως πολλὴν περιουσίαν ποιῆσαι. Οὐκ οὖν μέμνησαι ἀρτίως ἐν τῷ λόγῳ ὅτε οὐδ' ἀναγκρῦζειν μοι ἐξουσίαν ἐποίησας, λέγων ὅτι τῷ μὴ ἐπισταμένῳ ἴπποις χρῆσθαι οὐκ εἴη χρήματα οἱ ἵπποι οὐδὲ ἡ γῆ οὐδὲ τὰ πρόβατα οὐδὲ τὰ ῥύριον οὐδὲ ἄλλο οὐδὲ ἐν ὅτῳ τις μὴ ἐπίσταιτο χρῆσθαι; εἰσὶ μὲν οὖν αἱ πρόσδοι ἀπὸ τῶν τοιούτων· ἐμὲ δὲ πῶς τινι τούτων οἶει ἂν ἐπιστιθῆναι χρῆσθαι, ὦ τὴν ἀρχὴν οὐδὲν πάποτ' ἐγένετο τούτων; Ἀλλ' ἐδόκει ἡμῖν, καὶ εἰ μὴ χρηματὰ τις

τύχοι ἔχων, ὅμως εἶναι τις ἐπιστήμη οἰκονομίας. τί οὖν καλύει καὶ σὲ ἐπίστασθαι; Ὅπερ νῆ Δία καὶ αὐλεῖν ἂν καλύσειεν ἄνθρωπον ἐπίστασθαι, εἰ μήτε αὐτὸς πώποτε κτήσαιο αὐλοῦς μήτε ἄλλος αὐτῷ παράσχοι ἐν τοῖς αὐτοῦ μαθάνειν· οὕτω δὴ καὶ ἐμοὶ ἔχει περὶ τῆς οἰκονομίας. οὔτε γὰρ αὐτὸς ὄργανα ἐκεκτήμην, ὥστε μαθάνειν, οὔτε ἄλλος πώποτε μοι παρέσχε τὰ ἑαυτοῦ διοικεῖν ἄλλ' ἢ σὺ νυνὶ ἐθέλεις παρέχειν. οἱ δὲ δήπου τὸ πρῶτον μαθάνοντες κιθαρίζουσιν καὶ τὰς λύρας λυμαίνονται· καὶ ἐγὼ δὴ εἰ ἐπιχειρήσοιμι ἐν τῷ σῷ οἴκῳ μαθάνειν οἰκονομεῖν, ἴσως ἂν καταλυμηναίμην ἂν σου τὸν οἶκον. πρὸς ταῦτα ὁ Κριτόβουλος εἶπε, Προθύμως γε, ὦ Σώκρατες, ἀποφύγειν πειρᾷ μηδὲν με συνωφελῆται εἰς τὸ ῥᾶον ὑποφέρειν τὰ ἐμοὶ ἀναγκαῖα πράγματα. Οὐ μὰ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, οὐκ ἔγωγε, ἀλλ' ὅσα ἔχω καὶ πάνυ προθύμως ἐξηγήσομαι σοι. οἶμαι δ' ἂν καὶ εἰ ἐπὶ πῦρ ἐλθόντος σου μὴ ὄντος παρ' ἐμοί, ἄλλοτε ἡγησάμην ὁπόθεν σοι εἴη λαβεῖν, οὐκ ἂν ἐμέμφου μοι, καὶ εἰ ὕδωρ παρ' ἐμοῦ αἰτοῦντά σε αὐτὸς μὴ ἔχων ἄλλοτε καὶ ἐπὶ τοῦτο ἤγαγον, οἶδ' ὅτι οὐδ' ἂν τοῦτό μοι ἐμέμφου, καὶ εἰ βουλομένου μουσικὴν μαθεῖν σου παρ' ἐμοῦ δείξαιμί σοι πολὺ δεινότερους ἐμοῦ περὶ μουσικὴν καὶ σοι χάριν ἂν εἰδότας, εἰ ἐθέλοις παρ' αὐτῶν μαθάνειν, τί ἂν ἔτι μοι ταῦτα ποιοῦντι μέμφοιο; Οὐδὲν ἂν δικαίως γε, ὦ Σώκρατες. Ἐγὼ τοίνυν σοι δείξω, ὦ Κριτόβουλε, ὅσα νῦν λιπαρεῖς παρ' ἐμοῦ μαθάνειν πολὺ ἄλλους ἐμοῦ δεινότερους περὶ ταῦτα. ὁμολογῶ δὲ μεμεληκέναι μοι οἷτινες ἕκαστα ἐπιστημονέστατοί εἰσι τῶν ἐν τῇ πόλει. καταμαθὼν γὰρ ποτε ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἔργων τοὺς μὲν πάνυ ἀπόρους ὄντας, τοὺς δὲ πάνυ πλουσίους, ἀπεθαύμασα, καὶ ἔδοξέ μοι ἄξιον εἶναι ἐπισκέψεως ὅτι εἴη τοῦτο. καὶ εὗρον ἐπισκοπῶν πάνυ εἰκότως ταῦτα γιγνόμενα.

τοὺς μὲν γὰρ εἰκὴ ταῦτα πράττοντας ζημιουμένους ἐώρων, τοὺς δὲ γνώμῃ συντεταμένη ἐπιμελουμένους καὶ θάττον καὶ ῥᾶρον καὶ κερδαλεώτερον κατέγωνων πράττοντας. παρ' ὧν ἂν καὶ σὲ οἶμαι, εἰ βούλοιο, μαθόντα, εἴ σοι θεὸς μὴ ἐναντιοῖτο, πάνυ ἂν δεινὸν χρηματιστὴν γενέσθαι.

Ἀκούσας ταῦτα ὁ Κριτόβουλος εἶπε, Νῦν τοι, ἔφη, ἐγὼ σε οὐκέτι ἀφήσω, ὦ Σώκρατες, πρὶν ἂν μοι ἃ ὑπέσχησαι ἐναντίον τῶν φίλων τούτων ἀποδείξῃς, τί οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὦ Κριτόβουλε, ἦν σοι ἐπιδεικνύω πρῶτον μὲν οἰκίας τοὺς μὲν ἀπὸ πολλοῦ ἀργυρίου ἀχρήστους οἰκοδομοῦντας, τοὺς δὲ ἀπὸ πολὺ ἐλάττονος πάντα ἐχούσας ὅσα δεῖ, δόξω ἔν τί σοι τοῦτο τῶν οἰκονομικῶν ἔργων ἐπιδεικνύναι; Καὶ πάνυ γ', ἔφη ὁ Κριτόβουλος. τί δ' ἦν τὸ τούτου ἀκόλουθον μετὰ τοῦτό σοι ἐπιδεικνύω, τοὺς μὲν πάνυ πολλὰ καὶ παντοῖα κεκτημένους ἐπιπλα, καὶ τούτοις, ὅταν δέωνται, μὴ ἔχοντας χρῆσθαι μηδὲ εἰδότες εἰ σὰ ἐστὶν αὐτοῖς, καὶ διὰ ταῦτα πολλὰ μὲν αὐτοὺς ἀνιωμένους, πολλὰ δὲ ἀνιῶντας τοὺς οἰκέτας· τοὺς δὲ οὐδὲν πλείω ἀλλὰ καὶ μείονα τούτων κεκτημένους ἔχοντας εὐθὺς ὧν ἂν δέωνται χρῆσθαι¹⁾. Ἄλλο τι οὖν τούτων ἐστίν, ὦ Σώκρατες, αἴτιον ἢ ὅτι τοῖς μὲν ὅποι ἔτυχεν ἕκαστον καταβέβληται, τοῖς δὲ ἐν χώρᾳ ἕκαστα τεταγμένη κεῖται; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης· καὶ οὐδ' ἐν χώρᾳ γ' ἐν ἣ ἔτυχεν, ἀλλ' ἐνθα προσήκει, ἕκαστα διατέτακται. Λέγειν τί μοι δοκεῖς, ἔφη, καὶ τοῦτο, ὁ Κριτόβουλος, τῶν οἰκονομικῶν. τί οὖν, ἦν σοι, ἔφη, καὶ οἰκέτας αὖ ἐπιδεικνύω ἐνθα μὲν πάντας ὡς εἰπεῖν δεδεμένους, καὶ τούτους θαμινὰ ἀποδιδράσκοντας, ἐνθα δὲ

1) ἔχοντας εὐθὺς ὧν ἂν δέωνται χρῆσθαι: zij kunnen hetgeen ze noodig hebben dadelijk (vinden en) gebruiken. Dat dit de ware lezing is wordt bewezen door Cyrop. I, 6, 18: ὥστε ὁπότε δεοίτο ἔχειν ἂν παρσκευασμένοις χρῆσθαι.

λελυμένους, καὶ ἐθέλοντάς τε ἐργάζεσθαι καὶ παραμένειν, οὐ
 καὶ τοῦτο σοι δόξω ἀξιοθέατον τῆς οἰκονομίας ἔργον ἐπιδεικνύ-
 ναι; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, καὶ σφόδρα γε. Ἦν δὲ
 καὶ παραπλησίους ἀγροὺς γεωργοῦντας, τοὺς μὲν ἀπολωλέναι
 φάσκοντας ὑπὸ γεωργίας καὶ ἀποροῦντας, τοὺς δὲ ἀφθόνας
 καὶ καλῶς πάντα ἔχοντας ὅσων δέονται ἀπὸ τῆς γεωργίας;
 Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Κριτόβουλος. Ἰσως γὰρ ἀναλίσκουσιν οὐκ
 εἰς ἅ μὴ δεῖ μόνον¹⁾, ἀλλὰ καὶ εἰς ἃ βλάβην φέρει αὐτῷ
 καὶ τῷ οἴκῳ. Εἰσὶ μὲν τινες ἴσως, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ
 τοιοῦτοι. ἀλλ' ἐγὼ οὐ τούτους λέγω, ἀλλ' οἱ οὐδ' εἰς τὰναγ-
 καῖα ἔχουσι δαπανᾶν, γεωργεῖν φάσκοντες. Καὶ τί ἂν εἴη
 τούτου αἴτιον, ὦ Σώκρατες; Ἐγὼ σε ἄξω καὶ παρὰ τούτους,
 ἔφη ὁ Σωκράτης· σὺ δὲ θεώμενος δήπου καταμαθήσει. Νῆ
 Δί', ἔφη, ἦν δύνωμαι γε. Οὐκοῦν χρὴ θεώμενον σαυτοῦ ἀπο-
 πειρᾶσθαι εἰ γνώσει. νῦν δ' ἐγὼ σε οἶδα ἐπὶ μὲν κωμῳδῶν τε
 καὶ τραγῳδῶν θέαν καὶ πάνυ πρῶτ' ἀνιστάμενον καὶ πάνυ
 μακρὰν ὁδὸν βαδίζοντα καὶ ἐμὲ ἀναπείθοντα προθύμως συν-
 θεᾶσθαι· ἐπὶ δὲ τοιοῦτον οὐδέν με πώποτε ἔργον παρεκάλεσας.
 Οὐκοῦν γελοῖός σοι φαίνομαι εἶναι, ὦ Σώκρατες. Σαυτῷ δὲ
 πολὺ νῆ Δί', ἔφη, γελοιότερος. ἦν δὲ καὶ ὕφ' ἱππικῆς σοι
 ἐπιδεικνύω τοὺς μὲν εἰς ἀπορίαν τῶν ἐπιτιθείων ἐληλυθότας,
 τοὺς δὲ καὶ πάνυ εὐπόρους ὄντας, καὶ ἅμα ἀγαλλομένους ἐπὶ
 τῷ κέρδει; Οὐκοῦν τούτους μὲν καὶ ἐγὼ ὄρω καὶ οἶδα ἐκατέ-
 ρους, καὶ οὐδέν τι μᾶλλον τῶν κερδαινόντων γίγνομαι. Θεᾶ
 γὰρ αὐτοὺς ἥπερ τοὺς τραγῳδοὺς τε καὶ κωμῳδοὺς, οὐχ ὅπως
 ποιητῆς οἶομαι γένῃ, ἀλλ' ὅπως ἡσθῆς ἰδὼν τι ἢ ἀκούσας·

1) εἰς ἃ μὴ δεῖ vgl. de beroemde sententie van Demosthenes (Ol. III, p. 33
 extr.): ἀλλὰ θαυμάζω εἰ τῷ ποτε ἀνθρώπων ἢ γέγονεν ἢ γενήσεται, ἂν τὰ
 παρόντα ἀναλώσῃ πρὸς ἃ μὴ δεῖ, τῶν ἀπόντων εὐπορήσαι πρὸς ἃ δεῖ.

καὶ ταῦτα μὲν ἴσως οὕτως ὀρθῶς ἔχει, οὐ γὰρ ποιητὴς βούλει γενέσθαι, ἵππικῇ δ' ἀναγκαζόμενος χρῆσθαι οὐ μωρὸς οἶει εἶναι εἰ μὴ σκοπεῖς ὅπως μὴ ἰδιώτης ἔσει τούτου τοῦ ἔργου, ἄλλως τε καὶ τῶν αὐτῶν ἀγαθῶν τε εἰς τὴν χρῆσιν καὶ κερδάλεων εἰς πώλησιν ὄντων; Πωλοδαμνεῖν με κελεύεις, ὦ Σώκρατες; Οὐ μὰ Δί' οὐδέν τι μᾶλλον ἢ καὶ γεωργοὺς ἐκ παιδίων ὠνούμενον κατασκευάζειν, ἀλλ' εἶναί τινές μοι δοκοῦσιν ἡλικίαι καὶ ἵππων καὶ ἀνθρώπων, αἱ εὐθύς τε χρήσιμοι εἰσι καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐπιδιδάσιν. ἔχω δ' ἐπιδείξαι καὶ γυναιξὶ ταῖς γαμεταῖς τοὺς μὲν οὕτω χρωμένους ὥστε συνεργοὺς ἔχειν αὐτὰς εἰς τὸ συναύξειν τοὺς οἴκους, τοὺς δὲ ἢ πλεῖστα λυμαίνονται. Καὶ τούτου πότερον χρή, ὦ Σώκρατες, τὸν ἄνδρα αἰτιᾶσθαι ἢ τὴν γυναῖκα; Πρόβατον μὲν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἦν κακῶς ἔχη, τὸν νομέα αἰτιώμεθα, καὶ ἵππος ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἦν κακουργῇ, τὸν ἵππέα κακίζομεν. τῆς δὲ γυναικὸς, εἰ μὲν διδασκομένη ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς τάγαθὰ κηκοποιεῖ, ἴσως δικαίως ἂν ἡ γυνὴ τὴν αἰτίαν ἔχοι· εἰ δὲ μὴ διδάσκων τὰ καλὰ καγαθὰ ἀνεπιστήμονι τούτων χρῶτο, ἄρ' οὐ δικαίως ἂν ὁ ἀνὴρ τὴν αἰτίαν ἔχοι; πάντως δ', ἔφη, ὦ Κριτόβουλε, Φίλοι γὰρ ἔσμεν οἱ παρόντες, ἀπαλήθευσον πρὸς ἡμᾶς. ἔστιν ὅτῳ ἄλλῳ τῶν σπουδαίων πλείω ἐπιτρέπεις ἢ τῇ γυναικί; Οὐδενί, ἔφη. "Ἔστι δὲ ὅτῳ ἐλάττωνα διαλέγει ἢ τῇ γυναικί; Εἰ δὲ μή¹⁾, οὐ πολλοῖς γε, ἔφη. "Ἐγὼ μὲν δὲ αὐτὴν παῖδα νέαν μάλιστα καὶ ὡς ἡδύνατο ἐλάχιστα ἑορακυῖαν καὶ ἀκηκουῖαν; Μάλιστα. Οὐκοῦν πολὺ θαυμαστότερον εἴ τι ὦν δεῖ λέγειν ἢ πράττειν ἐπίσταιτο ἢ εἰ ἐξαμαρτάνοι. Οἷς δὲ σὺ

1) εἰ δὲ μή: met μή wordt ontkend Socrates' beweerung, die in de vorige vraag ligt opgesloten: "met niemand spreekt gij minder dan met uw vrouw".

λέγεις ἀγαθὰς εἶναι γυναῖκας, ὦ Σώκρατες, ἢ αὐτοὶ ταύτας ἐπαίδευσαν; Οὐδὲν οἶον τὸ ἐπισκοπεῖσθαι. συστήσω δέ σοι ἐγὼ καὶ Ἀσπασίαν, ἣ ἐπιστημονέστερον ἐμοῦ σοι ταῦτα πάντα ἐπιδείξει. νομίζω δὲ γυναῖκα κοινῶν ἀγαθὴν οἴκου οὕσαν πάνυ ἀντίρροπον εἶναι τῷ ἀνδρὶ ἐπὶ τὸ ἀγαθόν. ἔρχεται μὲν γὰρ εἰς τὴν οἰκίαν διὰ τῶν τοῦ ἀνδρὸς πράξεων τὰ κτήματα ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ, δαπανᾶται δὲ διὰ τῶν τῆς γυναικὸς ταμειευμάτων τὰ πλεῖστα· καὶ εὖ μὲν τούτων γιγνομένων αὔξονται οἱ οἴκοι, κακῶς δὲ μειοῦνται. οἶμαι δέ σοι καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν τοὺς ἀξίως λόγου ἐκάστην ἐργαζομένους ἔχειν ἂν ἐπιδείξει, εἴτι προσδεῖσθαι νομίζεις.

Ἄλλὰ πάσας μὲν τί σε δεῖ ἐπιδεικνύναι, ὦ Σώκρατες; ἔφη ὁ Κριτόβουλος· οὔτε γὰρ κτήσασθαι πασῶν τῶν τεχνῶν ἐργάτας ἱεῖς οἶους δεῖ, οὔτε ἔμπειρον γενέσθαι αὐτὸν οἶόν τε, ἀλλ' αἱ δοκοῦσι κάλλιστα τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἐμοὶ πρέποι ἂν μάλιστα ἐπιμελομένῳ αὐτῶν, ταύτας μοι καὶ αὐτὰς ἐπιδείκνυε καὶ τοὺς πράττοντας αὐτάς, καὶ αὐτὸς δὲ ὅτι δύνασαι συνωφέλει εἰς ταῦτα διδάσκων. Ἄλλὰ καλῶς, ἔφη, λέγεις, ὦ Κριτόβουλε. καὶ γὰρ αἱ γε βανανυσικαὶ καλούμεναι καὶ ἐπιβόητοί εἰσι, καὶ εἰκότως μέντοι πάνυ ἀδοξοῦνται πρὸς τῶν πόλεων. καταλυμαίνονται γὰρ τὰ σώματα τῶν τε ἐργαζομένων καὶ τῶν ἐπιμελομένων, ἀναγκάζουσαι καθῆσθαι καὶ σκιατραφεῖσθαι, ἔναι δὲ καὶ πρὸς πῦρ ἡμηρεύειν. τῶν δὲ σωμάτων θηλυνομένων καὶ αἱ ψυχαὶ πολὺ ἀρρωστώτεραι γίνονται. καὶ ἀσχολίας δὲ μάλιστα παρέχουσι καὶ φίλων καὶ πόλεως συνεπιμελεῖσθαι. ὥστε οἱ τοιοῦτοι δοκοῦσι κακοὶ καὶ φίλοις χρῆσθαι καὶ ταῖς πατρίσιν ἀλεξητῆρες εἶναι. καὶ ἐν ἐνίαις μὲν τῶν πόλεων, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς εὐπολέμοις δοκούσαις εἶναι, οὐδ' ἔξεστι τῶν πολιτῶν οὐδενὶ βανανυσικὰς

τέχνας ἐργάζεσθαι. Ἡμῖν δὲ δὴ ποίαις συμβουλεύεις, ὦ Σώκρατες, χρῆσθαι; ἘΑρα, ἔφη ὁ Σωκράτης, μὴ αἰσχυνοῦμεν τὸν Περσῶν βασιλέα μιμήσασθαι; ἐκεῖνον γὰρ Φασιν ἐν τοῖς καλλίστοις τε καὶ ἀναγκαιοτάτοις ἡγούμενον εἶναι ἐπιμελήμασι γεωργίαν τε καὶ τὴν πολεμικὴν τέχνην τούτων ἀμφοτέρων ἰσχυρῶς ἐπιμελεῖσθαι. καὶ ὁ Κριτόβουλος ἀκούσας ταῦτα εἶπε, Καὶ τοῦτο, ἔφη, πιστεύεις, ὦ Σώκρατες, βασιλέα τὸν Περσῶν γεωργίας τι συνεπιμελεῖσθαι; Ὡδ' ἂν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐπισκοποῦντες, ὦ Κριτόβουλε, ἴσως ἂν καταμάθοιμεν εἴ τι συνεπιμελεῖται. τῶν μὲν γὰρ πολεμικῶν ἔργων ὁμολογοῦμεν αὐτὸν ἰσχυρῶς ἐπιμελεῖσθαι, ὅτι ἐξ ὁπόσωνπερ ἔθνῶν δασμοὺς λαμβάνει τέταχε τῷ ἄρχοντι ἐκάστῳ εἰς ὁπόσους δεῖ διδόναι τροφὴν ἱππέας καὶ τοξότας καὶ σφενδονήτας καὶ γεροφόρους, οἵτινες τῶν τε ὑπ' αὐτοῦ ἀρχομένων ἱκνοὶ ἔσονται κρατεῖν καὶ ἦν πολέμιοι ἐπίωσιν, ἀρήξουσιν τῇ χώρῃ, χωρὶς δὲ τούτων φυλακὰς ἐν ταῖς ἀκροπόλεσι τρέφει· καὶ τὴν μὲν τροφὴν τοῖς φρουροῖς δίδωσιν ὁ ἄρχων ὃ τοῦτο προστέτακται, βασιλεὺς δὲ κατ' ἐνιαυτὸν ἐξέτασιν ποιεῖται τῶν μισθοφόρων καὶ τῶν ἄλλων οὓς ὥπλίσθαι προστέτακται¹⁾, καὶ πάντας ἅμα συνάγων πλὴν τοὺς ἐν ταῖς ἀκροπόλεσιν ἔνθα δὴ ὁ σύλλογος καλεῖται τοὺς μὲν ἀμφὶ τὴν ἑαυτοῦ οἴκησιν αὐτὰς ἐφορᾷ, τοὺς δὲ πρόσω ἀποικοῦντας πιστοὺς πέμπων ἐπισκοπεῖ· καὶ οἱ μὲν ἂν φαίνονται τῶν φρουράρχων καὶ τῶν χιλιάρχων τὸν ἀριθμὸν τὸν τεταγμένον ἔκπλεων ἔχοντες, καὶ τούτους δοκίμοις ἵπποις τε καὶ ὀπλοῖς κατεσκευασμένους παρέχωσι, τούτους μὲν καὶ

1) οὓς (niet οἷς) ὥπλίσθαι προστέτακται, want er is niet aan de soldaten bevolen, dat ze gewapend moeten zijn, maar den goeverneur is opgedragen te zorgen dat er een zeker getal soldaten onder de wapenen staat. Over den militairen en civielen goeverneur van den Persischen koning zie Cyrop. VIII, 6.

ταῖς τιμαῖς αὖξει καὶ δάροις μεγάλοις καταπλουτίζει, οὓς δ' ἂν εὖρη ἢ καταμελοῦντας ἢ κατακερδαίνοντας, τούτους χαλεπῶς κολάζει καὶ παύων τῆς ἀρχῆς ἄλλους ἐπιμελητὰς καθίστησι. τῶν μὲν δὴ πολεμικῶν ἔργων ταῦτα ποιῶν δοκεῖ ἡμῖν ἀναμφιλόγως ἐπιμελεῖσθαι. ἔτι δὲ ποσὴν ¹⁾ μὲν τῆς χώρας διελαύνων ἐφορᾷ αὐτὸς καὶ δοκιμάζει, ὁπόσῃν δὲ μὴ αὐτὸς ἐφορᾷ πέμπων πιστοὺς ἐπισκοπεῖται. καὶ οὓς μὲν ἂν αἰσθάνηται τῶν ἀρχόντων συνοικουμένην τε τὴν χώραν παρεχομένους καὶ ἐνεργὸν οὔσαν καὶ πλήρη δένδρων τε ὧν ἑκάστη φέρει καὶ καρπῶν, τούτοις μὲν χώραν τε ἄλλην προστίθῃσι καὶ δάροις κοσμεῖ καὶ ἔδραις ἐντίμοις γεραίρει, οἷς δ' ἂν ὀρᾷ ἀργὸν τε τὴν χώραν οὔσαν καὶ ὀλιγάνθρωπον ἢ διὰ χαλεπότητα ἢ δι' ὕβριν ἢ δι' ἀμέλειαν, τούτους δὲ κολάζων καὶ παύων τῆς ἀρχῆς ἀρχοντας ἄλλους καθίστησι. ταῦτα ποιῶν δοκεῖ ἦττον ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ἡ γῆ ἐνεργὸς ἔσται ὑπὸ τῶν κατοικούντων ἢ ὅπως εὖ φυλάσσεται ὑπὸ τῶν φρουρούντων; καὶ εἰσὶ δ' αὐτῶ οἱ ἀρχοντες διατεταγμένοι ἐφ' ἑκάτερον οὐχ οἱ αὐτοί, ἀλλ' οἱ μὲν ἀρχουσι τῶν κατοικούντων τε καὶ τῶν ἐργατῶν, καὶ δασμοὺς ἐκ τούτων ἐκλέγουσιν, οἱ δ' ἀρχουσι τῶν ὀπλισμένων τε καὶ τῶν φρουρῶν ²⁾). καὶ μὲν ὁ φρουράρχος μὴ ἱκανῶς τῇ χώρᾳ ἀρήγῃ, ὁ τῶν ἐνοικούντων ἀρχων καὶ τῶν ἔργων ἐπιμελούμενος κατηγορεῖ τοῦ φρουράρχου, ὅτι οὐ δύνανται ἐργάζεσθαι διὰ τὴν ἀφυλαξίαν, ἣν δὲ παρέχοντος τοῦ φρουράρχου εἰρήνην τοῖς ἔργοις ὁ ἀρχων ὀλιγάνθρωπόν τε παρέχεται καὶ ἀργὸν

1) ποσὴν: prachtige verbetering van van Herwerden van de gewone lezing ὁπόσῃν, die een verwarde constructie geeft. Alle andere pogingen om die verwarving op te heffen zijn gewelddadig en onwaarschijnlijk.

2) Er moet onderscheid gemaakt worden tusschen de φρουροὶ en de ὀπλισμένοι: de eersten zijn de vaste garnizoenen, de tweeden οἱ μισθοφόροι καὶ οἱ ἄλλοι οὓς ὀπλίσθαι προστέτακται (§ 6).

τὴν χώραν, τοῦτου αὖ κατηγορεῖ ὁ Φρούραρχος. καὶ γὰρ σχεδόν τι οἱ κακῶς τὴν χώραν ἐργαζόμενοι οὔτε τοὺς Φρουροὺς τρέφουσιν οὔτε τοὺς δασμοὺς δύνανται ἀποδιδόναι· ὅπου δ' ἂν σατράπης καθιστῇται, οὗτος ἀμφοτέρων τούτων ἐπιμελεῖται. ἐκ τούτων ὁ Κριτόβουλος εἶπεν, Οὐκοῦν εἰ μὲν δὴ ταῦτα ποιεῖ βασιλεὺς, ὦ Σώκρατες, οὐδὲν ἔμοιγε δοκεῖ ἥττον τῶν γεωργικῶν ἔργων ἐπιμελεῖσθαι ἢ τῶν πολεμικῶν. ἔτι δὲ πρὸς τούτοις, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐν ὁπόσαις τε χώραις ἐνοικεῖ καὶ εἰς ὁπόσας ἐπιστρέφεται, ἐπιμελεῖται τούτων ὅπως ἔσονται οἱ παράδεισοι καλούμενοι πάντων καλῶν τε καὶ ἀγαθῶν μεστοὶ ὅσα ἢ γῆ φύειν θέλει, καὶ ἐν τούτοις αὐτὸς τὰ πλείεστα διατρίβει, ὅταν μὴ ἡ ὥρα τοῦ ἔτους ἐξείργῃ. Νῆ Δί', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ἀνάγκη τοίνυν, ὦ Σώκρατες, ἔνθα γε διατρίβει αὐτὸς, καὶ ὅπως ὥς κάλλιστα κατεσκευασμένοι ἔσονται οἱ παράδεισοι ἐπιμελεῖσθαι δένδρεσι καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν καλοῖς ὅσα ἢ γῆ φύει. Φασὶ δὲ τινες, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὦ Κριτόβουλε, καὶ ὅταν δῶρα διδῶ βασιλεὺς, πρῶτον μὲν εἰσκαλεῖν τοὺς ἐν πολέμῳ ἀγαθοὺς γεγονότας, ὅτι οὐδὲν ὀφελος πολλὰ ἀροῦν, εἰ μὴ εἶεν οἱ ἀρήξοντες· δεύτερον δὲ τοὺς κατασκευάζοντας τὰς χώρας ἄριστα καὶ ἐνεργοὺς ποιοῦντας, ὅτι οὐδ' ἂν οἱ ἄλκιμοι δύναιτο ζῆν, εἰ μὴ εἶεν οἱ ἐργαζόμενοι. λέγεται δὲ καὶ Κῦρος ποτε, ὅσπερ εὐδοκιμώτατος δὴ γεγένηται, εἰπεῖν τοῖς ἐπὶ τὰ δῶρα κεκλημένοις ὅτι αὐτὸς ἂν δικαίως τὰ ἀμφοτέρων δῶρα λαμβάνοι· κατασκευάζειν τε γὰρ ἄριστος εἶναι χώραν καὶ ἀρήγειν τοῖς κατεσκευασμένοις. Κῦρος μὲν τοίνυν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ὦ Σώκρατες, ἡγάλλετο οὐδὲν ἥττον, εἰ ταῦτα ἔλεγεν, ἐπὶ τῇ χώρᾳ ἐνεργοὺς ποιεῖν καὶ κατασκευάζειν ἢ ἐπὶ τῇ πολεμικῇ εἶναι. Καὶ ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, Κῦρος γε, εἰ ἐπεβίῳ, ἄριστος ἂν δοκεῖ ἄρχων γενέσθαι, καὶ τούτου

τεκμήρια ἄλλα τε πολλὰ παρέσχηται καὶ ὁπότε περὶ τῆς βασιλείας τῷ Ἀδελφῷ ἐπορεύετο μαχούμενος· παρὰ μὲν γὰρ Κύρου οὐδεὶς λέγεται αὐτομολῆσαι πρὸς βασιλέα, παρὰ δὲ βασιλέως πολλὰι μυριάδες πρὸς Κῦρον. ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο ἡγοῦμαι μέγα τεκμήριον ἄρχοντος ἀρετῆς εἶναι, ὃ ἂν ἐκόντες πείθωνται καὶ ἐν τοῖς δεινοῖς παραμένειν ἐθέλωσιν. ἐκείνῳ δὲ οἱ φίλοι ζῶντί τε συνεμάχοντο καὶ ἀποθανόντι συναπέθανον πάντες περὶ τὸν νεκρὸν μαχόμενοι πλὴν Ἀριαίου· οὗτος τοίνυν ὁ Κῦρος λέγεται Λυσάνδρῳ, ὅτε ἦλθεν ἄγων αὐτῷ τὰ παρὰ τῶν συμμάχων δῶρα, ἄλλα τε Φιλοφρονεῖσθαι, ὡς αὐτὸς ἔφη ὁ Λύσανδρος ξένῳ ποτέ τινι ἐν Μεγάροις διηγούμενος, καὶ τὸν ἐν Σάρδεσι παραάδεισον ἐπιδεικνύουα αὐτὸν ἔφη. ἐπεὶ δὲ ἐθαύμαζεν ὁ Λύσανδρος ὡς καλὰ μὲν τὰ δένδρα εἴη, δι' Ἰσου δὲ πεφυτευμένα, ὀρθοὶ δὲ οἱ στίχοι τῶν δένδρων, εὐγώνια δὲ πάντα καλῶς εἴη, ὅσμαι δὲ πολλὰ καὶ ἡδεῖαι συμπαρομαρτοῖεν αὐτοῖς περιπατοῦσι, καὶ ταῦτα θαυμάζων εἶπεν, 'Ἄλλ' ἐγὼ τοι, ὦ Κῦρε, πάντα μὲν ταῦτα θαυμάζω ἐπὶ τῷ κάλλει, πολὺ δὲ μᾶλλον ἄγαμαι τοῦ καταμετρήσαντός σοι καὶ διατάξαντος ἕκαστα τούτων. ἀκούσαντα δὲ ταῦτα τὸν Κῦρον ἡσθῆναί τε καὶ εἰπεῖν, Ταῦτα τοίνυν, ὦ Λύσανδρε, ἐγὼ πάντα καὶ διεμέτρησα καὶ διέταξα, ἔστι δ' αὐτῶν, Φάναι, ἃ καὶ ἐφύτευσα αὐτός. καὶ ὁ Λύσανδρος ἔφη, ἀποβλέψας εἰς αὐτὸν καὶ ἰδὼν τῶν τε ἱματίων τὸ κάλλος ὧν εἶχε καὶ τῆς ὁσμῆς αἰσθόμενος καὶ τῶν στρεπτῶν καὶ τῶν ψελίων καὶ τοῦ ἄλλου κόσμου οὗ εἶχεν, εἰπεῖν, Τί λέγεις, Φάναι, ὦ Κῦρε; ἥ γὰρ σὺ ταῖς σαῖς χερσὶ τούτων τι ἐφύτευσας; καὶ τὸν Κῦρον ἀποκρίνασθαι, Θαυμάζεις τοῦτο, ὦ Λύσανδρε; ὅμνυμι σοι τὸν Μίθρην, ὅταν περ ὑγιαίνω, μηπώποτε δειπνῆσαι πρὶν ἰδρῶσαι ἢ τῶν πολεμικῶν τι ἢ τῶν γεωργικῶν ἔργων μελετῶν

ἢ αἰὲν ἐν γέ τι Φιλοτιμούμενος. καὶ αὐτὸς μέντοι ἔφη ὁ Λύσανδρος ἀκούσας ταῦτα δεξιώσασθαι τε αὐτὸν καὶ εἰπεῖν, Δικαίως μοι δοκεῖς, Φάναι, ᾧ Κύρε, εὐδαίμων εἶναι· ἀγαθὸς γὰρ ὢν ἀνὴρ εὐδαιμονεῖς ¹⁾).

Ταῦτα δέ, ᾧ Κριτόβουλε, ἐγὼ διηγοῦμαι, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὅτι τῆς γεωργίας οὐδ' οἱ πάνυ μακάριοι δύνανται ἀπέχεσθαι. ἔοικε γὰρ ἡ ἐπιμέλεια αὐτῆς εἶναι ἅμα τε ἡδυπάθειά τις καὶ οἴκου αὔξησης καὶ σωματῶν ἄσκησις εἰς τὸ δύνασθαι ὅσα ἀνδρὶ ἐλευθέρῳ προσήκει. πρῶτον μὲν γὰρ ἀφ' ὧν ζῶσιν οἱ ἄνθρωποι, ταῦτα ἡ γῆ φέρει ἐργαζομένοις, καὶ ἀφ' ὧν τοῖνυν ἡδυπαθοῦσι, προσεπιφέρει· ἔπειτα δὲ ὅσοις κοσμοῦσι βωμοὺς καὶ ἀγάλματα καὶ οἷς αὐτοὶ κοσμοῦνται, καὶ ταῦτα μετὰ ἡδίστων ὀσμῶν καὶ θεαμάτων παρέχει· ἔπειτα δὲ ὕψα πολλὰ τὰ μὲν φύει, τὰ δὲ τρέφει· καὶ γὰρ ἡ προβατευτική τέχνη συνήπται τῇ γεωργίᾳ, ὥστε ἔχειν καὶ θεοὺς ἐξαρέσκεσθαι θύοντας καὶ αὐτοὺς χρῆσθαι. παρέχουσα δ' ἀφθονώτατα τὰγαθὰ οὐκ ἔῃ ταῦτα μετὰ μαλακίας λαμβάνειν, ἀλλὰ ψύχῃ τε χειμῶνος καὶ θάληπι θέρους ἐθίζει καρτερεῖν. καὶ τοὺς μὲν αὐτουργοὺς γυμνάζουσα ἰσχὺν αὐτοῖς προστίθησι, τοὺς δὲ τῇ ἐπιμελείᾳ γεωργοῦντας ²⁾ ἀνδρίζει πρῶι τε ἐγείρουσα καὶ πορεύεσθαι σφοδρῶς ἀναγκάζουσα. καὶ γὰρ ἐν τῷ χώρῳ καὶ ἐν τῷ ἄστει αἰὲν ὥρᾳ αἱ ἐπικαιριώταται πράξεις εἰσίν. ἔπειτα ἦν τε σὺν ἵππῳ ἀρήγειν τις τῇ πόλει βούληται, τὸν ἵππον ἱκανωτάτῃ ἢ γεωργίᾳ συντρέφειν, ἦν τε πεζῇ, σφοδρὸν τὸ σῶμα παρέχει· θήρῃς τε ἐπιφιλοπονεῖσθαι συνεπαίρει τι ἢ γῆ καὶ κυσὶν εὐπέτειαν τροφῆς παρέχουσα καὶ θηρία συμ-

1) Zie van deze episode Ciceroos keurige vertaling (Cato Major § 59).

2) τοὺς τῇ ἐπιμελείᾳ γεωργοῦντας opp. van τοὺς αὐτουργοὺς.

παρατρέφουσα. ὠφελοῦμενοι δὲ καὶ οἱ ἵπποι καὶ αἱ κύνες ἀπὸ τῆς γεωργίας ἀντωφελοῦσι τὸν χῶρον, ὁ μὲν ἵππος πρῶί τε κομίζων τὸν κηδόμενον εἰς τὴν ἐπιμέλειαν καὶ ἐξουσίαν παρέχων ὅψε ἀπιέναι, αἱ δὲ κύνες τὰ τε θηρία ἀπερύκουσαι ἀπὸ λύμης καρπῶν καὶ προβάτων καὶ τῇ ἐρημίᾳ τὴν ἀσφάλειαν παρέχουσαι.¹⁾ παραρμῆ δέ τι καὶ εἰς τὸ ἀρήγειν σὺν ὅπλοις ἢ γῇ τοὺς γεωργοὺς ἐν τῷ μέσῳ τοὺς καρποὺς τρέφουσα τῷ κρατοῦντι λαμβάνειν. καὶ δραμεῖν δὲ καὶ βαλεῖν καὶ πηδῆσαι τίς ἱκανωτέρους τέχνη γεωργίας παρέχεται; τίς δὲ τοῖς ἐργαζομένοις πλείω ἀντιχαρίζεται; τίς δὲ ἥδιον τὸν ἐπιμελούμενον δέχεται, προτείνουσα προσιόντι λαβεῖν ὅτι χρήζει; τίς δὲ ξένους ἀφθονώτερον δέχεται; χειμάσαι δὲ πυρὶ ἀφθόνῳ καὶ θερμοῖς λουτροῖς ποῦ πλείων εὐμάρεια ἢ ἐν χῶρῳ; ποῦ δὲ ἥδιον θερίσαι ὕδασι τε καὶ πνεύμασι καὶ σκιαῖς ἢ κατ' ἀγρόν; τίς δὲ ἄλλη θεοῖς ἀπαρχὰς πρεπωδεστέρας παρέχει ἢ ἑορτάς πληρεστέρας ἀποδεικνύει; τίς δὲ οἰκέταις προσφιλεστέρα ἢ φίλοις εὐχαριτοτέρα; ἐμοὶ μὲν θαυμαστὸν δοκεῖ εἶναι εἴ τις ἐλεύθερος ἄνθρωπος ἢ κτῆμά τι τούτου ἥδιον κέκτηται ἢ ἐπιμέλειαν ἡδῶ τινὰ ταύτης εὕρηκεν ἢ ὠφελιμωτέραν εἰς τὸν βίον. ἔτι δὲ ἢ γῇ θεὸς οὕσα τοὺς δυναμένους καταμανθάνειν καὶ δικαιοσύνην διδάσκει· τοὺς γὰρ ἄριστα θεραπεύοντας αὐτὴν πλεῖστα ἀγαθὰ ἀντιποιεῖ. ἐὰν δ' ἄρα καὶ ὑπὸ πλήθους ποτὲ στρατευμάτων τῶν ἔργων στερηθῶσιν οἱ ἐν τῇ γεωργίᾳ ἀναστρεφόμενοι καὶ σφοδρῶς καὶ ἀνδρικῶς παιδευόμενοι, οὗτοι

1) παρέχουσαι en niet συμπαρέχουσαι zooals de gewone lezing is (ontstaan uit het laatste woord van den voorafgaanden zin). Men kan wel van het veld zeggen, dat het θηρία συμπατρέφει, dat is dat het niet alleen menschen en vee onderhoudt maar ook wild; van honden te zeggen dat ze τῇ ἐρημίᾳ τὴν ἀσφάλειαν συμπαρέχουσιν is vermakelijke onzin; dan zouden de honden niet alleen veiligheid maar ook eenzaamheid verschaffen!

εὖ παρεσκευασμένοι καὶ τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα, ἣν μὴ θεὸς ἀποκωλύῃ, δύνανται ἰόντες εἰς τὰς τῶν ἀποκωλυόντων λαμβάνειν ἀφ' ὧν θρέψονται. πολλάκις δ' ἐν τῷ πολέμῳ καὶ ἀσφαλέστερόν ἐστι σὺν τοῖς ὅπλοις τὴν τροφὴν μαστεύειν ἢ σὺν τοῖς γεωργικοῖς ὄργανοις. συμπαιδεύει δὲ καὶ εἰς τὸ ἄρχειν ἄλλων ἡ γεωργία. ἐπὶ τε γὰρ τοὺς πολεμίους σὺν ἀνθρώποις δεῖ ἵεναι, τῆς τε γῆς σὺν ἀνθρώποις ἐστὶν ἡ ἐργασία. τὸν οὖν μέλλοντα εὖ γεωργήσειν δεῖ τοὺς ἐργαστήρας καὶ προθύμους παρασκευάζειν καὶ πείθεσθαι θέλοντας· τὸν δὲ ἐπὶ πολεμίους ἄγοντα ταῦτά δεῖ μηχανᾶσθαι δωρούμενόν τε τοῖς ποιοῦσιν αὐτῷ δεῖ ποιεῖν τοὺς ἀγαθοὺς καὶ κολάζοντα τοὺς ἀτακτοῦντας. καὶ παρακελεύεσθαι δὲ πολλάκις οὐδὲν ἥττον δεῖ τοῖς ἐργάταις τὸν γεωργὸν ἢ τὸν στρατηγὸν τοῖς στρατιώταις· καὶ ἐλπιδῶν δὲ ἀγαθῶν οὐδὲν ἥττον οἱ δοῦλοι τῶν ἐλευθέρων δέονται, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον, ὅπως μένειν ἐθέλωσι. καλῶς δὲ κἀκεῖνος εἶπεν ὃς ἔφη τὴν γεωργίαν τῶν ἄλλων τεχνῶν μητέρα καὶ τροφὸν εἶναι. εὖ μὲν γὰρ φερομένης τῆς γεωργίας ἔρρωνται καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι ἅπασαι, ὅπου δ' ἂν ἀναγκασθῇ ἡ γῆ χερσεύειν, ἀποσβέννυνται καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι σχεδὸν τι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν.

Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Κριτόβουλος εἶπεν, Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἔμοιγε, ὦ Σώκρατες, καλῶς δοκεῖς λέγειν· ὅτι δὲ ¹⁾ τῆς γεωργικῆς τὰ πλεῖστά ἐστὶν ἀνθρώπῳ ἀδύνατα προνοῆσαι, καὶ γὰρ χάλαζαι καὶ πάχυναι ἐνίοτε καὶ αὖχμοι καὶ ὄμβροι ἐξαισιοὶ καὶ ἐρυσίβαι καὶ ἄλλα πολλάκις τὰ καλῶς ἐγνωσμένα καὶ πεποιημένα ἀφαιροῦνται· καὶ πρόβατα δ' ἐνίοτε κάλλιστα

1) ὅτι δὲ.... de zin loopt niet af, men moet in gedachte aanvullen: τί τοῦτο λέγεις; of zoo iets.

τεθραμμένα νόσος ἐλθοῦσα κάκιστα ἀπώλεσεν. ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Σωκράτης εἶπεν, Ἄλλ' ὦμην ἔγωγέ σε, ὦ Κριτόβουλε, εἰδέναι ὅτι οἱ θεοὶ οὐδὲν ἥττον εἰσι κύριοι τῶν ἐν τῇ γεωργίᾳ ἔργων ἢ τῶν ἐν τῷ πολέμῳ. καὶ τοὺς μὲν ἐν τῷ πολέμῳ ὀρᾷς οἶμαι πρὸ τῶν πολεμικῶν πράξεων ἐξαρεσκομένους τοὺς θεοὺς καὶ ἐπερωτῶντας θυσίαις καὶ οἰωνοῖς ὅ,τι τε χρὴ ποιεῖν καὶ ὅ,τι μὴ· περὶ δὲ τῶν γεωργικῶν πράξεων ἥττον οἶει δεῖν τοὺς θεοὺς ἰλάσκεσθαι; εὖ γὰρ ἴσθι, ἔφη, ὅτι οἱ σῶφρονες καὶ ὑπὲρ ὑγρῶν καὶ ξηρῶν καρπῶν καὶ βοῶν καὶ ἵππων καὶ προβάτων καὶ ὑπὲρ πάντων γε δὴ τῶν κτημάτων τοὺς θεοὺς θεραπεύουσιν.

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, καλῶς μοι δοκεῖς λέγειν, κελεύων πειρᾶσθαι σὺν τοῖς θεοῖς ἄρχεσθαι παντὸς ἔργου, ὡς τῶν θεῶν κυρίων ὄντων οὐδὲν ἥττον τῶν εἰρηνικῶν ἢ τῶν πολεμικῶν ἔργων. ταῦτα μὲν οὖν πειρασόμεθα οὕτω πειεῖν. σὺ δ' ἡμῖν ἔνθεν λέγων περὶ τῆς οἰκονομίας ἀπέλιπες, πειρῶ τὰ τούτων ἐχόμενα διεκπεραίνειν, ὡς καὶ νῦν μοι δοκῶ ἀκηκοῶς ὅσα εἶπες μᾶλλον τι ἢ διόρᾳν ἢ πρόσθεν ὅ,τι χρὴ ποιοῦντα βιοτεύειν. Τί οὖν; ἔφη ὁ Σωκράτης, ἄρα, εἰ πρῶτον μὲν ἐπανέλθοιμεν εἰς ὅσα συνομολογοῦντες διεληλύθαμεν, ἢν πως δυνάμεθα οὕτω καὶ τὰ λοιπὰ διεξιέναι; Ἦδὺ γοῦν ἐστίν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ὥσπερ καὶ χρημάτων κοινωνήσαντας ἀναμφιλόγως διελθεῖν¹⁾, οὕτω καὶ λόγων κοινωνοῦντας περὶ ἃν ἃν διαλεγώμεθα συνομολογοῦντας διεξιέναι. Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐπιστήμης μὲν τίνος ἔδοξεν ἡμῖν ὄνομα εἶναι ἢ οἰκο-

1) χρημάτων κοινωνήσαντας ἀναμφιλόγως διελθεῖν is niet recht duidelijk; men zou verwachten: „als men in finantieële betrekking heeft gestaan, deze zoo te ontbinden dat er geen quaesties meer overblijven”, en dat staat er ook bijna: alleen het compositum διελθεῖν komt minder goed te pas.

νομία, ἡ δὲ ἐπιστήμη αὕτη ἐφαίνετο ἢ οἴκους δύνανται αὔξειν ἄνθρωποι, οἶκος δ' ἡμῖν ἐφαίνετο ὅπερ κτήσις ἡ σύμπασα, κτήσιν δὲ τοῦτο ἔφαμεν εἶναι ὅ,τι ἐκάστῳ εἶη ὠφέλιμον εἰς τὸν βίον, ὠφέλιμα δὲ ὄντα εὕρισκετο πάντα ὁπότοις τις ἐπίστατο χρῆσθαι. πάσας μὲν οὖν τὰς ἐπιστήμας οὔτε μαθεῖν οἶόν τε ἡμῖν ἐδόκει, συναπεδοκιμάζομεν τε ταῖς πόλεσι τὰς βανανσι-κὰς καλουμένας τέχνας, ὅτι καὶ τὰ σώματα καταλυμαίνεσθαι δοκοῦσι καὶ τὰς ψυχὰς καταγνύναι. τεκμήριον δὲ σαφέστατον γενέσθαι ἂν τούτου ἔφαμεν, εἰ πολεμίων εἰς τὴν χώραν ἰόντων διακαθίσας τις τοὺς γεωργοὺς καὶ τοὺς τεχνίτας χωρὶς ἐκατέρους ἐπερωτῇ πότερα δοκεῖ ἀρήγειν τῇ χώρᾳ ἢ ἀφεμένους τῆς γῆς τὰ τεῖχη διαφυλάττειν. οὕτω γὰρ ἂν τοὺς μὲν ἀμφὶ γῆν ἔχοντας ὥρμεθ' ἂν ψηφίζεσθαι ἀρήγειν, τοὺς δὲ τεχνίτας μὴ μάχεσθαι, ἀλλ' ὅπερ πεπαίδευνται καθῆσθαι μήτε πο-νοῦντας μήτε κινδυνεύοντας ¹⁾). ἐδοκιμάσαμεν δὲ ἀνδρὶ καλῷ τε καὶ γαλῷ ἐργασίαν εἶναι καὶ ἐπιστήμην κρατίστην γεωργίαν, ἀφ' ἧς τὰ ἐπιτήδεια ἄνθρωποι πορίζονται. αὕτη γὰρ ἡ ἐργασία ἐδόκει εἶναι ἡδίστη ἐργάζεσθαι, καὶ τὰ σώματα κάλλιστά τε καὶ εὐρωστότατα παρέχεσθαι, καὶ ταῖς ψυχαῖς ἥκιστα ἀσχο-λίαν παρέχειν φίλων τε καὶ πόλεως συνεπιμελεῖσθαι. συμπαρ-οξύνειν δὲ τι ἐδόκει ἡμῖν καὶ εἰς τὸ ἀλκίμους εἶναι ἡ γεωργία ἔξω τῶν ἐρυμάτων τὰ ἐπιτήδεια φύουσά τε καὶ τρέφουσα τοῖς ἐργαζομένοις. διὰ ταῦτα δὲ καὶ εὐδοξοτάτη εἶναι πρὸς τῶν πόλεων αὕτη ἡ βιοτεία, ὅτι καὶ πολίτας ἀρίστους καὶ εὐνου-

1) τεκμήριον δὲ σαφέστατον (r. 8) — μήτε κινδυνεύοντας (r. 15): van al wat hier als vroeger behandeld en uitgemaakt wordt voorgesteld komt in het voorafgaande geen woord voor. Ik heb echter niet gewaagd met Schenkl dit stuk te schrappen, daarvoor is het veel te aardig gedacht en uitgedrukt. Veel waarschijnlijker komt het mij voor dat in het vroegere gedeelte van den Oeconomicus iets is weggevallen.

στάτους παρέχεσθαι δοκεῖ τῷ κοινῷ. καὶ ὁ Κριτόβουλος, "Ὅτι μὲν, ὦ Σώκρατες, κάλλιστόν τε καὶ ἄριστον καὶ ἡδιστόν ἀπὸ γεωργίας τὸν βίον ποιεῖσθαι πάνυ μοι δοκῶ πεπεισθαι ἱκανῶς· ὅτι δὲ ἔφησθα καταμαθεῖν τὰ αἴτια τῶν τε οὕτω γεωργούντων ὥστε ἀπὸ τῆς γεωργίας ἀφθόνως ἔχειν ὧν δέονται καὶ τῶν οὕτως ἐργαζομένων ὥς μὴ λυσιτελεῖν αὐτοῖς τὴν γεωργίαν, καὶ ταῦτ' ἂν μοι δοκῶ ἡδέως ἐκάτερα ἀκούειν σου, ὅπως ἂ μὲν ἀγαθὰ ἐστί ποιῶμεν, ἂ δὲ βλαβερὰ μὴ ποιῶμεν. Τί οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὦ Κριτόβουλε, ἦν σοι ἐξ ἀρχῆς διηγῆσμαι ὥς συνεγενόμην ποτὲ ἀνδρί, ὃς ἐμοὶ ἐδόκει εἶναι τῷ ὄντι τούτων τῶν ἀνδρῶν ἐφ' οἷς τοῦτο τὸ ὄνομα δικαίως ἐστὶν ὁ καλεῖται καλὸς τε καὶ ἀγαθὸς ἀνὴρ; Πάνυ ἂν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, βουλοίμην ἂν τοῦτό σου ἀκούειν, ὥς καὶ ἔγωγε ἐρῶ τούτου τοῦ ὀνόματος ἄξιός γενέσθαι. Λέξω τοίνυν σοι, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὥς καὶ ἦλθον ἐπὶ τὴν σκέψιν αὐτοῦ. τοὺς μὲν γὰρ ἀγαθοὺς τέκτονας, χαλκέας ἀγαθοὺς, ζωγράφους ἀγαθοὺς, ἀνδριαντοποιούς, καὶ τὰ ἄλλα τὰ τοιαῦτα, πάνυ ὀλίγος μοι χρόνος ἐγένετο ἱκανὸς περιελθεῖν τε καὶ θεάσασθαι τὰ δεδοκιμασμένα καλὰ ἔργα αὐτοῖς εἶναι. ὅπως δὲ δὴ καὶ τοὺς ἔχοντας τὸ σεμνὸν ὄνομα τοῦτο τὸ καλὸς τε καὶ ἀγαθὸς ἐπισκεψάμεν, τί ποτ' ἐργαζόμενοι τοῦτ' ἀξιοῖντο καλεῖσθαι, πάνυ μοι ἡ ψυχὴ ἐπεθύμει αὐτῶν τινι συγγενέσθαι. καὶ πρῶτον μὲν ὅτι προσέκειτο τὸ καλὸς τῷ ἀγαθῷ, ὅντινα ἴδοιμι καλόν, τούτῳ προσθεῖν καὶ ἐπειρώμεν καταμανθάνειν εἴπου ἴδοιμι προσηρημένον τῷ καλῷ τὸ ἀγαθόν. ἀλλ' οὐκ ἄρα εἶχεν οὕτως, ἀλλ' ἐνίοις ἐδόκουν καταμανθάνειν τῶν καλῶν τὰς μορφὰς πάνυ μοχθηροὺς ὄντας τὰς ψυχὰς ¹⁾). ἔδοξεν οὖν μοι

1) De Platonische Socrates is heel wat meer artist dan de Xenophonteische

ἀφέμενον τῆς καλῆς ὀψεως ἐπ' αὐτῶν τινα ἔλθειν τῶν καλουμένων καλῶν τε καγαθῶν. ἐπεὶ οὖν τὸν Ἰσχόμαχον ἤκουον πρὸς πάντων καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ ξένων καὶ ἀστῶν καλόν τε καγαθὸν ἐπονομαζόμενον, ἔδοξέ μοι τούτῳ πειραθῆναι συγγενέσθαι.

Ἰδὼν οὖν ποτε αὐτὸν ἐν τῇ τοῦ Διδος τοῦ ἐλευθερίου στοᾷ καθήμενον, ἐπεὶ μοι ἔδοξε σχολάζειν, προσῆλθον αὐτῷ, καὶ παρακαθιζόμενος εἶπον, Τί, ὦ Ἰσχόμαχε, οὐ μάλα εἰωθὼς σχολάζειν κάθησαι; ἐπεὶ τά γε πλεῖστα ἢ πράττοντά τι ὀρῶ σε ἢ οὐ πάνυ γε σχολάζοντα ἐν τῇ ἀγορᾷ. Οὐδὲ ἂν νῦν, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ὦ Σώκρατες, εἰ μὴ ξένους τινὰς συνεθέμην ἀναμένειν ἐνθάδε. Ὅταν δὲ μὴ πράττης τι τοιοῦτον, πρὸς τῶν θεῶν, ἔφην ἐγώ, ποῦ διατρίβεις καὶ τί ποιεῖς; ἐγὼ γάρ τοι πάνυ βουλομαί σου πυθέσθαι τί ποτε πράττων καλὸς τε καγαθὸς κέκληται, ἐπεὶ οὐκ ἔνδον γε διατρίβεις οὐδὲ τοιαύτη σου ἢ ἕξις τοῦ σώματος καταφαίνεται. καὶ ὁ Ἰσχόμαχος γελάσας ἐπὶ τῷ τί ποιῶν καλὸς καγαθὸς κέκληται, καὶ ἡσθεῖς, ὥς γ' ἐμοὶ ἔδοξεν, εἶπεν, Ἀλλ' εἰ μὲν ὅταν σοι διαλέγωνται περὶ ἐμοῦ τινες καλοῦσί με τοῦτο τὸ ὄνομα οὐκ οἶδα· οὐ γὰρ δὴ ὅταν γέ με εἰς ἀντίδοσιν¹⁾ καλῶνται τριηραρχίας ἢ χορηγίας, οὐδεῖς, ἔφη, ζητεῖ τὸν καλόν τε καγαθόν, ἀλλὰ σαφῶς, ἔφη, ὀνομαζόμενός με Ἰσχόμαχον πατρώθεν προσκαλοῦνται. ἐγὼ μὲν τοίνυν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὃ με ἐπή-

en hecht dan ook aan een schoon niterlijk heel wat meer waarde. Zie Socrates' redevoering in Platoos Symposium, en let vooral op de woorden: ὥστε καὶ ἐὰν ἐπιεικὴς ᾖν τὴν ψυχὴν τις καὶ μικρὸν ἄνθος ἔχῃ ἐξαρκεῖν αὐτῷ (sc. τῷ ὀρθῶς ἐρῶντι) καὶ ἐρᾶν κτέ.

1) Wie weten wil wat een ἀντίδοσις is en zich, terwijl hij dat leert, tevens verbazend wil amuseeren, leze het vijftiende hoofdstuk van v. Limburg Brouwers geestigen roman Diophanes.

ρου, οὐδαμῶς ἔνδον διατρίβω. καὶ γὰρ δὴ, ἔφη, τά γε ἐν τῇ οἰκίᾳ μου πάνυ καὶ αὐτὴ ἡ γυνὴ ἐστὶν ἱκανὴ διοικεῖν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο, ἔφην, ἔγωγε, ὦ Ἰσχόμαχε, πάνυ ἂν ἡδέως σου πυθοίμην πότερα αὐτὸς σὺ ἐπαίδευσας τὴν γυναῖκα ὥστε εἶναι οἷαν δεῖ ἢ ἐπισταμένην ἔλαβες παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς διοικεῖν τὰ προσηκόντα αὐτῇ. Καὶ ¹⁾ τί ἂν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐπισταμένην αὐτὴν παρέλαβον, ἢ ἔτη μὲν οὕτω πεντεκαίδεκα γεγονυῖα ἦλθε πρὸς ἐμέ, τὸν δ' ἔμπροσθεν χρόνον ἕξ ἔτη ὑπὸ πολλῇ ἐπιμελείᾳ ὅπως ἐλάχιστα μὲν ὄψοιτο, ἐλάχιστα δ' ἀκούσοιτο, ἐλάχιστα δ' ἐρήσοιτο; οὐ γὰρ ἀγαπητόν σοι δοκεῖ εἶναι εἰ μόνον ἦλθεν ἐπισταμένη ἕρια παραλαβοῦσα ἱμάτιον ἀποδείξει, καὶ ἑορακυῖα ὡς ἔργα ταλάσια θεραπεύαις δίδεται; ἐπεὶ τά γε ἀμφὶ γαστέρα, ἔφη, πάνυ καλῶς, ὦ Σώκρατες, ἦλθε πεπαιδευμένη· ὅπερ μέγιστον ἔμοιγε δοκεῖ παιδεύμα εἶναι καὶ ἀνδρὶ καὶ γυναικί. Τὰ δ' ἄλλα, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, αὐτὸς ἐπαίδευσας τὴν γυναῖκα ὥστε ἱκανὴν εἶναι ὧν προσήκει ἐπιμελεῖσθαι; Οὐ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, οὐ πρὶν γε καὶ ἔθυσα καὶ εὐξάμην ἐμέ τε τυγχάνειν διδάσκοντα καὶ ἐκείνην μαυθάνουσιν τὰ βέλτιστα ἀμφοτέροις ἡμῖν. Οὐκοῦν, ἔφην ἐγώ, καὶ ἡ γυνὴ σοι συνέθυε καὶ συνήρχετο τὰ αὐτὰ ταῦτα; Καὶ μάλα γ', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, πολλὰ μὲν εὐχομένη πρὸς τοὺς θεοὺς πολλὰ δὲ ὑπισχνουμένη ἐμοὶ γενήσεσθαι οἷαν δεῖ, καὶ εὐδηλὸς ἦν ὅτι οὐκ ἀμελήσοι τῶν διδασκομένων. Πρὸς θεῶν, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, τί πρῶτον διδάσκειν ἤρχου αὐτήν, διηγοῦ μοι· ὡς ἐγὼ ταῦτ' ἂν ἡδιδόν σου διηγούμενου ἀκούοιμι ἢ εἰ μοι

1) Over de beteekenis van καί aan 't begin van een vraag, zie Aanteekeningen op de Memorabilia p. 68.

γυμνικὸν ἢ ἵππικὸν ἀγῶνα τὸν κάλλιστον διηγοῖο. καὶ ὁ Ἰσχό-
 μαχος ἀπεκρίνατο, Τί δ'; ἔφη, ὦ Σώκρατες, εἰ μὴ, ἐπεὶ
 ἤδη μοι χειροῆθης ἦν καὶ ἐτετιθάσμευτο ὥστε διαλέγεσθαι,
 ἡρόμην αὐτήν, ἔφη, ὥδέ πως· Εἰπέ μοι, ὦ γύναι, ἄρα ἤδη
 κατενόησας τίνας ποτὲ ἕνεκα ἐγὼ τε σὲ ἔλαβον καὶ οἱ σοὶ
 γονεῖς ἔδοσαν σε ἐμοί; ὅτι μὲν γὰρ οὐκ ἀπορία ἦν μεθ' ὅτου
 ἄλλου ἐκαθεύδομεν ἄν, οἷδ' ὅτι καὶ σοὶ καταφανὲς τοῦτ' ἐστί.
 βουλευόμενος δ' ἐγὼ τε ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ οἱ σοὶ γονεῖς ὑπὲρ σοῦ
 τίν' ἄν κοινωνὸν βέλτιστον οἴκου τε καὶ τέκνων λάβοιμεν, ἐγὼ
 τε σὲ ἐξελεξάμην καὶ οἱ σοὶ γονεῖς, ὡς εἰκόασιν, ἐκ τῶν δυ-
 νατῶν ἐμέ. τέκνα μὲν οὖν ἦν θεός ποτε διδῶ ἡμῖν γενέσθαι,
 τότε βουλευσόμεθα περὶ αὐτῶν ὅπως ὅτι βέλτιστα παιδεύσομεν
 αὐτά· κοινὸν γὰρ ἡμῖν καὶ τοῦτο ἀγαθόν, συμμάχων καὶ
 γηροβοσκῶν ὅτι βελτίστων τυγχάνειν· νῦν δὲ δὴ ὁ οἶκος ἡμῖν
 ὅδε κοινός ἐστιν. ἐγὼ τε γὰρ ὅσα μοι ἔστιν ἅπαντα εἰς τὸ
 κοινὸν ἀποφαίνω, σύ τε ὅσα ἐπηνέγκω πάντα εἰς τὸ κοινὸν
 κατέθηκας. καὶ οὐ τοῦτο δεῖ λογίζεσθαι πότερος ἄρα ἀριθμῶ
 πλείω συμβέβληται ἡμῶν, ἀλλ' ἐκεῖνο εὖ εἰδέναι ὅτι ὀπότερος
 ἂν ἡμῶν βελτίαν κοινωνὸς ᾖ, οὗτος τὰ πλείονος ἄξια συμβάλλ-
 λεται. ἀπεκρίνατο δέ μοι, ὦ Σώκρατες, πρὸς ταῦτα ἡ γυνή,
 Τί δ' ἂν ἐγὼ σοι, ἔφη, δυναίμην συμπρᾶξαι; τίς δὲ ἡ ἐμὴ
 δύναμις; ἀλλ' ἐν σοὶ πάντα ἐστίν· ἐμὸν δ' ἔφησεν ἡ μήτηρ
 ἔργον εἶναι σωφρονεῖν. Ναὶ μὰ Δί', ἔφην ἐγὼ, ὦ γύναι, καὶ
 γὰρ ἐμοὶ ὁ πατήρ. ἀλλὰ σωφρόνων τοί ἐστι καὶ ἀνδρὸς καὶ
 γυναικὸς οὕτω ποιεῖν ὅπως τὰ τε ὄντα ὡς βέλτιστα ἔξει καὶ
 ἄλλα ὅτι πλεῖστα ἐκ τοῦ καλοῦ τε καὶ δικαίου προσγενή-
 σεται. Καὶ τί δὴ, ἔφη, ὄρξῃ, ἡ γυνή, ὅτι ἂν ἐγὼ ποιοῦσα
 συνάξωμι τὸν οἶκον; Ναὶ μὰ Δί', ἔφην ἐγὼ, ἄ οἷ τε θεοὶ
 ἔφυσάν σε δύνασθαι καὶ ὁ νόμος συνεπαινέει, ταῦτα πειρῶ ὡς

βέλτιστα ποιεῖν. Καὶ τί δὴ ταῦτά ἐστιν; ἔφη ἐκείνη. Οἶμαι μὲν ἔγωγε, ἔφην, οὐ τὰ ἐλαχίστου ἄξια, εἰ μὴ πέρ γε καὶ ἡ ἐν τῷ σμῆνι ἡγεμὼν μέλιττα ἐπ' ἐλαχίστου ἀξίοις ἔργοις ἐφέστηκεν. ἐμοὶ γάρ τοι, ἔφη φάναι, καὶ οἱ θεοί, ὧ γύναι, δοκοῦσι πολὺ διεσκεμμένως μάλιστα τὸ ζεύγος τοῦτο συντεθεικέναι ὃ καλεῖται θῆλυ καὶ ἄρρεν, ὅπως ὅτι ὠφελιμώτατον ἢ αὐτῷ εἰς τὴν κοινωνίαν. πρῶτον μὲν γὰρ τοῦ μὴ ἐκλιπεῖν ζώων γένη τοῦτο τὸ ζεύγος κεῖται μετ' ἀλλήλων τεκνοποιούμενον, ἔπειτα τὸ γηροβοσκὸς κεκτῆσθαι ἑαυτοῖς ἐκ τούτου τοῦ ζεύγους τοῖς γούν ἀνθρώποις πορίζεται. ἔπειτα δὲ καὶ ἡ δίαίτα τοῖς ἀνθρώποις οὐχ ὥσπερ τοῖς κτήνεσιν ἐστὶν ἐν ὑπαίθρῳ, ἀλλὰ στεγνῶν δεῖται δῆλον ὅτι. δεῖ μέντοι τοῖς μέλλουσιν ἀνθρώποις ἔξαιν ὅ,τι εἰσφέρωσιν εἰς τὸ στεγνὸν τοῦ ἐργασομένου τὰς ἐν τῷ ὑπαίθρῳ ἐργασίας. καὶ γὰρ νεατὸς καὶ σπόρος καὶ φυτεία καὶ νομαὶ ὑπαίθρια ταῦτα πάντα ἔργα ἐστίν· ἐκ τούτων δὲ τὰ ἐπιτήδεια γίγνεται. δεῖ δ' αὖ, ἔπειδ' ἂν ταῦτα εἰσενεχθῇ εἰς τὸ στεγνόν, καὶ τοῦ σώσοντος ταῦτα καὶ τοῦ ἐργασομένου δ' ὅ τῶν στεγνῶν ἔργα δεόμενά ἐστι. στεγνῶν δὲ δεῖται καὶ ἡ τῶν νεογνῶν τέκνων παιδοτροφία, στεγνῶν δὲ καὶ αἱ ἐκ τοῦ καρποῦ σιτοποιίαι δέονται· ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ τῆς ἐσθῆτος ἐκ τῶν ἐρίων ἐργασία. ἐπεὶ δ' ἀμφοτέρω ταῦτα καὶ ἔργων καὶ ἐπιμελείας δεῖται τὰ τε ἔνδον καὶ τὰ ἔξω, καὶ τὴν φύσιν, φάναι, εὐθὺς παρεσκεύασεν ὁ θεός, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τὴν μὲν τῆς γυναικὸς ἐπὶ τὰ ἔνδον ἔργα καὶ ἐπιμελήματα, τὴν δὲ τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ τὰ ἔξω. ῥίγη μὲν γὰρ καὶ θάλαπῃ καὶ ὁδοιπορίας καὶ στρατείας τοῦ ἀνδρὸς τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν μᾶλλον δύνασθαι καρτερεῖν κατεσκεύασεν, ὥστε τὰ ἔξω ἐπέταξεν αὐτῷ ἔργα· τῇ δὲ γυναικὶ ἤττον τὸ σῶμα δυνατόν πρὸς ταῦτα φύσας τὰ ἔνδον ἔργα αὐτῇ, φάναι ἔφη,

προστάξαι μοι δοκεῖ ὁ θεός. εἰδὼς δὲ ὅτι τῇ γυναικὶ καὶ ἐνέ-
 φυσε καὶ προσέταξε τὴν τῶν νεογνῶν τέκνων τροφὴν καὶ τοῦ
 στέργειν τὰ νεογνὰ βρέφη πλεῖον αὐτῇ ἐδάσατο ἢ τῷ ἀνδρί.
 ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ φυλάττειν τὰ εἰσενεχθέντα τῇ γυναικὶ προσέ-
 ταξε, γιγνώσκων ὁ θεὸς ὅτι πρὸς τὸ φυλάττειν οὐ κακίον
 ἐστι φοβεράν εἶναι τὴν ψυχὴν πλεῖον μέρος καὶ τοῦ φόβου
 ἐδάσατο τῇ γυναικὶ ἢ τῷ ἀνδρί. εἰδὼς δὲ ὅτι καὶ ἀρήγειν αὐ-
 δεήσει, ἐὰν τις ἀδικῇ, τὸν τὰ ἔξω ἔργα ἔχοντα, τούτῳ αὖ
 πλεῖον μέρος τοῦ θράσους ἐδάσατο. ὅτι δ' ἀμφοτέρους δεῖ καὶ
 διδόναι καὶ λαμβάνειν, τὴν μνήμην καὶ τὴν ἐπιμέλειαν εἰς
 τὸ μέσον ἀμφοτέροις κατέθηκεν. ὥστε οὐκ ἂν ἔχοις διελεῖν
 πότερα τὸ ἔθνος τὸ θῆλυ ἢ τὸ ἄρρεν τούτων πλεονεκτεῖ. καὶ
 τὸ ἐγκρατεῖς δὲ εἶναι ὧν δεῖ εἰς τὸ μέσον ἀμφοτέροις κατέ-
 θηκε, καὶ ἐξουσίαν ἐποίησεν ὁ θεὸς ὁπότερος ἂν ᾖ βελτίων,
 εἴθ' ὁ ἀνὴρ εἴθ' ἡ γυνή, τοῦτον καὶ πλεῖον φέρεσθαι τούτου
 τοῦ ἀγαθοῦ. διὰ δὲ τὸ τὴν φύσιν μὴ πρὸς πάντα ταῦτα ἀμ-
 φοτέρων εὖ πεφυκέναι, διὰ τοῦτο καὶ δέονται μάλλον ἀλλήλων
 καὶ τὸ ζεῦγος ὠφελιμώτερον ἑαυτῷ γεγένηται, ἢ τὸ ἕτερον
 ἐλλείπεται τὸ ἕτερον δυνάμενον¹⁾. ταῦτα δέ, ἔφην, δεῖ ἡμᾶς,
 ὦ γύναι, εἰδότας, ἃ ἐκκτέρῳ ἡμῶν προστέτακται ὑπὸ τοῦ
 θεοῦ, πειρᾶσθαι ὅπως βέλτιστα τὰ προσήκοντα ἐκάτερον ἡμῶν
 διαπράττεσθαι. συνεπαινέει δέ, ἔφη φάναι, καὶ ὁ νόμος αὐτά,

1) τὸ ἕτερον δυνάμενον: het participium staat in 't Grieksch in den nomi-
 nativus, niet alleen als het subject *geheel*, maar ook als het *gedeeltelijk* het-
 zelfde is als dat van 't verbum finitum.

Hom.: ἀμφὸς δ' ἐζομένῳ γεραρώτερος ἦεν Ὀδυσσεύς.

Het sterkste voorbeeld is wel wat wij lezen in de Hellenica bij de beschrij-
 ving van de aankomst van het bericht der nederlaag bij Aegospotami: ἡ οἰμωγὴ
 ἐκ τοῦ Πειραιῶς διὰ τῶν μακρῶν τειχῶν εἰς ἄστὺ διήκων, ὁ ἕτερος τῶ ἐτέρῳ
 παραγγέλων.

συζευγνύς ἄνδρα καὶ γυναῖκα. καὶ κοινωνοὺς ὥσπερ τῶν τέκνων
 ὁ θεὸς ἐποίησεν, οὕτω καὶ ὁ νόμος τοῦ οἴκου καθίστησι. καὶ
 καλὰ δὲ εἶναι ἐκατέρῳ ὁ νόμος ἀποδείκνυσιν ἃ ὁ θεὸς ἔφυσεν
 ἐκάτερον μᾶλλον δύνασθαι. τῇ μὲν γὰρ γυναικὶ κάλλιον ἔνδον
 μένειν ἢ θυραυλεῖν, τῷ δὲ ἀνδρὶ αἰσχίον ἔνδον μένειν ἢ τῶν
 ἔξω ἐπιμελεῖσθαι. εἰ δὲ τις παρ' ἃ ὁ θεὸς ἔφυσεν ποιεῖ, ἀσεβῶν
 τε καὶ ἀτακτῶν τοὺς θεοὺς οὐ λήθει καὶ δίκην δίδωσιν ἀμελῶν
 τῶν ἔργων τῶν ἑαυτοῦ ἢ πράττων τὰ τῆς γυναικὸς ἔργα.
 δοκεῖ δέ μοι, ἔφην, καὶ ἡ τῶν μελιττῶν ἡγεμὼν τοιαῦτα ἔργα
 ὑπὸ τοῦ θεοῦ προστεταγμένα διαπονεῖσθαι. Καὶ ποῖα δὴ, ἔφη
 ἐκείνη, ἔργα ἔχουσα ἡ τῶν μελιττῶν ἡγεμὼν ἐξομοιοῦται τοῖς
 ἔργοις οἷς ἐμὲ δεῖ πράττειν; Ὅτι, ἔφην ἐγώ, ἐκείνη γε ἐν
 τῷ σμήνῃ μένουσα οὐκ ἔῃ ἀργοὺς τὰς μελίττας εἶναι, ἀλλ'
 ὥς μὲν δεῖ ἔξω ἐργάζεσθαι ἐκπέμπει ἐπὶ τὸ ἔργον, καὶ ἃ ἂν
 αὐτῶν ἐκάστη εἰσφέρει οἷδ' ἐτε καὶ δέχεται, καὶ σῶζει ταῦτα
 ἔστ' ἂν δέη χρῆσθαι. ἐπειδὴν δὲ ἡ ὥρα τοῦ χρῆσθαι ἦκη,
 διανέμει τὸ δίκαιον ἐκάστη. καὶ ἐπὶ τοῖς ἔνδον δ' ἐξυφαινο-
 μένοις κηρίοις ἐφέστηκεν, ὥς καλῶς καὶ ταχέως ὑφαίνονται,
 καὶ τοῦ γιγνομένου τόκου ἐπιμελεῖται ὥς ἐκτρέφεται. ἐπειδὴν
 δὲ ἐκτραφῇ καὶ ἀξιοεργοὶ οἱ νεοττοὶ γένωνται, ἀποικίζει αὐ-
 τοὺς σὺν τῶν ἐπιγόνων τινὶ ἡγεμόνι. Ἡ καὶ ἐμὲ οὖν, ἔφη ἡ
 γυνή, δεήσει ταῦτα ποιεῖν; Δεήσει μέντοι σε, ἔφην ἐγώ,
 ἔνδον τε μένειν καὶ οἷς μὲν ἂν ἔξω τὸ ἔργον ἢ τῶν οἰκετῶν,
 τούτους σὺν ἐμοὶ ἐκπέμπειν, οἷς δ' ἂν ἔνδον ἔργον ἐργαστέον,
 τούτων σοὶ ἐπιστατητέον, καὶ τὰ τε εἰσφερόμενα ἀποδεκτέον,
 καὶ ἃ μὲν ἂν αὐτῶν δέη δαπανᾶν, σοὶ διανεμητέον, ἃ δ' ἂν
 περιττεύειν δέη, προνοητέον καὶ φυλακτέον ὅπως μὴ ἡ εἰς τὸν
 ἐνιαυτὸν κειμένη δαπάνη εἰς τὸν μῆνα δαπανᾷται. καὶ ὅταν
 ἔρια εἰσενεχθῇ σοι, ἐπιμελητέον ὅπως οἷς δεῖ ἱμάτια γίγνηται.

καὶ ὃ γε ξηρὸς σῖτος ὅπως καλῶς ἐδώδιμος γίγνηται ἐπιμελητέον. ἐν μέντοι τῶν σοὶ προσηκόντων, ἔφην ἐγώ, ἐπιμελημάτων ἴσως ἀχαριτότερον δόξει εἶναι, ὅτι ὅς ἂν κάμνη τῶν οἰκετῶν, τούτου σοὶ ἐπιμελητέον πάντως ὅπως θεραπεύηται. Νῆ Δί', ἔφην ἡ γυνή, ἐπιχαριτώτατον μὲν οὖν, ἦν μέλλωσί γε οἱ καλῶς θεραπευθέντες χάριν εἴσεσθαι καὶ εὐνοώστεροι ἢ πρόσθεν ἔσεσθαι. καὶ ἐγώ, ἔφην ὁ Ἰσχύμαχος, ἀγασθεὶς αὐτῆς τὴν ἀπόκρισιν εἶπον, Ἄρά γε, ὦ γύναι, διὰ τοιαύτας τινὰς προνοίας καὶ τῆς ἐν τῷ σμῆναι ἡγεμόνος αἱ μέλιτται οὕτω διατίθενται πρὸς αὐτήν, ὥστε ὅταν ἐκείνη ἐξίῃ ποι¹⁾, οὐδεμία οἶεται τῶν μελιττῶν ἀπολείπτεον εἶναι, ἀλλ' ἔπονται πᾶσαι; καὶ ἡ γυνή μοι ἀπεκρίνατο, Θαυμάζοιμ' ἂν, ἔφην, εἰ μὴ πρὸς σὲ μᾶλλον τείνοι τὰ τοῦ ἡγεμόνος ἔργα ἢ πρὸς ἐμέ. ἡ γὰρ ἐμὴ Φυλακὴ τῶν ἔνδον καὶ διανομὴ γελοία τις ἂν οἶμαι φαίνοιτο, εἰ μὴ σύ γε ἐπιμελοῖο ὅπως ἐξωθέν τι εἰσφέρειτο. Γελοία δ' αὖ, ἔφην ἐγώ, ἡ ἐμὴ εἰσφορὰ φαίνοιτ' ἂν, εἰ μὴ εἴη ὅστις τὰ εἰσενεχθέντα σώζοι. οὐχ ὁρᾷς, ἔφην ἐγώ, οἱ εἰς τὸν τετρημένον πίθον ἀντλεῖν λεγόμενοι ὡς οἰκτεῖρονται, ὅτι μάτην πονεῖν δοκοῦσι; Νῆ Δί', ἔφην ἡ γυνή, καὶ γὰρ τλήμονές εἰσιν, εἰ τοῦτό γε ποιοῦσιν. Ἄλλαι δέ τοι, ἔφην ἐγώ, ἴδιαι ἐπιμέλεια, ὦ γύναι, ἡδεῖαί σοι γίγνονται, ὁπότεν ἀνεπιστήμονα ταλασίας λαβοῦσα ἐπιστήμονα ποιήσης, καὶ διπλασίου σοὶ ἀξία γένηται, καὶ ὁπότεν ἀνεπιστήμονα ταμιείας καὶ διακονίας παραλαβοῦσα ἐπιστήμονα καὶ πιστὴν καὶ διακονικὴν ποιησαμένη παντὸς ἀξίαν ἔχης, καὶ ὁπότεν τοὺς μὲν

1) ἐξίῃ ποι heb ik geschreven voor het onzinnige ἐκλίπη, dat uit het volgende ἀπολείπτεον ontstaan is. De juistheid der verbetering wordt bewezen door Cyrop. V, 1, 24 (waar van dezelfde zaak sprake is): ἐὼν δέ ποι ἐξίῃ, οὐδεμία αὐτοῦ ἀπολείπεται.

σώφρονάς τε καὶ ὠφελίμους τῷ σῶ οἴκῳ ἔξῃ σοι εὖ ποιῆσαι, ἔάν τις πονηρὸς φαίνεται, ἔξῃ σοι κολάσαι· τὸ δὲ πάντων ἥδιστον, ἔάν βελτίων ἐμοῦ φανῇς, καὶ ἐμὲ σὸν θεράποντα ποιήσῃ, καὶ μὴ δέῃ σε φοβεῖσθαι μὴ προιούσης τῆς ἡλικίας ἀτιμότερα ἐν τῷ οἴκῳ γένῃ, ἀλλὰ τιστεύῃς ὅτι πρεσβυτέρα γιγνομένη ὅσῳ ἂν καὶ ἐμοὶ κοινωνὸς καὶ παιστὴν οἴκου φύλαξ ἀμείνων γίγνῃ, τοσούτῳ καὶ τιμιωτέρα ἐν τῷ οἴκῳ ἔσει. τὰ γὰρ καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ, ἐγὼ ἔφην, οὐ διὰ τὰς ὠραιότητας, ἀλλὰ διὰ τὰς ἀρετὰς εἰς τὸν βίον τοῖς ἀνθρώποις ἐπαύξεται. τοιαῦτα μὲν, ὦ Σώκρατες, δοκῶ μεμνηθῆναι αὐτῇ τὰ πρῶτα διαλεχθείς.

Ἡ καὶ ἐπέγνωσεν τι, ὦ Ἰσχόμαχε, ἔφην ἐγὼ, ἐκ τούτων αὐτὴν κεκινημένην μᾶλλον πρὸς τὴν ἐπιμέλειαν; Ναὶ μὰ Δί', ἔφην ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ δηχθεῖσάν γε οἶδά ποτ' αὐτὴν καὶ ἐρυθρίασασαν σφόδρα ὅτι τῶν εἰσενεχθέντων τι αἰτήσαντος ἐμοῦ οὐκ εἶχέ μοι δοῦναι. καὶ ἐγὼ μέντοι ἰδὼν ἀχρεσθεῖσαν αὐτὴν εἶπον, Μηδὲν τι, ἔφην, ἀθυμῆσης, ὦ γύναι, ὅτι οὐκ ἔχεις δοῦναι ὅ σε αἰτῶν τυγχάνω. ἔστι μὲν γὰρ πενία αὕτη σαφής, τὸ δεόμενόν τινος μὴ ἔχειν χρῆσθαι· ἀλυποτέρα δὲ αὕτη ἢ ἔνδεια τὸ ζητοῦντά τι μὴ δύνασθαι λαβεῖν ἢ τὸ τὴν ἀρχὴν μηδὲ ζητεῖν, εἰδότα ὅτι οὐκ ἔστιν. ἀλλὰ γάρ, ἔφην ἐγὼ, τούτων οὐ σὺ αἰτία, ἀλλ' ἐγὼ οὐ τάξας σοι παρέδωκα ὅπου χρὴ ἕκαστα κεῖσθαι, ὅπως εἰδῇς ὅπου τε δεῖ τίθεναι καὶ ὁπόθεν λαμβάνειν. ἔστι δ' οὐδὲν οὕτως, ὦ γύναι, οὔτ' εὖ-χρηστον οὔτε καλὸν ἀνθρώποις ὡς τάξεις. καὶ γὰρ χορὸς ἐξ ἀνθρώπων συγκεῖμενός ἐστιν· ἀλλ' ὅταν μὲν ποιῶσιν ὅτι ἂν τύχη ἕκαστος, ταραχὴ τις φαίνεται καὶ θεᾶσθαι ἀτερπές, ὅταν δὲ τεταγμένως ποιῶσι καὶ φθέγγωνται, ἅμα οἱ αὐτοὶ οὔτοι καὶ ἀξιοθέατοι δοκοῦσιν εἶναι καὶ ἀξιόκουστοι. καὶ στρατιά

γε, ἔφην ἐγώ, ὦ γύναι, ἄτακτος μὲν οὔσα ταραχωδέστατον,
 καὶ τοῖς μὲν πολεμίοις εὐχειρωτότατον, τοῖς δὲ Φίλοις ἀηδέ-
 στατον ὁρᾶν καὶ ἀχρηστότατον, ὄνος ὁμοῦ, ὀπλίτης, σκευοφό-
 ρος, ψιλός, ἱππεύς, ἄμαξα. πῶς γὰρ ἂν πορευθεῖησαν, ἔαν
 ἔχοντες οὕτως ἐπικωλύσωσιν ἀλλήλους, ὁ μὲν βαδίζων τὸν
 τρέχοντα, ὁ δὲ τρέχων τὸν ἐστηκότα, ἡ δὲ ἄμαξα τὸν ἱππέα,
 ὁ δὲ ὄνος τὴν ἄμαξαν, ὁ δὲ σκευοφόρος τὸν ὀπλίτην; εἰ δὲ
 καὶ μάχεσθαι δεῖοι, πῶς ἂν οὕτως ἔχοντες μαχέσαιντο; οἷς
 γὰρ ἀνάγκη αὐτῶν τοὺς ἐπιόντας Φεύγειν, οὗτοι ἱκανοὶ εἰσι
 Φεύγοντες καταπατῆσαι τοὺς ὅπλα ἔχοντας. τεταγμένη δὲ
 στρατιὰ κάλλιστον μὲν ἰδεῖν τοῖς Φίλοις, δυσχερέστατον δὲ
 τοῖς πολεμίοις. τίς μὲν γὰρ οὐκ ἂν Φίλος ἠδέως θεάσαιοτο
 ὀπλίτας πολλοὺς ἐν τάξει πορευομένους, τίς δ' οὐκ ἂν θαυ-
 μάσειεν ἱππέας κατὰ τάξεις ἐλαύνοντας, τίς δ' οὐκ ἂν πολέ-
 μιος Φοβηθεῖν ἰδὼν διευκρινημένους ὀπλίτας, ἱππέας, πελταστας,
 τοξότας, σφενδονήτας, καὶ τοῖς ἄρχουσι τεταγμένως ἐπομέ-
 νους; ἀλλὰ καὶ πορευομένων ἐν τάξει, καὶ πολλὰι μυριάδες
 ὦσιν, ὁμοίως ὥσπερ εἰς ἕκαστος καθ' ἡσυχίαν πάντες πορεύου-
 νται· εἰς γὰρ τὸ κενούμενον ἀεὶ οἱ ὀπισθεν ἐπέρχονται. καὶ
 τριήρης δὲ τοι ἡ σεσαγμένη ἀνθρώπων διὰ τί ἄλλο φοβερόν
 ἐστι πολεμίοις ἢ Φίλοις ἀξιοθέατον ἢ ὅτι ταχὺ πλεῖ; διὰ τί
 δὲ ἄλλο ἄλυποι ἀλλήλοις εἰσὶν οἱ ἐμπλέοντες ἢ διότι ἐν τάξει
 μὲν κάθηνται, ἐν τάξει δὲ προνεύουσιν, ἐν τάξει δ' ἀναπί-
 πτουςιν, ἐν τάξει δ' ἐμβαίνουσι καὶ ἐκβαίνουσιν; ἡ δ' ἀταξία
 ὁμοῖόν τί μοι δοκεῖ εἶναι οἷόνπερ εἰ γεωργὸς ὁμοῦ ἐμβάλοι
 κριθὰς καὶ πυροὺς καὶ ὄσπρια· κἄπειτα ὁπότε δεοὶ ἡ μάχης
 ἢ ἄρτου ἢ ὄψου, διαλέγειν δεοὶ αὐτῷ ἀντὶ τοῦ λαβόντα διευ-
 κρινημένοις χρῆσθαι. καὶ σὺ οὖν, ὦ γύναι, εἰ τοῦ μὲν ταραχου
 τούτου μὴ δέοιο, βούλοιο δ' ἀκριβῶς τὰ οἴκοι ὄντα εἰδέναι καὶ

τῶν ὄντων εὐπόρως λαμβάνουσα ὅτῳ ἂν δέῃ χρῆσθαι, καὶ ἐμοί, ἐάν τι αἰτῶ, ἐν χάριτι διδόναι, χώραν τε δοκιμασώμεθα τὴν προσήκουσαν ἐκάστοις ἔχειν, καὶ ἐν ταύτῃ θέντες διδάξωμεν τὴν διάκονον λαμβάνειν τε ἐντεῦθεν καὶ κατατιθέναι πάλιν εἰς ταύτην· καὶ οὕτως εἰσόμεθα τὰ τε σᾶ ὄντα καὶ τὰ μὴ· ἢ γὰρ χώρα αὕτῃ τὸ μὴ ὄν ποθήσει, καὶ τὸ δεόμενον θεραπείας ἐξετάσει ἢ ὄψις, καὶ τὸ εἰδέναι ὅπου ἕκαστόν ἐστι ταχὺ ἐγχειριεῖ¹⁾, ὥστε μὴ ἀπορεῖν χρῆσθαι. καλλίστην δέ ποτε καὶ ἀκριβεστάτην ἔδοξα σκευῶν τάξιν ἰδεῖν, ᾧ Σώκρατες, εἰσβάς ἐπὶ θέαν εἰς τὸ μέγα πλοῖον τὸ Φοινικικόν. πλείστα γὰρ σκεύη ἐν σμικροτάτῳ ἀγγεῖῳ διακεχωρισμένα ἐθεασάμην. διὰ πολλῶν μὲν γὰρ δῆπου, ἔφη, ξυλίνων σκευῶν καὶ πλεκτῶν ὀρμίζεται ναῦς καὶ ἀνάγεται, διὰ πολλῶν δὲ τῶν κρεμαστῶν καλουμένων πλεῖ, πολλοῖς δὲ μηχανήμασιν ἀνθῶπλισται πρὸς τὰ πολέμια πλοῖα, πολλὰ δὲ ὅπλα τοῖς ἀνδράσι συμπεριάγει, πάντα δὲ σκεύη ὅσοισπερ ἐν οἰκίᾳ χρῶνται ἀνθρώποι τῇ συσσιτίᾳ²⁾ ἐκάστη κομίζει· γέμει δὲ παρὰ πάντα φορτίων ὅσα ναύκληρος κέρδους ἕνεκα ἄγεται. καὶ ὅσα λέγω, ἔφη, ἐγώ, πάντα οὐκ ἐν πολλῷ τινι μείζονι χώρα ἔκειτο ἢ ἐν δεκακλίῳ στέγῃ συμμέτρῳ. καὶ οὕτω κείμενα ἕκαστα κατενόησα ὥς οὔτε ἄλληλα ἐμποδίζει οὔτε μαστευτοῦ δεῖται οὔτε ἀσυσκεύαστά ἐστιν οὔτε δυσλύτως ἔχει, ὥστε διατριβὴν παρέχειν, ὅταν τῷ ταχὺ δέῃ χρῆσθαι. τὸν δὲ τοῦ κυβερνήτου διάκονον, ὃς πρῶτος τῆς νεῶς καλεῖται, οὕτως εὖρον ἐπιστάμενον ἐκάστων τὴν χώραν ὥς καὶ ἀπὼν ἂν εἴποι ὅπου ἕκαστα κεῖται καὶ ὅποσα ἐστὶν

1) Van ἐγχειριεῖ is subject τὸ εἰδέναι ὅπου ἕκαστόν ἐστι.

2) συσσιτία schijnt een afdeling van matrozen en zeesoldaten te wezen, die samen eten, zooveel als de σύσκηνοι in een landleger. Zulke afdelingen hebben natuurlijk ieder haar afzonderlijk eetservies.

οὐδὲν ἤττον ἢ ὁ γράμματα ἐπιστάμενος εἴποι ἂν Σωκράτους
καὶ ὅποσα γράμματα καὶ ὅπου ἕκαστον τέτακται. εἶδον δέ,
ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ ἐξετάζοντα τοῦτον αὐτὸν ἐν τῇ σχολῇ
πάντα ὁπόσοις ἄρα δεῖ ἐν τῷ πλῶ χρῆσθαι. θαυμάσας δέ,
ἔφη, τὴν ἐπίσκεψιν αὐτοῦ ἡρόμην τί πράττοι. ὁ δ' εἶπεν,
Ἐπισκοπῶ, ἔφη, ὦ ξένε, εἴ τι συμβαίνοι γίνεσθαι, πῶς
κεῖται, ἔφη, τὰ ἐν τῇ νηί, εἴ τι ἀποστατεῖ ἢ εἰ δυστραπέλως
τι σύγκειται. οὐ γάρ, ἔφη, ἐγχωρεῖ ὅταν χειμάζῃ ὁ θεὸς ἐν
τῇ θαλάττῃ οὔτε μαστεύειν ὅτου ἂν δέῃ οὔτε δυστραπέλως
ἔχον διδόναι. ἀπειλεῖ γὰρ ὁ θεὸς καὶ κολάζει τοὺς βλαῦκας.
ἐὰν δὲ μόνον μὴ ἀπολέσῃ τοὺς μὴ ἀμαρτάνοντας, πάνυ ἀγα-
πητόν· ἐὰν δὲ καὶ πάνυ καλῶς ὑπηρετοῦντας σώζῃ, πολλὰ
χάρις, ἔφη, τοῖς θεοῖς. ἐγὼ οὖν κατιδὼν ταύτην τὴν ἀκρίβειαν
τῆς κατασκευῆς ἔλεγον τῇ γυναικὶ ὅτι πάνυ ἂν ἡμῶν εἴη
βλακικὸν εἰ οἱ μὲν ἐν τοῖς πλοίοις καὶ μικροῖς οὔσι χώρας
εὐρίσκουσι, καὶ σαλεύοντες ἰσχυρῶς ὅμως σώζουσι τὴν τάξιν,
καὶ ὑπερφοβούμενοι ὅμως εὐρίσκουσι τὸ δέον λαμβάνειν, ἡμεῖς
δὲ καὶ διηρημένων ἐκάστοις θηκῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ μεγάλων καὶ
βεβηκυίας τῆς οἰκίας ἐν δαπέδῳ, μὴ εὐρήσομεν καλὴν καὶ
εὐεύρετον χώραν ἐκάστοις αὐτῶν. ὥς μὲν δὴ ἀγαθὸν τετάχθαι
σκευῶν κατασκευὴν καὶ ὥς ῥᾶδιον χώραν ἐκάστοις αὐτῶν εὐ-
ρεῖν ἐν οἰκίᾳ θεῖναι ὥς ἐκάστοις συμφέρει εἶρηται· ὥς δὲ καλὸν
φαίνεται, ἐπειδὴν ὑποδήματα ἐφεξῆς κείται, κἂν ὅποια ᾖ,
καλὸν δὲ ἱμάτια κεχωρισμένα ἰδεῖν, κἂν ὅποια ᾖ, καλὸν δὲ
στρώματα, καλὸν δὲ χαλκία, καλὸν δὲ τὰ ἀμφὶ τραπέζας,
καλὸν δὲ καὶ ὁ πάντων καταγελάσειεν ἂν μάλιστα οὐχ ὁ
σεμνὸς ἀλλ' ὁ κομψός, ὅτι καὶ χύτρας Φημί εὐρυθμον φαί-
νεσθαι εὐκρινῶς κειμένας· τὰ δὲ ἄλλα ἤδη που ἀπὸ τούτου
ἅπαντα καλλίῳ φαίνεται· χορὸς γὰρ σκευῶν ἕκαστα φαίνεται

κατὰ κόσμον κείμενα. καὶ τὸ μέσον δὲ τούτων καλὸν φαίνεται, ἐκποδὼν ἐκάστου κειμένου· ὥσπερ κύκλιος χορὴς οὐ μόνον αὐτὸς καλὸν θεαμὰ ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τὸ μέσον αὐτοῦ καλὸν καὶ καθαρόν φαίνεται. εἰ δ' ἀληθῆ ταῦτα λέγω, ἔξεστιν, ἔφην, ὦ γύναι, καὶ πείραν λαμβάνειν αὐτῶν οὔτε τι ζημιωθέντας οὔτε πολλὰ πονήσαντας. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦτο δεῖ ἄθυμῆσαι, ὦ γύναι, ἔφην ἐγώ, ὡς χαλεπὸν εὑρεῖν τὸν μαθησόμενόν τε τὰς χώρας καὶ μεμνησόμενον καταχωρίζειν ἕκαστα. ἴσμεν γὰρ δήπου ὅτι μυριοπλάσια ἡμῶν ἅπαντα ἔχει ἢ πᾶσα πόλις, ἀλλ' ὅμως ὅποιον ἂν τῶν οἰκετῶν κελεύσῃς πριάμενόν τί σοι ἐξ ἀγορᾶς ἐνεγκεῖν, οὐδεὶς ἀπορήσει, ἀλλὰ πᾶς εἰδὼς φανεῖται ὅποι χρὴ ἐλθόντα λαβεῖν ἕκαστα. τούτου μέντοι, ἔφην ἐγώ, οὐδὲν ἄλλο αἰτιὸν ἐστίν ἢ ὅτι ἐν χώρᾳ κεῖται τεταγμένη. ἄνθρωπον δὲ γε ζητῶν, καὶ ταῦτα ἐνίοτε ἀντιζητοῦντα, πολλάκις ἂν τις πρότερον πρὶν εὑρεῖν ἀπείποι. καὶ τούτου αὖ οὐδὲν ἄλλο αἰτιὸν ἐστίν ἢ τὸ μὴ εἶναι τεταγμένον ὅπου ἕκαστον δεῖ ἀναμένειν. περὶ μὲν δὴ τάξεως σκευῶν καὶ χρήσεως τοιαῦτα αὐτῇ διαλεχθεῖς δοκῶ μεμνησθαι.

Καὶ τί δή; ἡ γυνὴ ἐδόκει σοι, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, πῶς τι ὑπακούειν ὧν σὺ ἐσπούδαζες διδάσκων; Τί δέ, εἰ μὴ ὑπισχνεῖτό γε ἐπιμελήσεσθαι καὶ φανερά ἦν ἡδομένη ἰσχυρῶς, ὥσπερ ἐξ ἀμηχανίας εὐπορίαν τινὰ εὐρηκυῖα, καὶ ἐδεῖτό μου ὡς τάχιστα ἥπερ ἔλεγον διατάξαι. Καὶ πῶς δή, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, διέταξας αὐτῇ; Τί δέ, εἰ μὴ τῆς οἰκίας τὴν δύνάμιν γ' ἔδοξέ μοι πρῶτον ἐπιδεῖξαι αὐτῇ. οὐ γὰρ ποικίλμασι κεκόσμηται, ὦ Σώκρατες, ἀλλὰ τὰ οἰκήματα ὠκοδόμηται πρὸς αὐτὸ τοῦτο ἐσκεμμένα ὅπως ἀγγεῖα ὡς συμφορώτα ἢ ¹⁾ τοῖς

1) ἀγγεῖα... ἢ. Subject is οἰκήματα, praedicaat ἀγγεῖα (bewaarpplaatsen, eig. vaatwerk).

μέλλουσιν ἐν αὐτοῖς ἔσθαι, ὥστε αὐτὰ ἐκάλει τὰ πρόποντα ἐνὶ ἐκάστῳ. ὁ μὲν γὰρ θάλαμος ἐν ὀχυρῷ ὦν τὰ πλείστου ἄξια καὶ στρώματα καὶ σκεύη παρεκάλει, τὰ δὲ ξηρὰ τῶν στεχνῶν τὸν σῖτον, τὰ δὲ ψυχρινὰ τὸν οἶνον, τὰ δὲ Φανὰ ὅσα Φάους δεόμενα ἔργα τε καὶ σκεύη ἐστί. καὶ δικιτητήρια δὲ τοῖς ἀνθρώποις ἐπεδείκνυον αὐτῇ κεκαλλωπισμένα¹⁾ τοῦ μὲν θέρους ἔχειν ψυχρινά, τοῦ δὲ χειμῶνος ἄλεινά. καὶ σύμπασαν δὲ τὴν οἰκίαν ἐπέδειξα αὐτῇ ὅτι πρὸς μεσημβρίαν ἀναπέπταται, ὥστε εὐδηλον εἶναι ὅτι χειμῶνος μὲν εὐειλός ἐστι, τοῦ δὲ θέρους εὐσκιος. ἔδειξα δὲ καὶ τὴν γυναικωνίτιν αὐτῇ, θύρα βαλανωτῇ κεχωρισμένην ἀπὸ τῆς ἀνδρωνίτιδος, ἵνα μήτε ἐκφέρηται ἔνδοθεν ὅ,τι μὴ δεῖ, μήτε τεκνοποιῶνται οἱ οἰκέται ἄνευ τῆς ἡμετέρας γνώμης. οἱ μὲν γὰρ χρηστοὶ παιδοποιησάμενοι εὐνούστεροι ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ, οἱ δὲ πονηροὶ συζυγέστες εὐπωρότεροι πρὸς τὸ κακουργεῖν γίγνονται. ἐπεὶ δὲ ταῦτα διήλομεν, ἔφη, οὕτω δὴ κατὰ Φυλᾶς διεκρίνομεν τὰ ἐπιπλα. ἡρχόμεθα δὲ πρῶτον, ἔφη, ἀθροίζοντες, οἷς ἀμφὶ θυσίαις χρώμεθα. μετὰ ταῦτα κόσμον γυναικὸς τὸν εἰς ἑορτὰς διηροῦμεν, ἐσθῆτα ἀνδρὸς τὴν εἰς ἑορτὰς καὶ πόλεμον, καὶ στρώματα ἐν γυναικωνίτιδι, στρώματα ἐν ἀνδρωνίτιδι, ὑποδήματα γυναικεῖα, ὑποδήματα ἀνδρεῖα. ὅπλων ἄλλη Φυλή, ἄλλη ταλασιουργικῶν ὀργάνων, ἄλλη σιτοποιικῶν, ἄλλη ὀψοποιικῶν, ἄλλη τῶν ἀμφὶ λουτρόν, ἄλλη ἀμφὶ μάκτρας, ἄλλη ἀμφὶ τραπέζας. καὶ ταῦτα πάντα διεχωρίσαμεν, οἷς τε ἀεὶ δεῖ χρῆσθαι, καὶ τὰ θοινητικά. χωρὶς δὲ καὶ τὰ κατὰ μῆνα δαπανώμενα ἀφείλομεν. οὕτω γὰρ ἤττον λαμβάνει ὅπως πρὸς τὸ τέλος ἐκβήσεται. ἐπεὶ δὲ ἐχωρίσαμεν πάντα κατὰ Φυλᾶς τὰ ἐπιπλα, εἰς τὰς

1) κεκαλλωπισμένα is zeker corrupt. Van den volgenden infinitivus ἔχειν is subject het, in gedachte aan te vullen, τὴν οἰκίαν, object δικιτητήρια.

χώρας τὰς προσηκούσας ἕκαστα διηνέγκαμεν. μετὰ δὲ τοῦτο ὅσοις μὲν τῶν σκευῶν καθ' ἡμέραν χρῶνται οἱ οἰκέται, οἷον σιτοποικοῖς, ὀψοποικοῖς, ταλασιουργικοῖς, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτο, ταῦτα μὲν αὐτοῖς τοῖς χρωμένοις δείξαντες ὅπου δεῖ τιθέναι, παρεδῶκαμεν καὶ ἐπετάξαμεν σὰ παρέχειν· ὅσοις δ' εἰς ἑορτάς, ἢ ξενοδοκίας χρώμεθα ἢ εἰς τὰς διὰ χρόνου πράξεις, ταῦτα δὲ τῇ ταμίᾳ παρεδῶκαμεν, καὶ δείξαντες τὰς χώρας αὐτῶν καὶ ἀπαριθμήσαντες καὶ γραψάμενοι ἕκαστα, εἵπομεν αὐτῇ διδόναι τούτων ὅτῳ δέοι ἕκαστον, καὶ μεμνηῖσθαι ὅτι ἂν τῷ διδῶ, καὶ ἀπολαμβάνουσιν κατατιθέναι πάλιν ὅθεν περ ἂν ἕκαστα λαμβάνῃ.

Τὴν δὲ ταμίαν ἐποιησάμεθα ἐπισκεψάμενοι ἥτις ἡμῖν ἐδόκει εἶναι ἐγκρατεστάτη καὶ γαστρὸς καὶ οἶνου καὶ ὕπνου καὶ ἀνδρῶν συνουσίας, πρὸς τούτοις δὲ ἢ τὸ μνημονικὸν μάλιστα ἐδόκει ἔχειν καὶ τὸ προνοεῖν μή τι κακὸν λάβῃ παρ' ἡμῶν ἀμελοῦσα, καὶ τὸ σκοπεῖν ὅπως χαριζομένη τι ἡμῖν ὑφ' ἡμῶν ἀντιτιμῆσεται. ἐδιδάσκομεν δὲ αὐτὴν καὶ εὐνοϊκῶς ἔχειν πρὸς ἡμᾶς, ὅτ' εὐφραينوίμεθα, τῶν εὐφροσυνῶν μεταδιδόντες, καὶ εἴ τι λυπηρὸν εἴῃ, εἰς ταῦτα παρακαλοῦντες. καὶ τὸ προθυμεῖσθαι δὲ συναυξεῖν τὸν οἶκον ἐπαιδεύομεν αὐτήν, ἐπιγινώσκειν ¹⁾ αὐτὴν ποιοῦντες τὴν εὐπραγίαν. καὶ δικαιοσύνην δ' αὐτῇ ἐνεποιούμεν, τιμιωτέρους τιθέντες τοὺς δικαίους τῶν ἀδίκων καὶ ἐπιδεικνύοντες πλουσιώτερον καὶ ἐλευθεριώτερον βιοτεύοντας τῶν ἀδίκων· καὶ αὐτὴν δὲ ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ κατετάτομεν. ἐπὶ δὲ τούτοις πᾶσιν εἶπον ἔφη, ὦ Σάκρατες, ἐγὼ τῇ γυναικὶ ὅτι πάντων τούτων οὐδὲν ὄφελος, εἰ μὴ αὐτὴ ἐπιμελήσεται ὅπως διαμενεῖ ἐκάστῳ ἢ τάξῃς. ἐδίδασκον δὲ αὐτὴν

1) ἐπιγινώσκειν αὐτὴν ποιοῦντες τὴν εὐπραγίαν: „wij lieten haar ook onzen voorspoed bemerken, d. i. er in deelen.”

ὅτι καὶ ἐν ταῖς εὐνομουμέναις πόλεσιν οὐκ ἀρκεῖν δοκεῖ τοῖς πολίταις, ἣν νόμους καλοὺς γράψωνται, ἀλλὰ καὶ νομοφύλακας προσαίρουνται, οἵτινες ἐπισκοποῦντες τὸν μὲν ποιοῦντα τὰ νόμιμα ἐπαινοῦσιν, ἣν δὲ τις παρὰ τοὺς νόμους ποιῇ, ζημιούσι. νομίμαι οὖν ἐκέλευον, ἔφη, τὴν γυναικὰ καὶ αὐτὴν νομοφύλακα τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ εἶναι, καὶ ἐξετάζειν δέ, ὅταν δόξῃ αὐτῇ, τὰ σκεύη, ὥσπερ ὁ Φρούραρχος τὰς φυλακὰς ἐξετάζει, καὶ δοκιμάζειν εἰ καλῶς ἕκαστον ἔχει, ὥσπερ ἡ βουλὴ ἵππους καὶ ἵππεας δοκιμάζει¹⁾, καὶ ἐπαινεῖν δὲ καὶ τιμᾶν ὥσπερ βασιλίσσαν τὸν ἄξιον ἀπὸ τῆς παρούσης δυνάμεως, καὶ λοιδορεῖν καὶ κολάζειν τὸν τούτων δεόμενον. πρὸς δὲ τούτοις ἐδίδασκον αὐτήν, ἔφη, ὡς οὐκ ἂν ἄχθοιτο δικαίως εἰ πλείω αὐτῇ πράγματα προστάττω ἢ τοῖς οἰκέταις περὶ τὰ κτήματα, ἐπιδεικνύων ὅτι τοῖς μὲν οἰκέταις μέτεστι τῶν δεσποσύνων χρημάτων τοσοῦτον ὅσον φέρειν ἢ θεραπεύειν ἢ φυλάττειν, χρῆσθαι δὲ οὐδενὶ αὐτῶν ἔξεστιν, ὅτῳ ἂν μὴ δῶ ὁ κύριος· δεσπότου δὲ ἅπαντά ἐστιν ὅτι ἂν βούληται ἐκάστω χρῆσθαι. ὅτῳ οὖν καὶ σωζομένων μεγίστη ὄνησις καὶ φθειρομένων μεγίστη βλάβη, τούτῳ καὶ τὴν ἐπιμέλειαν ἀλλίστα προσήκουσαν ἀπέφαινον. τί οὖν; ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχυρόμαχε, ταῦτα ἀκούσασα ἡ γυνὴ πῶς σοι ὑπήκουσε; τί δέ, ἔφη, εἰ μὴ εἶπέ γέ μοι, ὦ Σώκρατες, ὅτι οὐκ ὀρθῶς γιγνώσκωμι, εἰ οἰοίμην χαλεπὰ ἐπιτάττειν διδάσκων ὅτι ἐπιμελεῖσθαι δεῖ τῶν ὄντων. χαλεπώτερον γὰρ ἂν, ἔφη νομίζειν, εἰ αὐτῇ ἐπέταττον ἀμελεῖν τῶν ἑαυτῆς ἢ εἰ ἐπιμελεῖσθαι δεήσει τῶν οἰκείων ἀγαθῶν. πεφυκέναι γὰρ δοκεῖ, ἔφη, ὥσπερ καὶ τέκνων τῶν

1) Over deze *δοκιμασία* van de ruiters door den Raad zie de oratie van Lysias tegen Alcibiades.

ἐαυτῆς, οὕτω καὶ τῶν κτημάτων ὅσα ἴδια ὄντα εὐφραίνει, ἥδιον τὸ ἐπιμελεῖσθαι τῇ σώφρονι ἢ τὸ ἀμελεῖν.

Καὶ ἐγὼ ἀκούσας, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἀποκρίνασθαι τὴν γυναῖκα αὐτῷ ταῦτα, εἶπον, Νῆ τὴν Ἥραν, ἔφην, ὦ Ἰσχόμαχε, ἀνδρικήν γε ἐπιδεικνύεις τὴν διάνοιαν τῆς γυναικὸς. Καὶ ἄλλα τοίνυν, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, θέλω σοι πάνυ μεγαλόφρονα αὐτῆς διηγῆσασθαι, ἃ μου ἅπαξ ἀκούσασα ταχὺ ἐπείθετο. Τὰ ποῖα; ἔφην ἐγώ· λέγε· ὡς ἐμοὶ πολὺ ἥδιον ζώσης ἀρετὴν γυναικὸς καταμανθάνειν ἢ εἰ Ζεῦξίς μοι καλὴν εἰκάσας γραφῇ γυναῖκα ἐπεδείκνυεν. ἐντεῦθεν δὴ λέγει ὁ Ἰσχόμαχος, Ἐγὼ τοίνυν, ἔφη, ἰδὼν ποτε αὐτήν, ὦ Σώκρατες ἐντετριμμένην πολλῷ μὲν ψιμυθίῳ, ὅπως λευκοτέρα ἔτι δοκοίη εἶναι ἢ ἡν, πολλῇ δ' ἐγχούσῃ, ὅπως ἐρυθροτέρα φαίνοιτο τῆς ἀληθείας, ὑποδήματα δ' ἔχουσιν ὑψηλά, ὅπως μεῖζων δοκοίη εἶναι ἢ ἐπεφύκει, εἶπέ μοι, ἔφην, ὦ γύναι, ποτέρως ἂν με κρίναις ἀξιοφίλητον μᾶλλον εἶναι χρημάτων κοινωνόν, εἴ σοι αὐτὰ τὰ ὄντα ἀποδεικνύοιμι¹⁾, καὶ μήτε κομπᾶζοιμι ὡς πλείω τῶν ὄντων ἔστι μοι, μήτε ἀποκρυπτοίμην τῶν ὄντων μηδέν, ἢ εἰ πειρώμην σε ἐξαπατᾶν λέγων τε ὡς πλείω ἔστι μοι τῶν ὄντων, ἐπιδεικνύς τε ἀργύριον κίβδηλον καὶ ὄρμους ὑποξύλους, καὶ πορφυρίδας ἐξιτήλους; καὶ ὑπολαβοῦσα εὐθύς, Εὐφήμει, ἔφη· μὴ γένοιο σὺ τοιοῦτος· οὐ γὰρ ἂν ἐγωγέ σε δυναίμην, εἰ τοιοῦτος εἴης, ἀσπᾶσθαι ἐκ τῆς ψυχῆς. Οὐκοῦν, ἔφην ἐγώ, συνεληλύθαμεν, ὦ γύναι, ὡς καὶ τῶν σωμάτων κοινωνήσונτες ἀλλήλοις; Φασὶ γοῦν, ἔφη, οἱ ἄνθρωποι. Ποτέρως ἂν οὔν, ἔφην ἐγώ, τοῦ σώματος αὐτοῦ δοκοίην εἶναι ἀξιοφίλητος

1) ἀποδεικνύοιμι en niet, zooals men licht zou kunnen vermoeden ἐπιδεικνύοιμι: want Ischomachus stelt het voor alsof hij zijn goed aan zijn vrouw heeft „afgeleverd”. Zie b. v. de aardige plaats Anab. V, 8, 7.

μαλλον κοινωνός, εἴ σοι τὸ σῶμα πειρόμεν παρέχειν τὸ ἔμαυ-
 τοῦ ἐπιμελούμενος ὅπως ὑγιαῖνόν τε καὶ ἔρρωμένον ἔσται, καὶ
 διὰ ταῦτα τῷ ὄντι εὐχρως σοι ἔσομαι, ἢ εἰ σοι μίλτω ἀλει-
 φόμενος καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπαλειφόμενος ἀνδρικήλῳ ἐπι-
 δεκνύοιμί τε ἔμαυτὸν καὶ συνείην ἑξαπατῶν σε καὶ παρέχων
 ὁρᾶν καὶ ἄπτεσθαι μίλτου ἀντὶ τοῦ ἔμαυτοῦ χρωτός; Ἐγὼ
 μέν, ἔφη ἐκείνη, οὐτ' ἂν μίλτου ἀπτοίμην ἥδιον ἢ σοῦ οὐτ'
 ἂν ἀνδρικήλου χρωμα ὁρῶην ἥδιον ἢ τὸ σὸν οὐτ' ἂν τοὺς
 ὀφθαλμοὺς ὑπαληλιμμένους ἥδιον ὁρῶην τοὺς σοὺς ἢ ὑγιαίνον-
 τας. Καὶ ἐμὲ τοίνυν νόμιζε, εἰπεῖν ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ὦ
 γύναι, μήτε ψιμυθίου μήτε ἐγχεύσης χρώματι ἥδεσθαι μάλ-
 λον ἢ τῷ σῶ, ἀλλ' ὥσπερ οἱ θεοὶ ἐποίησαν ἵπποις μὲν ἵππους,
 βοῦσι δὲ βοῦς ἥδιστον, προβάτοις δὲ πρόβατα, οὕτω καὶ οἱ
 ἄνθρωποι ἀνθρώπου σῶμα καθαρὸν οἶνται ἥδιστον εἶναι· αἱ δ'
 ἀπάται αὗται τοὺς μὲν ἔξω πως δύναιнт' ἂν ἀνεξελέγκτως
 ἑξαπατᾶν, συνόντας δὲ αἰεὶ ἀνάγκη ἀλίσκεσθαι, ἂν ἐπιχειρῶσιν
 ἑξαπατᾶν ἀλλήλους. ἢ γὰρ ἐξ εὐνῆς ἀλίσκονται ἑξανιστάμενοι
 πρὶν παρασκευάσασθαι, ἢ ὑπὸ ἰδρώτος ἐλέγχονται ἢ ὑπὸ
 δακρύων βασανίζονται ἢ ὑπὸ λουτροῦ κατωπτεύθησαν. Τί οὖν
 πρὸς θεῶν, ἔφη, ἐγώ, πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο; Τί δέ, ἔφη,
 εἰ μὴ τοῦ λοιποῦ γε τοιοῦτον μὲν οὐδὲν πώποτε ἔτι ἐπραγμα-
 τεύσατο, καθαρὰν δὲ καὶ πρεπόντως ἔχουσιν ἐπειράτο ἑαυτὴν
 ἐπιδεικνύναι. καὶ ἐμὲ μέντοι ἡρώτα εἴ τι ἔχοιμι συμβουλευσά-
 ῳς ἂν τῷ ὄντι καλὴ φαίνοιτο, ἀλλὰ μὴ μόνον δοκοίη. καὶ
 ἐγὼ μέντοι, ὦ Σώκρατες, ἔφη, συνεβούλευον αὐτῇ μὴ δουλι-
 κῶς αἰεὶ καθῆσθαι, ἀλλὰ σὺν τοῖς θεοῖς πειρᾶσθαι δεσποτικῶς
 πρὸς μὲν τὸν ἴστων προσστᾶσαν ὅτι μὲν βέλτιον ἄλλου ἐπί-
 σταιτο ἐπιδιδάξαι, ὅτι δὲ χεῖρον ἐπιμαθεῖν· ἐπισκέψασθαι δὲ
 καὶ τὴν σιτοποιόν, παραστῆναι δὲ καὶ ἀπομετρούσῃ τῇ ταμίᾳ,

περιελθεῖν δὲ καὶ ἐπισκοπούμενην εἰ κατὰ χώραν ἔχει ἣν δεῖ ἕκαστα. ταῦτα γὰρ ἐδόκει μοι ἅμα ἐπιμέλεια εἶναι καὶ περίπατος. ἀγαθὸν δὲ ἔφην εἶναι γυμνάσιον καὶ τὸ δεῦσαι καὶ μάξαι καὶ ἱμάτια καὶ στρώματα ἀνασεῖσαι καὶ συνθεῖναι. γυμναζομένην δὲ ἔφην οὕτως ἂν καὶ ἐσθίειν ἥδιον καὶ ὑγιαίνειν μᾶλλον καὶ εὐχρωτέραν φαίνεσθαι τῇ ἀληθείᾳ. καὶ δέσποινα δὲ ὅποταν ἀνταγωνίζεται διακόνῳ, καθαρωτέρα οὕσα πρεπόντως τε μᾶλλον ἡμφισμένη, κινητικὸν γίγνεται ἄλλως τε καὶ ὅποταν τὸ ἐκούσαν χαρίζεσθαι προσῇ ἀντὶ τοῦ ἀναγκαζομένην ὑπηρετεῖν. αἱ δ' αἰεὶ καθήμεναι σεμνῶς πρὸς τὰς κεκοσμημένας καὶ ἐξυπατάσας κρίνεσθαι παρέχουσιν ἑαυτάς. καὶ νῦν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὕτως εὖ ἴσθι ἢ γυνή μου κατεσκευασμένη βιοτεύει ὥσπερ ἐγὼ ἐδίδασκον αὐτὴν καὶ ὥσπερ νῦν σοι λέγω.

Ἐντεῦθεν δ' ἐγὼ εἶπον, ὦ Ἰσχόμαχε, τὰ μὲν δὴ περὶ τῶν τῆς γυναικὸς ἔργων ἱκανά μοι δοκῶ ἀκηκέναί τὴν πρώτην, καὶ ἄξιά γε πάνυ ἐπαίνου ἀμφοτέρων ὑμῶν. τὰ δ' αὖτὰ ἔργα, ἔφην ἐγώ, ἥδη μοι λέγε, ἵνα σύ τε ἐφ' οἷς εὐδοκιμεῖς διηγούμενος ἡσθῇς, καὶ γὰρ τὰ τοῦ καλοῦ κάγαθοῦ ἀνδρὸς ἔργα τελέως διακούσας καὶ καταμαθὼν, ἦν δύνωμαι, πολλήν σοι χάριν εἰδῶ. Ἀλλὰ νῆ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ πάνυ ἡδέως σοι, ὦ Σώκρατες, διηγήσομαι ἃ ἐγὼ ποιῶν διατελῶ, ἵνα καὶ μεταρρυθμίσης με, ἐάν τί σοι δοκῶ μὴ καλῶς ποιεῖν. Ἀλλ' ἐγὼ μὲν δὴ, ἔφην, πῶς ἂν δικαίως μεταρρυθμισαίμι ἄνδρα ἀπειργασμένον καλὸν τε κάγαθόν, καὶ ταῦτα ὦν ἀνὴρ ὃς ἀδολεσχεῖν τε δοκῶ καὶ ἀερομετρεῖν καὶ τὸ πάντων δὴ ἀνοητότατον δοκοῦν εἶναι ἔγκλημα πένης καλοῦμαι. καὶ πάνυ μεντᾶν, ὦ Ἰσχόμαχε, ἦν ἐν πολλῇ ἀθυμίᾳ τῷ ἐπικλήματι τούτῳ, εἰ μὴ πρῶην ἀπαντήσας τῷ Νικίου τοῦ Νικιράτου ἵππῳ εἶδον πολλοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ θεατάς, πολλὸν δὲ

λόγον ἔχόντων τινῶν περὶ αὐτοῦ ἤκουον· καὶ δῆτα ἡρόμην προσελθὼν τὸν ἵπποκόμον εἰ πολλὰ εἶη χρήματα τῷ ἵππῳ. ὁ δὲ προσβλέψας με ὡς οὐδὲ ὑγιαίνοντα εἶπε, Πῶς δ' ἂν ἵππῳ χρήματα γένοιτο; οὕτω δὴ ἐγὼ ἀνέκυψα ἀκούσας ὅτι ἐστὶν ἄρα θεμιτὸν καὶ πένητι ἵππῳ ἀγαθῶ γενέσθαι, εἰ τὴν ψυχὴν φύσει ἀγαθὴν ἔχοι. ὡς οὖν θεμιτὸν ὦν καὶ ἐμοὶ ἀγαθῶ ἀνδρὶ γενέσθαι διηγοῦ τελέως τὰ σὰ ἔργα, ἵνα ὅ,τι ἂν δύνωμαι ἀκούων καταμαθεῖν πειρῶμαι καὶ ἐγὼ σε ἀπὸ τῆς αὖριον ἡμέρας ἀρξάμενος μιμεῖσθαι. καὶ γὰρ ἀγαθὴ ἐστίν, ἔφην ἐγώ, ἡμέρα ὡς ἀρετῆς ἄρχεσθαι. Σὺ μὲν παίζεις, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ὦ Σώκρατες, ἐγὼ δ' ὅμως σοι διηγέσομαι ἃ ἐγὼ ὅσον δύνωμαι πειρῶμαι ἐπιτηδεύων διαπερᾶν τὸν βίον. ἐπεὶ γὰρ καταμεμαθηκέναι δοκῶ ὅτι οἱ θεοὶ τοῖς ἀνθρώποις ἄνευ μὲν τοῦ γιγνώσκειν τε ἃ δεῖ ποιεῖν καὶ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ταῦτα περαίνηται οὐ θεμιτὸν ἐποίησαν εὖ πράττειν, Φρονίμοις δ' οὔσι καὶ ἐπιμελέσι τοῖς μὲν διδόασιν εὐδαιμονεῖν, τοῖς δ' οὔ, οὕτω δὴ ἐγὼ ἄρχομαι μὲν τοὺς θεοὺς θεραπεύων, πειρῶμαι δὲ ποιεῖν ὡς ἂν θέμις ἦ μοι καὶ ὑγείας τυγχάνειν ¹⁾ καὶ βώμης σώματος καὶ τιμῆς ἐν πόλει καὶ εὐνοίας ἐν φίλοις καὶ ἐν πολέμῳ καλῆς σωτηρίας καὶ πλούτου καλῶς αὐξομένου. καὶ ἐγὼ ἀκούσας ταῦτα, Μέλει γὰρ δὴ σοι, ὦ Ἰσχόμαχε, ὅπως πλουτῆς καὶ πολλὰ χρήματα ἔχων πολλὰ ἔχης πράγματα τούτων ἐπιμελόμενος; Καὶ πάνυ γ, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, μέλει μοι τούτων ὧν ἐρωτᾷς· ἡδὺ γάρ μοι δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, καὶ θεοὺς μεγαλειῶς τιμᾶν καὶ φίλους, ἣν τινος δέωνται, ἐπωφελεῖν καὶ τὴν πόλιν μηδὲν τὸ κατ' ἐμὲ χρήμασιν ἀκόσμητον εἶναι. Καὶ γὰρ καλὰ, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, ἐστὶν ἃ σὺ λέγεις,

1) «ik bid tot de goden» zegt Ischomachus «maar tevens handel ik zoo dat de goddelijke rechtvaardigheid mij kan toestaan gezond te wezen en dgl.»

καὶ δυνατοῦ γε ἰσχυρῶς ἀνδρός· πῶς γὰρ οὐ; πολλοὶ μὲν εἰσὶν ἄνθρωποι οἱ οὐ δύνανται ζῆν ἄνευ τοῦ ἄλλων δεῖσθαι, πολλοὶ δ' ἀγαπῶσιν ἣν δύνωνται τὰ ἑαυτοῖς ἀρκοῦντα πορίζεσθαι. οἱ δὲ δὴ δυνάμενοι μὴ μόνον τὸν ἑαυτῶν οἶκον διοικεῖν, ἀλλὰ καὶ περιποιεῖν ὥστε καὶ τὴν πόλιν κοσμεῖν καὶ τοὺς φίλους ἐπικουφίζειν, πῶς τούτους οὐχὶ βαθεῖς τε καὶ ἐρρωμένους ἄνδρας χρὴ νομίσαι; ἀλλὰ γὰρ ἐπαινεῖν μὲν, ἔφην ἐγώ, τοὺς τοιούτους πολλοὶ δυνάμεθα· σὺ δέ μοι λέξον, ὦ Ἰσχόμαχε, ἀφ' ὧν περ ἤρξω, πῶς ὑγείας ἐπιμελεῖ; πῶς τῆς τοῦ σώματος βώμης; πῶς θέμις σοι καὶ ἐκ πολέμου καλῶς σώζεσθαι; τῆς δὲ χρηματίσεως πέρι καὶ μετὰ ταῦτα, ἔφην ἐγώ, ἀρκέσει ἀκούειν. Ἄλλ' ἔστι μὲν, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ὥς γε ἐμοὶ δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, ἀκόλουθα ταῦτα πάντα ἀλλήλων. ἐπεὶ γὰρ ἔσθιεν τις τὰ ἱκανὰ ἔχει, ἐκπονοῦντι μὲν ὀρθῶς μᾶλλον δοκεῖ μοι ἢ ὑγίεια παραμένειν, ἐκπονοῦντι δὲ μᾶλλον βώμῃ προσγιγνεσθαι, ἀσκοῦντι δὲ τὰ τοῦ πολέμου κάλλιον σάζεσθαι, ὀρθῶς δὲ ἐπιμελομένῳ καὶ μὴ καταμαλακίζομένῳ μᾶλλον εἰκὸς τὸν οἶκον αὐξεσθαι. Ἀλλὰ μέχρι μὲν τούτου ἔπομαι, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, ὅτι ἐκπονοῦντα Φῆς καὶ ἐπιμελόμενον καὶ ἀσκοῦντα ἄνθρωπον μᾶλλον τυγχάνειν τῶν ἀγαθῶν, ὁποῖω δὲ πόνῳ χρῆ πρὸς τὴν εὐεξίαν καὶ βώμην καὶ ὅπως ἀσκεῖς τὰ τοῦ πολέμου καὶ ὅπως ἐπιμελεῖ τοῦ περιουσίαν ποιεῖν ὥς καὶ φίλους ἐπωφελεῖν καὶ πόλιν ἐπισχύειν, ταῦτα ἂν ἠδέως, ἔφην ἐγώ, πυθοίμην. Ἐγὼ τοίνυν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὁ Ἰσχόμαχος, ἀνίστασθαι μὲν ἐξ εὐνῆς εἵθισμαι ἡνίκ' ἂν ἔτι ἔδον καταλαμβάνοιμι, εἴ τινα δεόμενος ἰδεῖν τυγχάνοιμι. κἂν μὲν τι κατὰ πόλιν δέῃ πράττειν, ταῦτα πραγματευόμενος περιπάτῳ τούτῳ χρῶμαι· ἣν δὲ μηδὲν ἀναγκαῖον ἢ κατὰ πόλιν, τὸν μὲν ἵππον ὁ παῖς προάγει εἰς ἀγρόν, ἐγὼ δὲ περιπάτῳ χρῶμαι τῇ εἰς

ἀγρόν ὁδῶ ἴσως ἀμείνονι, ὦ Σώκρατες, ἢ εἰ ἐν τῷ ξυστῶ
 περιπατοῖν. ἐπεὶ δὲ ἔλθω εἰς ἀγρόν, ἦν τέ μοι φυτεύοντες
 τυγχάνουσιν ἦν τε νειδὸν ποιοῦντες ἦν τε σπείροντες ἦν τε καρ-
 πὸν συγκομίζοντες, ταῦτα ἐπισκεψάμενος ὅπως ἕκαστα γίνε-
 ται, μεταρρυθμίζω, ἔαν ἔχω τι βέλτιον τοῦ παρόντος. μετὰ
 δὲ ταῦτα ὥς τὰ πολλὰ ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον ἵππασάμην
 ἵππασίαν ὥς ἂν ἐγὼ δύνωμαι ὁμοιοτάτην ταῖς ἐν τῷ πολέμῳ
 ἀναγκαίαις ἵππασίαις, οὔτε κατάντους οὔτε τάφρου οὔτε ὄχθου
 ἀπεχόμενος, ὥς μέντοι δυνατόν ταῦτα ποιοῦντα ἐπιμέλομαι
 τοῦ μὴ ἀποχωλεῦσαι τὸν ἵππον. ἐπεὶ δὲ ταῦτα γένηται,
 ὁ παῖς ἐξαλίσας τὸν ἵππον οἴκαδε ἀπάγει, ἅμα φέρων ἀπὸ
 τοῦ χώρου ἦν τι δεώμεθα εἰς ἄστν. ἐγὼ δὲ τὰ μὲν βαδίσας
 τὰ δὲ ἀποδραμὼν οἴκαδε ἀπεστλεγγισάμην. εἴτα δὲ ἀριστῶ,
 ὦ Σώκρατες, ὅσα μήτε κενὸς μήτε ἄγαν πλήρης διημερεῖν.
 Νῆ τὴν Ἥραν, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχύμαχε, ἀρεσκύντως γέ μοι
 ταῦτα ποιεῖς. τὸ γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ συνεσκευασμένοις
 χρῆσθαι τοῖς τε πρὸς τὴν ὑγίειαν καὶ τοῖς πρὸς τὴν βῶμην
 παρασκευάσμασι καὶ τοῖς εἰς τὸν πόλεμον ἀσκήμασι καὶ ταῖς
 τοῦ πλούτου ἐπιμελείαις, ταῦτα πάντα ἀγαστά μοι δοκεῖ
 εἶναι. καὶ γὰρ ὅτι ὁρθῶς ἐκάστου τούτων ἐπιμελεῖ ἱκανὰ τεκ-
 μήρια παρέχει· υἱαίνοντά τε γὰρ καὶ ἐρρωμένον ὥς ἐπὶ τὸ
 πολὺ σὺν τοῖς θεοῖς σε ὁρῶμεν καὶ ἐν τοῖς ἵππικωτάτοις τε
 καὶ πλουσιωτάτοις καταλεγόμενόν σε ἐπιστάμεθα. Ταῦτα
 τοίνυν ἐγὼ ποιῶν, ἔφην, ὦ Σώκρατες, ὑπὸ πολλῶν πάννυ συκο-
 φαντοῦμαι, σὺ δ' ἴσως ᾧ με ἐρεῖν ὥς ὑπὸ πολλῶν καλῶς
 κἀγαθὸς κέκλημαι. Ἀλλὰ καὶ ἔμελλον δὲ ἐγώ, ἔφην, ὦ Ἰσχύ-
 μαχε, τοῦτο ἐρήσεσθαι εἴ τινα καὶ τούτου ἐπιμέλειαν ποιεῖ
 ὅπως δύνῃ λόγον διδόναι καὶ λαμβάνειν, ἦν τινί ποτε δέη. Οὐ
 γὰρ δοκῶ σοι, ἔφην, ὦ Σώκρατες, αὐτὰ ταῦτα διατελεῖν

μελετῶν, ἀπολογεῖσθαι μὲν οὐδένα ἀδικῶν, εὖ δὲ ποιῶν πολλοὺς ὅσον ἂν δύνωμαι, κατηγορεῖν δὲ οὐ δοκῶ σοι μελετᾶν ἀνθρώπων, ἀδικούντας μὲν καὶ ἰδίᾳ πολλοὺς καὶ τὴν πόλιν καταμανθάνων τινάς, εὖ δὲ ποιούντας οὐδένα; Ἄλλ' εἰ καὶ ἑρμηνεύειν τοιαῦτα μελετᾷς, τοῦτό μοι, ἔφην ἐγώ, ἔτι, ὦ Ἰσχόμαχε, δήλωσον. Οὐδὲν μὲν οὖν, ὦ Σώκρατες, παύομαι, ἔφη, λέγειν μελετῶν. ἢ γὰρ κατηγοροῦντός τινος τῶν οἰκετῶν ἢ ἀπολογουμένου ἀκούσας ἐλέγχειν πειρῶμαι ἢ μέμφομαι τινα πρὸς τοὺς Φίλους ἢ ἐπαινῶ ἢ διαλλάττω τινὰς τῶν ἐπιτηδείων, πειρώμενος διδάσκειν ὡς συμφέρεи αὐτοῖς Φίλους εἶναι μᾶλλον ἢ πολεμίους * * * ἐπιτιμῶμέν τινι στρατηγῷ συμπαρόντες, ἢ ἀπολογούμεθα ὑπὲρ του, εἴ τις ἀδίκως αἰτίαν ἔχει, ἢ κατηγοροῦμεν πρὸς ἀλλήλους, εἴ τις ἀδίκως τιμᾶται. πολλάκις δὲ καὶ βουλευόμενοι ἃ μὲν ἂν ἐπιθυμῶμεν πράττειν, ταῦτα ἐπαινοῦμεν, ἃ δ' ἂν μὴ βουλῶμεθα πράττειν, ταῦτα μεμφόμεθα. ἥδη δ', ἔφη, ὦ Σώκρατες, καὶ διειλημμένος ¹⁾ πολλάκις ἐκρίθην ὅτι χρεὶ παθεῖν ἢ ἀποτίσαι. Ὑπὸ τοῦ, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε; ἐμὲ γὰρ δὴ τοῦτο ἐλάνθανεν. Ὑπὸ τῆς γυναικός, ἔφη. Καὶ πῶς δὴ, ἔφην ἐγώ, ἀγωνίζει; Ὅταν μὲν ἀληθῆ λέγειν συμφέρεи, πάνυ ἐπαικῶς ὅταν δὲ ψευδῇ, τὸν ἥττω λόγον, ὦ Σώκρατες, οὐ μὰ τὸν Δί' οὐ δύναμαι κρείττω ποιεῖν. καὶ ἐγὼ εἶπον, Ἵσως γὰρ, ὦ Ἰσχόμαχε, τὸ ψεῦδος οὐ δύνασαι ἀληθές ποιεῖν.

Ἀλλὰ γὰρ, ἔφην ἐγώ, μή σε κατακωλύω, ὦ Ἰσχόμαχε,

1) διειλημμένος een woord uit het psephisma van Cannonus, waarover sprake is in de Hellenica (I, 7, 20) in de geschiedenis van het veldheerenproces. De juiste beteekenis van dat woord is echter onbekend. Men houde in 't oog dat Ischomachus hier spreekt van gefingeerde processen, die hij voor oefening in zijn eigen huis organiseert.

ἀπιέναι ἤδη βουλόμενον; Μὰ Δί', ἔφη, ὦ Σώκρατες· ἐπεὶ οὐκ ἂν ἀπέλθοιμι πρὶν ἂν παντάπασιν ἢ ἀγορὰ λυθῇ. Νῆ Δί', ἔφην ἐγώ, Φυλάττει γ' ἰσχυρῶς μὴ ἀποβάλλης τὴν ἐπωνυμίαν. νῦν γὰρ πολλῶν σοι ἴσως ὄντων τῶν ἐπιμελείας δεομένων, ἐπεὶ συνέθου τοῖς ξένοις, ἀναμένεις αὐτούς, ἵνα μὴ ψεύσῃ. Ἀλλὰ τοι, ὦ Σώκρατες, ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος, οὐδ' ἐκεῖνά μοι ἀμελεῖται ἃ σὺ λέγεις· ἔχω γὰρ ἐπιτρόπους ἐν τοῖς ἀγροῖς. Πότερα δέ, ἐγὼ ἔφην, ὦ Ἰσχύμαχε, ὅταν δεθῇς ἐπιτρόπου, καταμαθὼν ἦν που ἢ ἐπιτροπευτικὸς ἀνὴρ, τοῦτον πειρᾷ ὤνεσθαι, ὥσπερ ὅταν τέκτονος δεθῇς, εὖ οἶδ' ὅτι ἦν που ἴδης τεκτονικόν, τοῦτον πειρᾷ κτᾶσθαι, ἢ αὐτὸς παιδεύεις τοὺς ἐπιτρόπους; Αὐτὸς νῆ Δί', ἔφη, ὦ Σώκρατες, πειρῶμαι παιδεύειν. καὶ γὰρ ὅστις μέλλει ἀρκέσειν ὅταν ἐγὼ ἀπῶ ἀντ' ἐμοῦ ἐπιμελούμενος, τί αὐτὸν καὶ δεῖ ἄλλο ἐπίστασθαι ἢ ἅπερ ἐγώ; εἴπερ δ' ἐγὼ ἱκανὸς εἰμι τῶν ἔργων προστατεύειν, καὶ ἄλλον δήπου δυναίμην διδάξαι ἅπερ αὐτὸς ἐπίσταμαι. Οὐκοῦν εὐνοίαν πρῶτον, ἔφην ἐγώ, δεήσει αὐτὸν ἔχειν σοὶ καὶ τοῖς σοῖς, εἰ μέλλει ἀρκέσειν ἀντὶ σοῦ παρών. Ἄνευ γὰρ εὐνοίας τί ὄφελος καὶ ὁποίας τινὸς οὖν ἐπιτρόπου ἐπιστήμης γίγνεται; Οὐδὲν μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος, ἀλλὰ τοι τὸ εὐνοεῖν ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς ἐγὼ πρῶτον πειρῶμαι παιδεύειν. Καὶ πῶς, ἐγὼ ἔφην, πρὸς τῶν θεῶν εὐνοίαν ἔχειν σοὶ καὶ τοῖς σοῖς διδάσκεις ὄντινα ἂν βούλῃ; Εὐεργετῶν νῆ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος, ὅταν τινὸς ἀγαθοῦ οἱ θεοὶ ἀφθονίαν διδῶσιν ἡμῖν. Τοῦτο οὖν λέγεις, ἔφην ἐγώ, ὅτι ἀπολαύοντες τῶν σῶν ἀγαθῶν εὐνοί σοι γίνονται καὶ ἀγαθὸν τί σε βούλονται πράττειν¹⁾; Τοῦτο γὰρ ὄργανον, ὦ Σώκρατες, εὐνοίας ἄριστον ὁρῶ ὄν. Ἦν δὲ δὴ εὐνοὺς σοι

1) ἀγαθὸν τι πράττειν = εὖ πράττειν.

γένηται, ἔφην, ὦ Ἰσχόμαχε, ἡ τούτου ἕνεκα ἱκανὸς ἔσται ἐπιτροπεύειν; οὐχ ὁρᾷς ὅτι καὶ ἑαυτοῖς εὖνοι ὄντες πάντες ὡς εἰπεῖν ἄνθρωποι, πολλοὶ αὐτῶν εἰσὶν οἱ οὐκ ἐθέλουσιν ἐπιμελεῖσθαι ὅπως αὐτοῖς ἔσται ταῦτα ἃ βούλονται εἶναι σφισι; Ἀλλὰ νὰ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, τοιούτους ὅταν ἐπιτρόπους βούλωμαι καθιστάναι, καὶ ἐπιμελεῖσθαι διδάσκω. Πῶς, ἔφην ἐγώ, πρὸς τῶν θεῶν; τοῦτο γὰρ δὴ ἐγὼ παντάπασιν οὐ διδάκτον ᾤμην εἶναι. Οὐδὲ γάρ ἐστιν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐφεξῆς γε οὕτως ¹⁾ οἶόν τε πάντας διδάξαι ἐπιμελεῖς εἶναι. Ποίους μὲν δὴ, ἐγὼ ἔφην, οἶόν τε; πάντως μοι σαφῶς τούτους διασήμηνον. Πρῶτον μὲν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τοὺς οἴνου ἀκρατεῖς οὐκ ἂν δύναιο ἐπιμελεῖς ποιῆσαι· τὸ γὰρ μεθύειν λήθην ἐμποιεῖ πάντων τῶν τοῦ πράττειν δεομένων. Οἱ οὖν τούτου ἀκρατεῖς μόνοι, ἐγὼ ἔφην, ἀδύνατοί εἰσιν ἐπιμελεῖσθαι ἢ καὶ ἄλλοι τινές; Νὰ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ οἱ γε τοῦ ὕπνου. οὔτε γὰρ ἂν αὐτὸς δύναιτο ὁ καθεύδων τὰ δέοντα ποιεῖν οὔτε ἄλλους παρέχεσθαι. Τί οὖν; ἐγὼ ἔφην, οὗτοι αὖ μόνοι ἀδύνατοι ἡμῖν ἔσονται ταύτην τὴν ἐπιμέλειαν διδάχθῆναι ἢ καὶ ἄλλοι τινὲς πρὸς τούτοις; Ἐμοιγέ τοι δοκοῦσιν, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ οἱ τῶν ἀφροδισίων δυσέρωτες ἀδύνατοι εἶναι διδάχθῆναι ἄλλου τινὸς μᾶλλον ἐπιμελεῖσθαι ἢ τούτου· οὔτε γὰρ ἐλπίδα οὗτ' ἐπιμέλειαν ἡδύονα εὑρεῖν τῆς τῶν παιδικῶν ἐπιμελείας, οὐδὲ μὴν ὅταν παρῇ τὸ πρακτέον, τιμωρίαν χαλεπωτέραν εὐπετέας ἐστι τοῦ ἀπὸ τῶν ἐρωμένων κωλύεσθαι ²⁾. Ὑφίεμαι ³⁾ οὖν καὶ οὐς ἂν τοιούτους γινῶ ὄντας μὴδ' ἐπιχειρεῖν

1) ἐφεξῆς οὕτως: „zoo onafgebroken door” d.i. „zonder uitzondering”.

2) Cstr. οὐκ εὐπετέας ἐστιν οὔτε ἐλπίδα οὔτε ἐπιμέλειαν ἡδύονα εὑρεῖν ... οὐδὲ ... τιμωρίαν χωλεπωτέραν (εὑρεῖν) κτέ.

3) ὑφίεμαι met volg. inf.: „ik geef het op”.

ἐπιμελητὰς τούτων τινὰς καθιστάναι. Τί δέ, ἔφην ἐγώ, οἵτινες αὖ ἐρωτικῶς ἔχουσι τοῦ κερδαίνειν, ἢ καὶ οὗτοι ἀδύνατοί εἰσιν εἰς ἐπιμέλειαν τῶν κατ' ἀγρὸν ἔργων παιδεύεσθαι; Οὐ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, οὐδαμῶς γε, ἀλλὰ καὶ πάνυ εὐάγαγοί εἰσιν εἰς τὴν τούτων ἐπιμέλειαν· οὐδὲν γὰρ ἄλλο δεῖ ἢ δεῖξαι μόνον αὐτοῖς ὅτι κερδαλέον ἐστὶν ἡ ἐπιμέλεια. Τούς δὲ ἄλλους, ἔφην ἐγώ, εἰ ἐγκρατεῖς τε εἰσιν ὧν σὺ κελεύεις καὶ πρὸς τὸ φιλοκερδεῖς εἶναι μετρίως ἔχουσιν, πῶς ἐκδιδάσκεις ὧν σὺ βούλει ἐπιμελεῖς γίνεσθαι; Ἀπλῶς, ἔφη, πάνυ, ὦ Σώκρατες. ὅταν μὲν γὰρ ἐπιμελουμένους ἴδω, καὶ ἐπαίνῳ καὶ τιμᾷν πειρῶμαι αὐτούς, ὅταν δὲ ἀμελοῦντας, λέγειν τε πειρῶμαι καὶ ποιεῖν ὅποια δέχεται αὐτούς. Ἰθι, ἐγὼ ἔφην, ὦ Ἰσχόμαχε, καὶ τόδε μοι παρατραπόμενος τοῦ λόγου δήλωσον περὶ τοῦ παιδεύεσθαι, εἰ οἷόν τέ ἐστὶν ἀμελῆ αὐτὸν ὄντα ἄλλους ποιεῖν ἐπιμελεῖς. Οὐ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, οὐδὲν γε μᾶλλον ἢ ἄμουςον ὄντα αὐτὸν ἄλλους μουσικούς ποιεῖν. χαλεπὸν γὰρ τοῦ διδασκάλου πονηρῶς τι ὑποδεικνύοντος καλῶς τοῦτο ποιεῖν μαθεῖν, καὶ ἀμελεῖν γε ὑποδεικνύοντος τοῦ δεσπότης χαλεπὸν ἐπιμελῆ θεράποντα γενέσθαι. ὥς δὲ συντόμως εἰπεῖν, πονηροῦ μὲν δεσπότης οἰκέτας οὐ δοκῶ χρηστοὺς καταμεμαθηκέναι· χρηστοῦ μὲντοι πονηροῦς ἤδη εἶδον, οὐ μέντοι ἀζημίους γε. τὸν δὲ ἐπιμελητικούς βουλόμενον ποιήσασθαι τινὰς καὶ ἐφορατικὸν δεῖ εἶναι τῶν ἔργων καὶ ἐξεταστικὸν καὶ χάριν θέλοντα τῶν καλῶς τελουμένων ἀποδιδόναι τῷ αἰτίῳ, καὶ δίκην μὴ ὀκνοῦντα τὴν ἀξίαν ἐπιθεῖναι τῷ ἀμελοῦντι. καλῶς δὲ μοι δοκεῖ ἔχειν, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ ἡ τοῦ βαρβάρου λεγομένη ἀπόκρισις, ὅτε βασιλεὺς ἄρα ἵππου ἐπιτυχὸν ἀγαθοῦ παχῦναι αὐτὸν ὥς τάχιστα βουλόμενος ἤρετο τῶν δεινῶν τινὰ ἀμφ' ἵππους δοκούντων εἶναι τί τάχιστα παχύνει

ἵππον· τὸν δ' εἰπεῖν λέγεται ὅτι δεσπότου ὀφθαλμός. οὕτω δ', ἔφη, ὦ Σώκρατες, καὶ τὰλλα μοι δοκεῖ δεσπότου ὀφθαλμός τε καλὰ τε κάγαθὰ μάλιστα ἐργάζεσθαι.

Ὅταν δὲ παραστήσης τινί, ἔφην ἐγώ, τοῦτο καὶ πάνυ ἰσχυρῶς ὅτι δεῖ ἐπιμελεῖσθαι ὧν ἂν σὺ βούλῃ, ἢ ἱκανὸς ἤδη ἔσται ὁ τοιοῦτος ἐπιτροπεύειν, ἢ τι καὶ ἄλλο προσμαθητέον αὐτῷ ἔσται, εἰ μέλλει ἐπίτροπος ἱκανὸς ἔσεσθαι; Ναὶ μὰ Δί'; ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ἔτι μέντοι λοιπὸν αὐτῷ ἔστι γινῶναι ὅτι τε ποιητέον καὶ ὁπότε καὶ ὅπως, εἰ δὲ μή, τί μᾶλλον ἐπιτρόπου ὄφελος ἢ ἱατροῦ ὃς ἐπιμελοῖτο μὲν κάμνοντός τινος πρῶί τε ἰὼν καὶ ὀψέ, ὅτι δὲ συμφέρον τῷ κάμνοντι ποιεῖν εἴη, τοῦτο μὴ εἰδείη; Ἐὰν δὲ δὴ καὶ τὰ ἔργα μάθῃ ὥς ἔστιν ἐργαστέα, ἔτι τινός, ἔφην ἐγώ, προσδεήσεται, ἢ ἀποτετελεσμένος ἤδη οὗτός σοι ἔσται ἐπίτροπος; Ἀρχειν γε, ἔφη, οἶμα, δεῖν αὐτὸν μαθεῖν τῶν ἐργαζομένων. Ἡ οὖν, ἔφην ἐγώ, σὺ καὶ ἄρχειν ἱκανοὺς εἶναι παιδεύεις τοὺς ἐπιτρόπους; Πειρῶμαί γε δὴ, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος. Καὶ πῶς δὴ, ἔφην ἐγώ, πρὸς τῶν θεῶν τὸ ἀρχικοὺς εἶναι ἀνθρώπων παιδεύεις; Φαύλως, ἔφη, πάνυ, ὦ Σώκρατες, ὥστε ἴσως ἂν καὶ καταγελάσῃς ἀκούων. Οὐ μὲν δὴ ἄξιόν γ', ἔφην ἐγώ, τὸ πρᾶγμα κακαγέλωτος, ὦ Ἰσχόμαχε. ὅστις γάρ τοι ἀρχικοὺς ἀνθρώπων δύναται ποιεῖν, δηλὸν ὅτι οὗτος καὶ δεσποτικοὺς ἀνθρώπων δύναται διδάσκειν, ὅστις δὲ δεσποτικοὺς δύναται ποιεῖν, καὶ βασιλικούς. ὥστε οὐ καταγέλῳτός μοι δοκεῖ ἄξιός εἶναι ἀλλ' ἐπαίνου μεγάλου ὁ τοῦτο δυνάμενος ποιεῖν. Οὐκοῦν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τὰ μὲν ἄλλα ζῶα ἐκ δυοῖν τούτων τὸ πείθεσθαι μανθάνουσιν, ἐκ τε τοῦ ὅταν ἀπειθεῖν ἐπιχειρῶσι κολάζεσθαι, καὶ τοῦ ὅταν προθύμως ὑπηρετῶσιν εὖ πάσχειν. οἳ τε γοῦν πῶλοι μανθάνουσιν ὑπακούειν τοῖς πωλοδάμναις τῷ ὅταν μὲν πείθωνται τῶν ἡδέων

τι αὐτοῖς γίνεσθαι, ὅταν δὲ ἀπειθῶσι πράγματα ἔχειν, ἔστι ἂν ὑπηρετήσωσι κατὰ γνώμην τῷ πωλοδάμνῃ· καὶ τὰ κυνῖδια δὲ πολὺ τῇ γνώμῃ ὑποδεέστερα ὄντα ¹⁾ ὅμως καὶ περιτρέχειν καὶ κυβιστᾶν καὶ ἄλλα πολλὰ μανθάνει τῷ αὐτῷ τούτῳ τρόπῳ. ὅταν μὲν γὰρ πείθεται, λαμβάνει τι ὃν δεῖται, ὅταν δὲ ἀμελῇ, κολάζεται. ἀνθρώπους δ' ἔστι πιθανωτέρους ποιεῖν καὶ λόγῳ, ἐπιδεικνύοντα ὡς συμφέρει αὐτοῖς πείθεσθαι, τοῖς δὲ δούλοις καὶ ἡ δοκοῦσα θηριώδης παιδεία εἶναι πάνυ ἐστὶν ἐπαγωγὸς πρὸς τὸ πείθεσθαι μανθάνειν· τῇ γὰρ γαστρὶ αὐτῶν καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις προσχαριζόμενος ἂν πολλὰ ἀνύτοιον παρ' αὐτῶν. αἱ δὲ φιλότιμοι τῶν φύσεων καὶ τῷ ἐπαίνῳ παροξύνονται. πεινῶσι γὰρ τοῦ ἐπαίνου οὐχ ἥττον εἶναι ἢ ἄλλαι τῶν σίτων τε καὶ ποτῶν. ταῦτά τε οὖν, ὅσαπερ αὐτὸς ποιῶν οἶμαι πιθανωτέροις ἀνθρώποις χρήσεσθαι, διδάσκω οὕς ἂν ἐπιτρόπους βούλωμαι καταστήσαι καὶ τάδε συλλαμβάνω αὐτοῖς· ἱμάτιά τε γὰρ ἃ δεῖ παρέχειν ἐμὲ τοῖς ἐργαστήρσι καὶ ὑποδήματα οὐχ ὅμοια πάντα ποιῶμαι, ἀλλὰ τὰ μὲν χεῖρω, τὰ δὲ βελτίῳ, ἵνα ἢ τὸν κρείττω τοῖς βελτίοσι τιμᾶν, τῷ δὲ χείρονι τὰ ἥττω διδόναι. πάνυ γὰρ μοι δοκεῖ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἀθυμία ἐγγίνεσθαι τοῖς ἀγαθοῖς, ὅταν ὁρῶσι τὰ μὲν ἔργα δι' αὐτῶν καταπραττόμενα, τῶν δὲ ὁμοίων τυγχάνοντας ἑαυτοῖς τοὺς μῆτε πονεῖν μῆτε κινδυνεύειν ἐθέλοντας, ὅταν δέη. αὐτὸς τε οὖν οὐδ' ὅπως τι οὖν τῶν ἴσων ἀξιῶ τοὺς ἀμείνους τοῖς κακίοσι τυγχάνειν, τοὺς τε ἐπιτρόπους, ὅταν μὲν ἴδω διαδεδωκότας τοῖς πλείστου ἀξίοις τὰ κράτιστα, ἐπαινῶ, ἣν δὲ ἴδω ἢ κολακεύμασί τινα προτιμώμενον ἢ καὶ ἄλλη τινὶ ἀνω-

1) ὑποδεέστερα ὄντα sc. τῶν ἵππων. Honden en jachtvermaak staan bij Xenophon hoog aangeschreven, maar paarden en ruitery zijn voor hem heilige zaken.

Φελεῖ χάριτι, οὐκ ἀμελῶ ἀλλ' ἐπιπλήττω καὶ πειρῶμαι διδάσκειν, ὡς Σώκρατες, ὅτι οὐδ' αὐτῷ σύμφορα ταῦτα ποιεῖ.

Ὅταν δὲ, ὡς Ἰσχύρομαχε, ἔφην ἐγώ, καὶ ἄρχειν ἤδη ἱκανός σοι γένηται ὥστε πειθομένους παρέχεσθαι, ἢ ἀποτετελεσμένον τοῦτον ἡγεῖ ἐπίτροπον, ἢ ἔτι τινὸς προσδεῖται ὁ ταῦτα ἔχων ἂν σὺ εἴρηκας; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχύρομαχος, τοῦ γε ἀπέχεσθαι τῶν δεσποσύνων καὶ μὴ κλέπτειν. εἰ γὰρ ὁ τοὺς καρποὺς μεταχειριζόμενος τολμῇ ἀφανίζειν ὥστε μὴ λείπειν λυσιτελοῦντας τοῖς ἔργοις, τί ἂν ὄφελος εἴη τὸ διὰ τῆς τούτου ἐπιμελείας γεωργεῖν; Ἡ καὶ ταύτην οὖν, ἔφην ἐγώ, τὴν δικαιοσύνην σὺ ὑποδύει διδάσκειν; Καὶ πάνυ, ἔφη ὁ Ἰσχύρομαχος· οὐ μέντοι γε πάντας ἐξ ἐτοίμου εὐρίσκω ἐπακούοντας τῆς διδασκαλίας ταύτης. καίτοι τὰ μὲν ἐκ τῶν Σόλωνας νόμων, τὰ δὲ καὶ ἐκ τῶν Δράκοντος πειρῶμαι, ἔφη, λαμβάνων ἐμβιβάζειν εἰς τὴν δικαιοσύνην. δοκοῦσι γὰρ μοι, ἔφη, καὶ οὗτοι οἱ ἄνδρες θεῖναι πολλοὺς τῶν νόμων ἐπὶ δικαιοσύνης τῆς τοιαύτης διδασκαλίᾳ. γέγραπται γὰρ ζημιοῦσθαι ἐπὶ τοῖς κλέμμασι, καὶ δεδέσθαι τοὺς ἐγχειροῦντας, καὶ θανατοῦσθαι ἢν τις ἄλλῳ ποιῶν. δῆλον οὖν, ἔφη, ὅτι ἔγραφον αὐτὰ βουλόμενοι ἀλυσιτελεῖν ποιῆσαι τοῖς ἀδίκοις τὴν αἰσχροκέρδειαν. ἐγὼ οὖν, ἔφη, καὶ τούτων προσφέρων ἔνια καὶ ἄλλα τῶν βασιλικῶν νόμων πειρῶμαι δικαίους περὶ τὰ διαχειριζόμενα ἀπεργάζεσθαι. ἐκείνοι μὲν γὰρ οἱ νόμοι ζημίαι μόνον εἰσὶ τοῖς ἀμαρτάνουσιν, οἱ δὲ βασιλικοὶ νόμοι οὐ μόνον ζημιοῦσι τοὺς ἀδικοῦντας, ἀλλὰ καὶ ὠφελοῦσι τοὺς δικαίους· ὥστε ὁρῶντες πλουσιωτέρους γιγνομένους τοὺς δικαίους τῶν ἀδίκων πολλοὶ καὶ Φιλοκερδεῖς ὄντες εὖ μάλα ἐμμένουσι τῷ μὴ ἀδικεῖν. οὕς δ' ἂν αἰσθάνωμαι, ἔφη, ὅμως καὶ εὖ πάσχοντας ἔτι ἀδικεῖν πειρωμένους, τούτους ὡς ἀνηκέστους πλεονέκτας ὄντας ἤδη καὶ τῆς χρήσεως

ἀποπαύω. οὐς δ' ἂν αὖ καταμάθω μὴ τῷ πλέον ἔχειν μόνον διὰ τὴν δικαιοσύνην ἐπαιρομένους δικαίους εἶναι, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐπαινέσθαι ἐπιθυμοῦντας ὑπ' ἐμοῦ, τούτοις ὥσπερ ἐλευθέροις ἤδη χρῶμαι, οὐ μόνον πλουτίζων ἀλλὰ καὶ τιμῶν ὡς καλοὺς τε κἀγαθοὺς, τούτῳ γάρ μοι δοκεῖ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, διαφέρειν ἀνὴρ Φιλότιμος ἀνδρὸς Φιλοκερδοῦς, τῷ ἐθέλειν ἐπαίνου καὶ τιμῆς ἕνεκα καὶ πονεῖν ὅπου δεῖ καὶ κινδυνεύειν καὶ αἰσχυρῶν κερδῶν ἀπέχεσθαι.

Ἄλλὰ μέντοι ἐπειδὴν γε ἐμποίησῃς τινὶ τὸ βούλεσθαί σοι εἶναι τἀγαθόν, ἐμποίησῃς δὲ τῷ αὐτῷ τούτῳ τὸ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ταῦτά σοι ἐπιτελῆται, ἔτι δὲ πρὸς τούτοις ἐπιστήμην κτήσῃται αὐτός, ὡς ἂν ποιούμενα ἕκαστα τῶν ἔργων ὠφελιμώτατα γίγνοιτο, πρὸς δὲ τούτοις ἄρχειν ἱκανὸν αὐτὸν ποιήσῃς, ἐπὶ δὲ τούτοις πᾶσιν ἤδηταί σοι τὰ ἐκ τῆς γῆς ὥραϊα ἀποδεικνύων ὅτι πλεῖστα ὥσπερ σὺ σαυτῷ, οὐκέτι ἐρήσομαι περὶ τούτου εἰ ἔτι τινὸς ὢν τοιοῦτος προσδεῖται· πάνυ γάρ μοι δοκεῖ ἤδη πολλοῦ ἂν ἄξιός εἶναι ἐπίτροπος ὁ τοιοῦτος. ἐκεῖνο μέντοι, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, μὴ ἀπολίπῃς, ὃ ἡμῖν ἀργότατα ἐπιδεδράμηται τοῦ λόγου. Τὸ ποῖον; ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος. Ἐλεξας δῆπου, ἔφην ἐγώ, ὅτι μέγιστον εἶη μαθεῖν ὅπως δεῖ ἐξεργάζεσθαι ἕκαστα· εἰ δὲ μή, οὐδὲ τῆς ἐπιμελείας ἔφησθα ὄφελος οὐδὲν γίγνεσθαι. ἐνταῦθα δὲ εἶπεν ὁ Ἰσχόμαχος, Τὴν τέχνην με ἤδη, ὦ Σώκρατες, κελεύεις αὐτὴν διδάσκειν τῆς γεωργίας; Αὐτὴ γὰρ ἴσως, ἔφην ἐγώ, ἥδε ἐστίν ἡ ποιοῦσα τοὺς μὲν ἐπισταμένους αὐτὴν πλουσίους, τοὺς δὲ μὴ ἐπισταμένους πολλὰ πονοῦντας ἀπόρους βιοτεύειν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐγώ, ἔφην, ὦ Ἰσχόμαχε, ἱκανῶς δοκῶ καταμεμαθηκέναι ἢ εἶπας δεῖν διδάσκειν τὸν ἐπίτροπον· καὶ γὰρ ἢ ἔφησθα εὖνουν σοι ποιεῖν αὐτὸν μαθεῖν δοκῶ, καὶ ἢ ἐπιμελῇ καὶ ἀρ-

χικὸν καὶ δίκαιον. ὁ δὲ εἶπας ὥς δεῖ μαθεῖν τὸν μέλλοντα
 ὀρθῶς γεωργίας ἐπιμελεῖσθαι καὶ ἃ δεῖ ποιεῖν καὶ ὥς δεῖ καὶ
 ὁπότε ἕκαστα, ταῦτά μοι δοκοῦμεν, ἔφην ἐγώ, ἀργότερόν πως
 ἐπιδεδραμηκέναι τῷ λόγῳ· ὥσπερ εἰ εἶποις ὅτι δεῖ γράμματα
 ἐπίστασθαι τὸν μέλλοντα δυνήσεσθαι τὰ ὑπαγορευόμενα ¹⁾
 γράφειν καὶ τὰ γεγραμμένα ἀναγιγνώσκειν. ταῦτα γὰρ ἐγὼ
 ἀκούσας, ὅτι μὲν δεῖ γράμματα ἐπίστασθαι ἠκηκόειν ἄν,
 τοῦτο δὲ εἰδῶς οὐδὲν τι οἶμαι μᾶλλον ἂν ἐπιστάμην γράμ-
 ματα. οὕτω δὲ καὶ νῦν ὅτι μὲν δεῖ ἐπίστασθαι γεωργίαν τὸν
 μέλλοντα ὀρθῶς ἐπιμελεῖσθαι αὐτῆς βῆδῶς πέπεισμαι, τοῦτο
 μέντοι εἰδῶς οὐδὲν τι μᾶλλον ἐπίσταμαι ὅπως δεῖ γεωργεῖν.
 ἀλλ' εἰ μοι αὐτίκα μάλα δόξειε γεωργεῖν, ὅμοιος ἂν μοι δοκῶ
 εἶναι τῷ περιόντι ἱατρῷ καὶ ἐπισκοποῦντι τοὺς κάμνοντας,
 εἰδόντι δὲ οὐδὲν ὅ,τι συμφέρει τοῖς κάμνουσιν. ἴν' οὖν μὴ τοιοῦ-
 τος ὦ, ἔφην ἐγώ, διδάσκέ με αὐτὰ τὰ ἔργα τῆς γεωργίας.
 ἀλλὰ μὴν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὐχ ὥσπερ γε τὰς ἄλλας
 τέχνας κατατριβῆναι δεῖ μανθάνοντας πρὶν ἄξια τῆς τροφῆς
 ἐργάζεσθαι τὸν διδασκόμενον, οὕτω καὶ ἡ γεωργία δύσκολός
 ἐστι μαθεῖν, ἀλλὰ τὰ μὲν ἰδὼν ἂν ἐργαζομένους, τὰ δὲ ἀκού-
 σας, εὐθὺς ἂν ἐπίσταιο, ὥστε καὶ ἄλλον, εἰ βούλοιο, διδάσκειν.
 οἶομαι δ', ἔφη, πάνυ καὶ λεληθέναι σε πολλὰ σεαυτὸν ἐπι-
 στάμενον αὐτῆς. καὶ γὰρ δὴ οἱ μὲν ἄλλοι τεχνῖται ἀποκρύ-
 πτονται πως τὰ ἐπικαιριώτατα ἥς ἕκαστος ἔχει τέχνης, τῶν
 δὲ γεωργῶν ὁ κάλλιστα μὲν φυτεῶν μάλιστ' ἂν ἦδοιτο, εἴ
 τις αὐτὸν θεῶτο, ὁ κάλλιστα δὲ σπείρων ὡσαύτως· ὅ,τι δὲ
 ἔροιο τῶν καλῶς πεποιημένων, οὐδὲν ὅ,τι ἂν σε ἀποκρύψαιτο
 ὅπως ἐποίησεν. οὕτω καὶ τὰ ἥθη, ὦ Σώκρατες, ἔφη, γενναί-

1) ὑπαγορεύειν: „dicteeren”.

τάτους τοὺς αὐτῇ συνόντας ἢ γεωργία ἔοικε παρέχεσθαι. νῦν τοίνυν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, καὶ τὴν Φιλανθρωπίαν αὐτῆς τῆς τέχνης ἀκούσει. τὸ γὰρ ἀφελιμωτάτην οὖσαν καὶ ἡδίστην ἐργάζεσθαι καὶ καλλίστην καὶ προσφιλεστάτην θεοῖς τε καὶ ἀνθρώποις ἔτι πρὸς τούτοις καὶ ῥάστην εἶναι μαθεῖν πῶς οὐχὶ γενναῖόν ἐστι; Ἀλλὰ τὸ μὲν προοίμιον, ἔφη ἐγώ, καλὸν καὶ οὐχ οἷον ἀκούσαντα ἀποτρέπεσθαι τοῦ ἐρωτήματος· σὺ δέ, ὅτι εὐπετές ἐστι μαθεῖν, διὰ τοῦτο πολὺ μοι μᾶλλον διέξιθι αὐτήν. οὐ γὰρ σοὶ αἰσχυρὸν τὰ ῥάδια διδάσκειν ἐστίν, ἀλλ' ἐμοὶ πολὺ αἰσχίον μὴ ἐπίστασθαι ἄλλως τε καὶ εἰ χρήσιμα ὄντα τυγχάνει.

Πρῶτον μὲν τοίνυν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τοῦτο ἐπιδείξαι βούλομαι σοι ὥς οὐ χαλεπὸν ἐστίν ὃ λέγουσι ποικιλώτατον τῆς γεωργίας εἶναι οἱ λόγῳ μὲν ἀκριβέστατα αὐτὴν διεξιόντες, ἥκιστα δὲ ἐργαζόμενοι. Φασὶ γὰρ τὸν μέλλοντα ὀρθῶς γεωργήσῃν τὴν φύσιν χρῆναι πρῶτον τῆς γῆς εἰδέναι. Ὅρθῶς γε, ἔφη ἐγώ, ταῦτα λέγοντες. ὃ γὰρ μὴ εἰδὼς ὅ,τι δύναται ἢ γῇ φέρειν, οὐδ' ὅ,τι σπείρειν οἶμαι οὐδ' ὅ,τι φυτεύειν δεῖ εἰδεῖν ἄν. Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Ἰσχομάχος, ἀπ' αὐτῆς τῆς γῆς τοῦτο ἐστι γινῶναι ὅ,τι τε δύναται φέρειν καὶ ὅ,τι μὴ δύναται, ὀρῶντα τοὺς καρποὺς καὶ τὰ δένδρα. ἐπειδὴν μέντοι γινῶ τις, οὐκέτι συμφέρει θεομαχεῖν. οὐ γὰρ ἂν ὅτου δέοιτο αὐτὸς τοῦτο σπεύρων καὶ φυτεύων μᾶλλον ἂν ἔχοι τὰ ἐπιτήδεια ἢ ὅ,τι ἢ γῇ ἥδοιτο φύουσα καὶ τρέφουσα. ἦν δ' ἄρα δι' ἀργίαν τῶν ἐχόντων αὐτῇ μὴ ἔχη τὴν ἑαυτῆς δύναμιν ἐπιδεικνύναι, ἐστὶ καὶ παρὰ γείτονος τόπου πολλάκις ἀληθέστερα περὶ αὐτῆς γινῶναι ἢ παρὰ γείτονος ἀνθρώπου πυθέσθαι. καὶ χερσεύουσα δὲ ὁμῶς ἐπιδείκνυσι τὴν αὐτῆς φύσιν· ἢ γὰρ τὰ ἄγρια καλὰ φύουσα δύναται θεραπευομένη καὶ τὰ ἥμερα καλὰ ἐκφέρειν. φύσιν μὲν δὴ γῆς οὕτω καὶ οἱ μὴ πάνυ ἔμπειροι γεωργίας

ὅμως δύνανται διαγιγνώσκειν. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχύμαχε, ἱκανῶς ἤδη μοι δοκῶ ἀποτεθαρρηκέναι ὥς οὐ δεῖ φοβούμενον μὴ οὐ γινῶ τῆς γῆς φύσιν ἀπέχεσθαι γεωργίας. καὶ γὰρ δὴ, ἔφην, ἀνεμνήσθην τὸ τῶν ἀλίων, ὅτι θαλαττουργοὶ ὄντες καὶ οὔτε καταστήσαντες¹⁾ ἐπὶ θέαν οὔθ' ἡσυχῇ βαδίζοντες, ἀλλὰ παρατρέχοντες ἅμα τοὺς ἀγρούς, ὅταν ὀρώσι τοὺς καρποὺς ἐν τῇ γῇ, ὅμως οὐκ ὀκνοῦσιν ἀποφαίνεσθαι περὶ τῆς γῆς ὅποια τε ἀγαθὴ ἐστὶ καὶ ὅποια κακὴ, ἀλλὰ τὴν μὲν ψέγουσι, τὴν δ' ἐπαινοῦσι. καὶ πάνυ τοίνυν τοῖς ἐμπείροις γεωργίας ὀρῶ αὐτοὺς τὰ πλείστα κατὰ ταῦτ' ἀποφαινομένους. Πόθεν οὖν βούλει, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἄρξωμαί σε τῆς γεωργίας ὑπομιμνήσκεις; οἶδα γὰρ ὅτι ἐπισταμένῳ σοι πάνυ πολλὰ φράσω ὥς δεῖ γεωργεῖν. Ἐκεῖνό μοι δοκῶ, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχύμαχε, πρῶτον ἂν ἠδέως μανθάνειν, φιλοσόφου γὰρ μάλιστα ἐστὶν ἀνδρὸς, ὅπως ἂν ἐγώ, εἰ βουλοίμην, γῆν ἐργαζόμενος πλείστας κριθὰς καὶ πλείστους πυροὺς λαμβάνοιμι. Οὐκοῦν τοῦτο μὲν οἶσθα ὅτι τῷ σπόρῳ νεὸν δεῖ προεργάζεσθαι; Οἶδα γάρ, ἔφην ἐγώ. Εἰ οὖν ἀρχοίμεθα, ἔφη, ἀροῦν τὴν γῆν χειμῶνος; Ἄλλὰ πηλὸς ἂν εἴη, ἐγὼ ἔφην. Ἄλλὰ τοῦ θέρους σοι δοκεῖ; Σκληρὰ, ἔφην ἐγώ, ἢ γῇ ἔσται κινεῖν τῷ ζεύγει. Κινδυνεύει ἄρα ἕαρος, ἔφη, εἶναι τούτου τοῦ ἔργου ἀρκτέον. Εἰκὸς γάρ, ἔφην ἐγώ, ἐστὶ μάλιστα χεῖσθαι τὴν γῆν τῆνικαῦτα κινουμένην. Καὶ τὴν πόαν γε ἀναστρεφόμενην, ἔφη. ὦ Σώκρατες, τῆνικαῦτα κόπρον μὲν τῇ γῇ ἤδη παρέχειν, καρπὸν δ' οὐπω καταβάλλειν ὥστε φύεσθαι. οἶμαι γὰρ δὴ καὶ τοῦτό σ' ἔτι γιγνώσκειν ὅτι εἰ μέλλει ἀγαθὴ ἢ νεὸς ἔσεσθαι, ὕλης τε δεῖ καθαρὰν αὐτὴν εἶναι καὶ ὀπτὴν ὅτι μάλιστα πρὸς

1) καταστήσαντες sc. τὴν γαῖαν.

τοῦ ἡλίου. Πάνυ γε, ἔφην ἐγώ, καὶ ταῦτα οὕτως ἡγοῦμαι χρῆναι ἔχειν. Ταῦτ' οὖν, ἔφη, σὺ ἄλλως πως νομίζεις μᾶλλον ἢ γίνεσθαι ἢ εἰ ἐν τῷ θέρει ὅτι πλειστάκις μεταβάλλοι τις τὴν γῆν; Οἶδα μὲν οὖν, ἔφην, ἀκριβῶς ὅτι οὐδαμῶς ἂν μᾶλλον ἢ μὲν ὕλη ἐπιπολάζοι καὶ αὐαίνοιτο ὑπὸ τοῦ καύματος, ἢ δὲ γῆ ὀπτῶτο ὑπὸ τοῦ ἡλίου, ἢ εἰ τις αὐτὴν ἐν μέσῳ τῷ θέρει καὶ ἐν μέσῃ τῇ ἡμέρᾳ κινοίῃ τῷ ζεύγει. Εἰ δὲ ἄνθρωποι σκάπτοντες τὴν νεὺν ποιοῖεν, ἔφη, οὐκ εὐδὴλον ὅτι καὶ τούτους δίχα δεῖ ποιεῖν τὴν γῆν καὶ τὴν ὕλην; Καὶ τὴν μὲν γε ὕλην, ἔφην ἐγώ, καταβάλλειν, ὥς αὐαίνηται, ἐπιπολῆς, τὴν δὲ γῆν στρέφειν, ὥς ἡ ὥμῃ αὐτῆς ὀπτᾶται.

Περὶ μὲν τῆς νεοῦ ὁρᾶς, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὥς ἀμφοτέροις ἡμῖν ταῦτα δοκεῖ. Δοκεῖ γὰρ οὖν, ἔφην ἐγώ. Περὶ γε μέντοι τοῦ σπόρου ἄλλο τι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, γιγνώσκεις ἢ τὴν ὥραν σπείρειν ἥς πάντες μὲν οἱ πρόσθεν ἄνθρωποι πείραν λαβόντες, πάντες δὲ οἱ νῦν λαμβάνοντες, ἐγνώκασι κρατίστην εἶναι; ἐπειδὴν γὰρ ὁ μετοπωρινὸς χρόνος ἔλθῃ, πάντες που οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὸν θεὸν ἀποβλέπουσιν, ὅποτε βρέξας τὴν γῆν ἐφήσει αὐτοῖς σπείρειν. Ἐγνώκασι γὰρ, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, καὶ τὸ μὴ ἐν ξηρᾷ σπείρειν ἐκόντες εἶναι πάντες ἄνθρωποι, δῆλον ὅτι πολλαῖς ζημίαις παλαίσαντες οἱ πρὶν κελευσθῆναι ὑπὸ τοῦ θεοῦ σπείραντες. Οὐκοῦν ταῦτα μὲν, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ὁμογνωμονοῦμεν πάντες οἱ ἄνθρωποι. Ἄ γὰρ ὁ θεὸς διδάσκει, ἔφην ἐγώ, οὗτοι θαυμαστὸν ὁμονοεῖν· οἷον ἅμα πᾶσι δοκεῖ βέλτιον εἶναι ἐν τῷ χειμῶνι παχέα ἱμάτια φορεῖν, ἢν δύνωνται, καὶ πῦρ κάειν ἅμα πᾶσι δοκεῖ, ἢν ξύλα ἔχωσιν. Ἄλλ' ἐν τῷδε, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, πολλοὶ ἤδη διαφέρονται, ὦ Σώκρατες, περὶ τοῦ σπόρου, πότερον ὁ πρῶτος κράτιστος ἢ ὁ μέσος ἢ ὁ ὀψιμώτατος. Ἄλλ' ὁ θεός, ἔφην

ἐγώ, οὐ τεταγμένως τὸ ἔτος ἄγει, ἀλλὰ τὸ μὲν τῷ πρωίμῳ κάλλιστα, τὸ δὲ τῷ μέσῳ, τὸ δὲ τῷ ὀψιμωτάτῳ. Σὺ οὖν, ἔφη, ὦ Σωκράτες, πότερον ἡγεῖ κρεῖττον εἶναι ἐνὶ τούτων τῶν σπόρων χρῆσθαι ἐκλεξάμενον, ἐάν τε πολὺ ἐάν τε ὀλίγον σπέρμα σπείρῃ τις, ἢ ἀρξάμενον ἀπὸ τοῦ πρωιμωτάτου μέχρι τοῦ ὀψιμωτάτου σπείρειν; καὶ ἐγὼ εἶπον, Ἐμοὶ μὲν, ὦ Ἰσχύμαχε, δοκεῖ κράτιστον εἶναι παντὸς μετέχειν σπόρου. πολὺ γὰρ νομίζω κρεῖττον εἶναι αἰεὶ ἀρκοῦντα σῖτον λαμβάνειν ἢ ποτὲ μὲν πάνυ πολὺν ποτὲ δὲ μὴδ' ἱκανόν. Καὶ τοῦτο τοίνυν σύγε, ἔφη, ὦ Σώκράτες, ὁμογνωμονεῖς ἐμοὶ ὁ μανθάνων τῷ διδάσκοντι, καὶ ταῦτα πρόσθεν ἐμοῦ τὴν γνώμην ἀποφαινόμενος. Τί γάρ, ἔφην ἐγώ, ἐν τῷ ῥίπτειν τὸ σπέρμα ποικίλη τέχνη ἔνεστι; Πάντως, ἔφη, ὦ Σώκράτες, ἐπισκεψώμεθα καὶ τοῦτο. ὅτι μὲν γὰρ ἐκ τῆς χειρὸς ¹⁾ δεῖ ῥίπτεσθαι τὸ σπέρμα καὶ σύ που οἶσθα, ἔφη. Καὶ γὰρ ἐώρακα, ἔφην ἐγώ. Ῥίπτειν δέ γε, ἔφη, οἱ μὲν ὁμαλῶς δύνανται, οἱ δ' οὔ. Οὐκοῦν τούτοις μὲν, ἔφην ἐγώ, ἤδη μελέτης δεῖται, ὥσπερ τοῖς κιθαρισταῖς ἢ χεῖρ, ὅπως δύνηται ὑπηρετεῖν τῇ γνώμῃ. Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. ἦν δέ γε ἦ, ἔφη, ἢ γῆ ἢ μὲν λεπτοτέρα, ἢ δὲ παχυτέρα; Τί τοῦτο, ἐγὼ ἔφην, λέγεις; Ἄρά γε τὴν μὲν λεπτοτέραν ὅπερ ἀσθενεστέραν, τὴν δὲ παχυτέραν ὅπερ ἰσχυροτέραν; Αὐτὸ τοῦτ', ἔφη, λέγω, καὶ ἐρωτῶ γέ σε πότερον ἴσον ἂν ἐκατέρᾳ τῇ γῇ σπέρμα διδοίης ἢ ποτέρᾳ ἂν πλείον. Τῷ μὲν οἶνῳ, ἔφην, ἐγώ γε νομίζω τῷ ἰσχυροτέρῳ πλείον ἐπιχεῖν ὕδωρ, καὶ ἀνθρώπῳ τῷ ἰσχυροτέρῳ πλείον βάρους, ἐὰν δέη τι φέρειν, ἐπιτιθέναι, κἂν δέη τρέφεσθαι τινος, τοῖς δυνατωτέροις τρέφειν ἂν πλείους προστάξαιμι. εἰ δὲ ἢ

1) Het spreekwoord zegt: τῇ χειρὶ δεῖ σπείρειν ἀλλὰ μὴ ὕλῃ τῷ βυλάκῳ.

ἀσθενὴς γῇ ἰσχυροτέρα, ἔφην ἐγώ, γίγεται, ἢν τις πλείονα
 καρπὸν αὐτῇ ἐμβάλλῃ, ὥσπερ τὰ ὑποζύγια, τοῦτο σύ με δι-
 δασκε. Καὶ ὁ Ἰσχύμαχος γελάσας εἶπεν, Ἀλλὰ παίζεις μὲν
 σύ γε, ἔφη, ὦ Σώκρατες. εὖ γε μέντοι, ἔφη, ἴσθι, ἢν μὲν
 ἐμβάλλων τὸ σπέρμα τῇ γῇ ἔπειτα ἐν ᾧ πολλὴν ἔχει τροφὴν
 ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ χλόης γενομένης καταστρέψῃς αὐτὸ πάλιν,
 τοῦτο γίγνεται σῖτος τῇ γῇ, καὶ ὥσπερ ὑπὸ κόπρου ἰσχύς
 αὐτῇ ἐγγίνεται· ἢν μέντοι ἐκτρέφειν ἔῃς τὴν γῆν διὰ τέλους
 τὸ σπέρμα εἰς καρπὸν, χαλεπὸν τῇ ἀσθενεῖ γε ἐς τέλος πολὺν
 καρπὸν ἐκφέρειν· καὶ συὶ δὲ ἀσθενεῖ χαλεπὸν πολλοὺς ἀδρούς
 χοίρους ἐκτρέφειν. Λέγεις σύ, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχύμαχε, τῇ
 ἀσθενεστέρῃ γῇ μείον δεῖν τὸ σπέρμα ἐμβαλεῖν; Ναὶ μὰ Δί,
 ἔφη, ὦ Σώκρατες, καὶ σύ γε συνομολογεῖς, λέγων ὅτι νομί-
 ζεις τοῖς ἀσθενεστέροις πᾶσι μείω προστάττειν πράγματα.
 Τοὺς δὲ δὴ σκαλέας, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχύμαχε, τίνας ἔνεκα
 ἐμβάλλετε τῷ σίτῳ; Οἶσθα δήπου, ἔφη, ὅτι ἐν τῷ χειμῶνι
 πολλὰ ὕδατα γίγνεται. Τί γὰρ οὐκ; ἔφην ἐγώ. Οὐκοῦν θῶμεν
 τοῦ σίτου καὶ κατακρυφθῆναί τι ὑπ' αὐτῶν ἰλύος ἐπιχυθείσης
 καὶ ψιλωθῆναί τινας ῥίζας ὑπὸ ρεύματος, καὶ ὕλη δὲ πολλάκις
 ὑπὸ τῶν ὑδάτων δήπου συνεξορμᾷ τῷ σίτῳ καὶ παρέχει πνιγμὸν
 αὐτῷ. Πάντα, ἔφην ἐγώ, εἰκὸς ταῦτα γίνεσθαι. Οὐκοῦν δοκεῖ
 σοι, ἔφη, ἐνταῦθα ἤδη ἐπικουρίας τινὸς δεῖσθαι ὁ σῖτος; Πάνυ
 μὲν οὖν, ἔφην ἐγώ. Τῷ οὖν κατιλυθέντι τί ἂν ποιοῦντες δο-
 κοῦμεν ἂν σοι ἐπικουρῆσαι; Ἐπικουφίσαντες, ἔφην ἐγώ, τὴν
 γῆν. Τί δέ, ἔφη, τῷ ἐψιλωμένῳ τὰς ῥίζας; Ἀντιπροσαμη-
 σάμενοι τὴν γῆν ἂν, ἔφην ἐγώ. Τί γάρ, ἔφη, ἢν ὕλη πνίγη
 συνεξορμῶσα καὶ διαρπάζουσα τοῦ σίτου τὴν τροφὴν ὥσπερ οἱ
 κηφῆνες διαρπάζουσιν ἄχρηστοι ὄντες τῶν μελιττῶν ἃ ἂν
 ἐκεῖναι ἐργασάμεναι τροφὴν καταθῶνται; Ἐκκόπτειν ἂν νῆ

Δία δέοι τὴν ὕλην, ἔφην ἐγώ, ὥσπερ τοὺς κηφῆνας ἐκ τῶν σμηνῶν ἀναιρεῖν. Οὐκοῦν, ἔφη, εἰκότως σοι δοκοῦμεν ἐμβάλλειν τοὺς σκαλέας; Πάνυ γε. ἀτὰρ ἐνθυμοῦμαι, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, οἷόν ἐστι τὸ εὖ τὰς εἰκόνας ἐπάγεσθαι. πάνυ γὰρ σύ με ἐξώργισας πρὸς τὴν ὕλην τοὺς κηφῆνας εἰπών, πολὺ μᾶλλον ἢ ὅτε περὶ αὐτῆς τῆς ὕλης ἔλεγες ¹⁾).

Ἄτὰρ οὖν, ἔφην ἐγώ, ἐκ τούτου ἄρα θερίζειν εἰκός. δίδασκε οὖν εἴ τι ἔχεις με καὶ εἰς τοῦτο. Ἦν μὴ γε Φθάνης, ἔφη, καὶ εἰς τοῦτο ταῦτ' ἐμοὶ ἐπιστάμενος. ὅτι μὲν οὖν τέμνειν τὸν σῖτον δεῖ οἶσθαι. τί δ' οὐ μέλλω; ἔφην ἐγώ. Πότερα οὖν τεμεῖς, ἔφη, στὰς ἐνθεν πνεῖ ἄνεμος ἢ ἀντίος; Οὐκ ἀντίος, ἔφην, ἔγωγε· χαλεπὸν γὰρ οἶμαι καὶ τοῖς ὄμμασι καὶ ταῖς χερσὶ γίγνεται ἀντίον ἀχύρων καὶ ἀθέρων θερίζειν. Καὶ ἀκροτομοίης δ' ἂν, ἔφη, ἢ παρὰ γῆν τέμνοις; Ἦν μὲν βραχὺς ἢ ὁ κάλαμος τοῦ σίτου, ἔγωγε, ἔφην, κάτωθεν ἂν τέμνοιμι, ἵνα ἱκανὰ τὰ ἄχυρα μᾶλλον γίγνηται· ἐὰν δὲ ὑψηλὸς ἢ, νομίζω

1) De ware kracht en beteekenis van deze plaats wordt ons eerst recht duidelijk als wij het volgende bedenken: Bij Hesiodus (Op. et D. v. 300) worden de luiaards met hommels vergeleken, aldus:

τῷ δὲ θεοὶ νημεσῶσι καὶ ἀνέρες ὅς κεν ἀεργὸς
ζῶη, κηφῆνεσσι κοβούροις εἰκελὸς ὀργάν,
οὔτε μελισσῶν κάμκτον τρύχουσιν ἔεργοι
ἔσθοντες.

Aristophanes past dit beeld toe (Wesp. 1114 sqq.) op het luie en lastige canaille in de volksvergadering:

ἀλλὰ γὰρ κηφῆνες ἡμῶν εἰσὶν οἱ καθήμενοι
τὸν πόνον κατεσβίουσιν, οὐ ταλαιπωρούμοι.
τοῦτο δ' ἔστ' ἄλλιστον ἡμῖν ἢν τις ἀστράτευτος ὦν
ἐκροφῇ τὸν μισθὸν ἡμῶν, τῆσδε τῆς χάρας ὑπὲρ
μήτε κόπην μήτε λόγῃην μήτε φλύκταιναν λαβών.

Vergelijken wij nu hiermede en met de plaats uit de Oeconomica's de prachtige passages in den Staat van Plato (L. VIII, p. 552 C en p. 564), dan zien wij dat die toepassing van Aristophanes bijzonder in den smaak van Socrates gevallen is.

ὀρθῶς ἂν ποιεῖν μεσοτομῶν, ἵνα μήτε οἱ ἀλοῶντες μήτε οἱ
 λικμῶντες μοχθῶσιν ὧν οὐδὲν προσδέονται. τὸ δὲ ἐν τῇ γῇ
 λειφθὲν ἡγοῦμαι καὶ κατακαυθὲν συναφελεῖν ἂν τὴν γῆν καὶ
 εἰς κόπρον ἐμβληθὲν τὴν κόπρον συμπληθύνειν. Ὁρᾷς, ἔφη,
 ὦ Σώκρατες, ὡς ἀλίσκει ἐπ' αὐτοφώρῳ καὶ περὶ θερισμοῦ
 εἰδὼς ἅπερ ἐγώ; Κινδυνεύω, ἔφην ἐγώ, καὶ βούλομαι γε
 σκέψασθαι εἰ καὶ ἀλοῶν ἐπίσταμαι. Οὐκοῦν, ἔφη, τοῦτο μὲν
 οἶσθα ὅτι ὑποζυγίῳ ἀλοῶσι τὸν σῖτον. Τί δ' οὐκ, ἔφην ἐγώ,
 οἶδα, καὶ ὑποζυγία γε καλούμενα πάντα ὁμοίως, βούς, ἡμιό-
 νους, ἵππους. Οὐκοῦν, ἔφη, ταῦτα μὲν ἡγεῖ τοσοῦτο μόνον
 εἰδέναι, πατεῖν τὸν σῖτον ἐλαυνόμενα; Τί γὰρ ἂν ἄλλο, ἔφην
 ἐγώ, ὑποζύγια εἰδεῖν; Ὅπως δὲ τὸ δεόμενον κόψουσι καὶ
 ὁμαλιεῖται ὁ ἀλοητός, τίνι τοῦτο προστάξεις, ὦ Σώκρατες;
 ἔφη. Δῆλον ὅτι, ἔφην ἐγώ, τοῖς ἐπαλωσταῖς. στρέφοντες γὰρ
 καὶ ὑπὸ τοὺς πόδας ὑποβάλλοντες τὰ ἄτριπτα ἀεὶ δῆλον ὅτι
 μάλιστα ὁμαλίζοιεν ἂν τὸν δῖνον καὶ τάχιστα ἂν ἀνύτοιεν.
 Ταῦτα μὲν τοίνυν, ἔφη, οὐδὲν ἐμοῦ λείπει γινώσκων. Οὐκοῦν,
 ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, ἐκ τούτου δὴ καθαροῦμεν τὸν σῖτον
 λικμῶντες. Καὶ λέξον γέ μοι, ὦ Σώκρατες, ἔφη ὁ Ἰσχόμα-
 χος, ἥ οἶσθα ὅτι ἦν ἐκ τοῦ προσηνέμου μέρους τῆς ἄλλω ἄρχῃ,
 δι' ὅλης τῆς ἄλλω οἴσεται σοι τὰ ἄχυρα; Ἀνάγκη γάρ, ἔφην
 ἐγώ. Οὐκοῦν εἰκὸς καὶ ἐπιπίπτειν, ἔφη, αὐτὰ ἐπὶ τὸν σῖτον.
 Πολὺ γὰρ ἐστίν, ἔφην ἐγώ, τὸ ὑπερενεχθῆναι τὰ ἄχυρα ὑπὲρ
 τὸν σῖτον εἰς τὸ κενὸν τῆς ἄλλω. Ἦν δέ τις, ἔφη, λικμᾶ ἐκ
 τοῦ ὑπηνέμου ἀρχόμενος; Δῆλον, ἔφην ἐγώ, ὅτι εὐθὺς ἐν τῇ
 ἀχυροδόκῃ ἔσται τὰ ἄχυρα. Ἐπειδὴν δὲ καθάρης, ἔφη, τὸν
 σῖτον μέχρι ἡμίσεος τῆς ἄλλω, πότερον εὐθὺς οὕτω κεχυμένου
 τοῦ σίτου λικμήσεις τὰ ἄχυρα τὰ λοιπὰ ἢ συνάσας τὸν κα-
 θαρὸν πρὸς τὸν πόλον ὡς εἰς στενότατον; Συνάσας νῆ Δί',

ἔφην ἐγώ, τὸν καθαρὸν σῖτον, ἵν' ὑπερφέρηται μοι τὰ ἄχυρα εἰς τὸ κενὸν τῆς ἄλῃ, καὶ μὴ δις ταῦτά ἄχυρα δέῃ λικμῶν. Σὺ μὲν δὴ ἄρα, ἔφην, ὦ Σώκρατες, σῖτόν γε ὡς ἂν τάχιστα καθαρὸς γένοιτο καὶ ἄλλον δύναιτο διδάσκειν. Ταῦτα τοῖνυν, ἔφην ἐγώ, ἐλελήθειν ἐμαυτὸν ἐπιστάμενος. καὶ πάλαι ἐννοῶ εἰ ἄρα λέληθα καὶ χρυσοχοεῖν καὶ αὐλεῖν καὶ ζωγραφεῖν ἐπιστάμενος. ἐδίδαξε γὰρ οὐδὲ ταῦτά με οὐδεὶς· ὁρῶ δ' ὥσπερ γεωργοῦντας καὶ τὰς ἄλλας τέχνας ἐργαζομένους ἀνθρώπους¹⁾. Οὐκοῦν, ἔφην ὁ Ἰσχόμαχος, ἔλεγον ἐγώ σοι πάλαι ὅτι καὶ ταύτῃ εἴη γενναιοτάτῃ ἢ γεωργικῇ τέχνῃ ὅτι ῥάστη ἐστὶ μαθεῖν. Ἄ γε δὴ, ἔφην ἐγώ, οἶδα, ὦ Ἰσχόμαχε· τὰ μὲν ἀμφὶ σπόρον ἐπιστάμενος ἄρα ἐλελήθειν ἐμαυτόν.

"Ἔστι δ' οὖν, ἔφην ἐγώ, τῆς γεωργικῆς τέχνης καὶ ἡ τῶν δένδρων φυτεία; "Ἔστι γὰρ οὖν, ἔφην ὁ Ἰσχόμαχος. Πῶς ἂν οὖν, ἔφην ἐγώ, τὰ μὲν ἀμφὶ τὸν σπόρον ἐπισταίμην, τὰ δ' ἀμφὶ τὴν φυτείαν οὐκ ἐπίσταμαι; Οὐ γὰρ σύ, ἔφην ὁ Ἰσχόμαχος, ἐπίστασαι; Πῶς; ἐγὼ ἔφην, ὅστις μὴτ' ἐν ὁποίᾳ τῇ γῇ δεῖ φυτεύειν οἶδα μῆτε ὅποσον βάθος ὀρύττειν μηδὲ ὅποσον πλάτος, μῆτε ὅποσον μῆκος τὸ φυτὸν ἐμβάλλειν μῆτε ὅπως ἂν ἐν τῇ γῇ κείμενον τὸ φυτὸν μάλιστ' ἂν βλαστάνοι. "Ἴθι δὴ, ἔφην ὁ Ἰσχόμαχος, μάθανε εἰ τι μὴ ἐπίστασαι. βόθρους μὲν γὰρ οἷους ὀρύττουσι τοῖς ἀμπελίνοις φυτοῖς οἶδ' ὅτι ἐόρακας, ἔφην. Καὶ πολλάκις ἔγωγ', ἔφην. "Ἦδη τινὰ οὖν αὐτῶν εἶδες βαθύτερον τριπόδου; Οὐδὲ μὰ Δί' ἔγωγ', ἔφην, πενθιμιποδίου. Τί δὲ τὸ πλάτος ἤδη τινὰ τριπόδου πλέον εἶδες; Οὐδὲ μὰ Δί', ἔφην ἐγώ, διπόδου. "Ἴθι δὴ, ἔφην, καὶ τότε

1) De gevolgtrekking, die Socrates zwijgend te verstaan geeft is: „en daar zien voldoende is om te leeren, versta ik nu ook alle andere beroepen”.

ἀπόκριναί μοι, ἤδη τινὰ εἶδες τὸ βάθος ἐλάττωνα ποδιαίου; Οὐδὲ μὰ Δί', ἔφην, ἔγωγε τριμημιποδίου. καὶ γὰρ ἐξορύττοιο ἂν σκαλλόμενα, ἔφην ἐγώ, τὰ φυτά, εἰ λίαν γε οὕτως ἐπιπολῆς πεφυτευμένα εἴη. Οὐκοῦν τοῦτο μέν, ἔφη, ὃ Σώκρατες, ἱκανῶς οἶσθα ὅτι οὔτε βαθύτερον πενθημιποδίου ὀρύττούσιν οὔτε βραχύτερον τριμημιποδίου. Ἀνάγκη γάρ, ἔφην ἐγώ, τοῦτο ὀρᾶσθαι, οὔτω γε καταφανὲς ὂν. Τί δέ, ἔφη, ξηρότεραν καὶ ὑγροτέραν γῆν γινώσκεις ὀρῶν; Ξηρὰ μὲν γοῦν μοι δοκεῖ, ἔφην ἐγώ, εἶναι ἢ περὶ τὸν Λυκαβηττὸν καὶ ἡ ταύτη ὁμοία, ὑγρὰ δὲ ἢ ἐν τῷ Φαληρικῷ ἔλει καὶ ἡ ταύτη ὁμοία. Πότερα οὖν, ἔφη, ἐν τῇ ξηρᾷ ἂν βαθὺν ὀρύττοις βόθρον τῷ φυτῷ ἢ ἐν τῇ ὑγρᾷ; Ἐν τῇ ξηρᾷ νῆ Δί', ἔφην ἐγώ· ἐπεὶ ἔν γε τῇ ὑγρᾷ ὀρύττων βαθύν, ὕδωρ ἂν εὐρίσκοις καὶ οὐκ ἂν δύναιο ἔτι φυτεύειν. Καλῶς μοι δοκεῖς, ἔφη, λέγειν. οὐκοῦν ἐπειδὴν ὀρωρυγμένοι ὦσιν οἱ βόθροι, ὀπηνίκα δεῖ τιθέναι κλάμενα ¹⁾ τὰ φυτὰ ἤδη εἶδες; Μάλιστα, ἔφην ἐγώ. Σὺ οὖν βουλόμενος ὥς τάχιστα φῦναι αὐτὰ πότερον ὑποβαλὼν ἂν τῆς γῆς τῆς εἰργασμένης οἶε τὸν βλαστὸν τοῦ κλήματος θᾶπτον χωρεῖν ἢ διὰ τῆς ἀργοῦ εἰς τὸ σκληρὸν; Δῆλον, ἔφην ἐγώ, ὅτι διὰ τῆς εἰργασμένης θᾶπτον ἂν ἢ διὰ τῆς ἀργοῦ βλαστάνοι. Οὐκοῦν ὑποβλητέα ἂν εἴη τῷ φυτῷ γῆ. Τί δ' οὐ μέλλει; ἔφην ἐγώ. Πότερα δὲ ὅλον τὸ κλήμα ὀρθὸν τιθεῖς πρὸς τὸν οὐρανὸν βλέπον ἡγεῖ μᾶλλον ἂν ριζοῦσθαι αὐτὸ ἢ καὶ πλάγιόν τι ὑπὸ τῇ ὑποβεβλημένῃ γῇ θείης ἂν, ὥστε κεῖσθαι ὥσπερ γάμμα ὑπτιον; Οὔτω νῆ Δία· πλείονες γὰρ ἂν οἱ ὀφθαλμοὶ κατὰ γῆς εἶεν· ἐκ δὲ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ἄνω ὀρῶ βλαστάνοντα τὰ φυτά.

1) κλάμενα zeer vernuftige gissing van Alfred Jacob voor het onzinnige ἐκότερα. Ischomachus vraagt: „hebt ge wel opgemerkt dat de stekken niet eer worden afgebroken, vóór het tijd is ze te planten?”

καὶ τοὺς κατὰ τῆς γῆς οὖν ὀφθαλμοὺς ἡγοῦμαι τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖν. πολλῶν δὲ φυομένων βλαστῶν κατὰ τῆς γῆς ταχὺ ἂν καὶ ἰσχυρὸν τὸ φυτὸν ἡγοῦμαι βλαστάνειν. Ταῦτὰ τοίνυν, ἔφη, καὶ περὶ τούτων γινώσκων ἐμοὶ τυγχάνεις. ἐπαμήσαio δ' ἂν μόνον, ἔφη, τὴν γῆν, ἣ καὶ σάξαις ἂν εὖ μάλα περὶ τὸ φυτόν; Σάττοιμ' ἂν, ἔφην, νῆ Δί' ἐγώ, ἣ ὑπὸ μὲν τοῦ ὕδατος εὖ οἶδ' ὅτι πηλὸς ἂν γίγνοιτο ἢ ἄσακτος γῆ, ὑπὸ δὲ τοῦ ἡλίου ξηρὰ μέχρι βυθοῦ, ὥστε τὰ φυτὰ κινδυνὸς σῆπeshai μὲν δι' ὑγρότητα, αὐαίνeshai δὲ διὰ ξηρότητα, θερμαινομένων τῶν ῥιζῶν. Καὶ περὶ ἀμπέλων ἄρα σύγε, ἔφη, φυτείας, ὧ Σώκρατες, τὰ αὐτὰ ἐμοὶ πάντα γινώσκων τυγχάνεις. Ἦ καὶ συκῆν, ἔφην ἐγώ, οὕτω δεῖ φυτεύειν; Οἶμαι δ', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ τᾶλλα ἀκρόδρυα πάντα. τῶν γὰρ ἐν τῇ τῆς ἀμπέλου φυτείας καλῶς ἐχόντων τί ἂν ἀποδοκιμάσαις εἰς τὰς ἄλλας φυτείας; Ἑλαίαν δὲ πῶς, ἔφην ἐγώ, φυτεύσομεν, ὧ Ἰσχόμαχε; Ἀποπειρᾷ μου καὶ τοῦτο, ἔφη, μάλιστα πάντων ἐπιστάμενος. ὁρᾷς μὲν γὰρ δὴ ὅτι βαθύτερος ὀρύττεται τῇ ἐλαίᾳ βόθρος· καὶ γὰρ παρὰ τὰς ὁδοὺς μάλιστα ὀρύττεται· ὁρᾷς δ' ὅτι πρέμνα πᾶσι τοῖς φυτευτηρίοις πρόσσεστιν· ὁρᾷς δ', ἔφη, τῶν φυτῶν πηλὸν ταῖς κεφαλαῖς πάσαις ἐπικείμενον καὶ πάντων τῶν φυτῶν ἐστεγασμένον τὸ ἄνω. Ὅρῳ, ἔφην ἐγώ, ταῦτα πάντα. Καὶ ὁρῶν δὴ, ἔφη, τί αὐτῶν οὐ γινώσκεις; ἢ τὸ ὄστρακον ἀγνοεῖς, ἔφη, ὧ Σώκρατες, πῶς ἂν ἐπὶ τοῦ πηλοῦ ἄνω καταθεῖης; Μὰ τὸν Δί', ἔφην ἐγώ, οὐδὲν ὦν εἶπας, ὧ Ἰσχόμαχε, ἀγνοῶ, ἀλλὰ πάλιν ἐννοῶ τί ποτε, ὅτε πάλαι ἤρου με συλλήβδην εἰ ἐπίσταμαι φυτεύειν, οὐκ ἔφην. οὐ γὰρ ἐδόκουν ἔχειν ἂν εἰπεῖν οὐδὲν ἢ δεῖ φυτεύειν· ἐπεὶ δὲ με καθ' ἐν ἑκάστον ἐπεχείρησας ἐρωτᾶν, ἀποκρίνομαί σοι ἅπερ καὶ σὺ γινώσκεις ὁ δεινὸς λε-

γόμενος γεωργός. Ἔρα, ἔφην, ὦ Ἰσχόμαχε, ἡ ἐρώτησις διδασκαλία ἐστίν; ἄρτι γὰρ δή, ἔφην ἐγώ, καταμανθάνω ἢ με ἐπηρώτησας ἕκαστα· ἄγων γάρ με δι' ὧν ἐγὼ ἐπίσταμαι, ὁμοια τούτοις ἐπιδεικνύς ἃ οὐκ ἐνόμιζον ἐπίστασθαι ἀναπείθεις οἶμαι ὡς καὶ ταῦτα ἐπίσταμαι. Ἔρ' οὖν, ἔφην ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ περὶ ἀργυρίου ἐρωτῶν ἂν σε, πότερον καλὸν ἢ οὐ, δυναίμην ἂν σε πείσαι ὡς ἐπίστασαι διαδοκιμάζειν τὰ καλὰ καὶ τὰ κίβδηλα ἀργύρια; καὶ περὶ αὐλητῶν ἂν δυναίμην ἀναπείσαι ὡς ἐπίστασαι αὐλεῖν, καὶ περὶ ζωγράφων καὶ περὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων; Ἰσως ἂν, ἔφην ἐγώ, ἐπειδὴ καὶ γεωργεῖν ἀνέπεισάς με ὡς ἐπιστήμων εἶην, καίπερ εἰδότα ὅτι οὐδεὶς πώποτε ἐδίδαξέ με ταύτην τὴν τέχνην. Οὐκ ἔστι ταῦτ', ἔφην, ὦ Σώκρατες· ἀλλ' ἐγὼ καὶ πάλαι σοι ἔλεγον ὅτι ἡ γεωργία οὕτω Φιλάνθρωπός ἐστι καὶ πραεῖα τέχνη ὥστε καὶ ὀρῶντας καὶ ἀκούοντας ἐπιστήμονας εὐθύς ἑαυτῆς ποιεῖν. πολλὰ δ', ἔφην, καὶ ἡ φύσις αὐτὴ διδάσκει ὡς ἂν κάλλιστά τις αὐτῇ χρῶτο. αὐτίκα ἄμπελος ἀναβαίνουσα μὲν ἐπὶ τὰ δένδρα, ὅταν ἔχη τι πλησίον, διδάσκει ἰστάναι αὐτήν· περιπεταννύουσα δὲ τὰ οἶναρα, ὅταν ἔτι αὐτῇ ἀπαλοὶ οἱ βότρυες ᾧσι, διδάσκει σκιάζειν τὰ ἡλιούμενα ταύτην τὴν ὥραν· ὅταν δὲ καιρὸς ἢ ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἤδη γλυκαίνεσθαι τὰς σταφυλάς φυλλορροοῦσα διδάσκει ἑαυτὴν ψιλοῦν καὶ πεπαίνειν τὴν ὀπώραν, διὰ πολυφορίαν δὲ τοὺς μὲν πέποντας δεικνύουσα βότρυς, τοὺς δὲ ἔτι ὠμοτέρους φέρουσα, διδάσκει τρυγᾶν ἑαυτήν, ὥσπερ τὰ σῦκα συνάζουσι, τὸ ὀργῶν ἀεί.

Ἐνταῦθα δὲ ἐγὼ εἶπον, Πῶς οὖν¹⁾, ὦ Ἰσχόμαχε, εἰ οὕτω

1) Hier eerst komt Socrates terug op de vraag, die Critobulus (III, 6) gedaan heeft, en welke aanleiding heeft gegeven tot de mededeeling van dit heele gesprek met Ischomachus.

γε καὶ ῥᾷδιᾶ ἔστι μαθεῖν τὰ περὶ τὴν γεωργίαν καὶ πάντες ὁμοίως ἴσασιν ἂν δεῖ ποιεῖν, οὐχὶ καὶ πάντες πράττουσιν ὁμοίως, ἀλλ' οἱ μὲν αὐτῶν ἀφθόνως τε ζῶσι καὶ περιττὰ ἔχουσιν, οἱ δ' οὐδὲ τὰ ἀναγκαῖα δύνανται πορίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ προσοφείλουσιν; Ἐγὼ δὲ σοι λέξω, ὦ Σώκρατες, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος. οὐ γὰρ ἡ ἐπιστήμη οὐδ' ἡ ἀνεπιστημοσύνη τῶν γεωργῶν ἔστιν ἡ ποιούσα τοὺς μὲν εὐπορεῖν, τοὺς δὲ ἀπόρους εἶναι. οὐδ' ἂν ἀκούσαις, ἔφη, λόγου οὕτω διαθέντος ὅτι διέφθαρται ὁ οἶκος, διότι οὐχ ὁμαλῶς τις ἔσπειρεν, οὐδ' ὅτι οὐκ ὀρθῶς τοὺς ὄρχους ἐφύτευσεν, οὐδ' ὅτι ἀγνοήσας τις τὴν γῆν τὴν φέρουσιν ἀμπέλους ἐν ἀφόρῳ ἐφύτευσεν, οὐδ' ὅτι ἡγνόησέ τις ὅτι ἀγαθὸν ἔστι τῷ σπόρῳ νεὸν προεργάζεσθαι, οὐδ' ὅτι ἡγνόησέ τις ὡς ἀγαθὸν ἔστι τῇ γῇ κόπρον μιγνύναι. ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἔστιν ἀκοῦσαι, ἀνὴρ οὐ λαμβάνει σίτον ἐκ τοῦ ἀγροῦ. οὐ γὰρ ἐπιμελεῖται ὡς αὐτῷ σπείρηται ἢ ὡς κόπρος γίγνηται. οὐδ' εἶνον ἔχει ἀνὴρ. οὐ γὰρ ἐπιμελεῖται ὡς φυτεύσῃ ἀμπέλους οὐδὲ αἰοῦσαι ὅπως φέρωσιν αὐτῷ. οὐδὲ ἔλαιον οὐδὲ σῦκα ἔχει ἀνὴρ. οὐ γὰρ ἐπιμελεῖται οὐδὲ ποιεῖ ὅπως ταῦτα ἔχῃ. τοιαῦτ' ἔφη, ἐστίν, ὦ Σώκρατες, ἂν διαφέροντες ἄλλοι ἄλλων οἱ γεωργοὶ διαφερόντως καὶ πράττουσι πολὺ μᾶλλον ἢ δοκοῦντες σοφόν τι εὐρηκέναι εἰς τὰ ἔργα. καὶ οἱ στρατηγοὶ ἔστιν ἐν οἷς τῶν στρατηγικῶν ἔργων οὐ γνώμη διαφέροντες ἀλλήλων οἱ μὲν βελτίονες οἱ δὲ χειρόνεις εἰσιν, ἀλλὰ σαφῶς ἐπιμελεία. ἂν γὰρ καὶ οἱ στρατηγοὶ γινώσκουσι πάντες καὶ τῶν ἰδιωτῶν οἱ πλεῖστοι, ταῦτα οἱ μὲν ποιοῦσι τῶν ἀρχόντων οἱ δ' οὐ. οἶον καὶ τότε γινώσκουσιν ἅπαντες ὅτι διὰ πολεμίας πορευομένους βέλτιόν ἔστι πορεύεσθαι οὕτως ὡς ἂν ἄριστα μάχοιντο, εἰ δέοι. τοῦτο τοίνυν γινώσκοντες οἱ μὲν ποιοῦσιν οὕτως οἱ δ' οὐ ποιοῦσι. φυλακὰς ἅπαντες ἴσασιν ὅτι βέλτιόν ἔστι καθιστάναι

καὶ ἡμερινὰς καὶ νυκτερινὰς πρὸ τοῦ στρατοπέδου. ἀλλὰ καὶ
τούτου οἱ μὲν ἐπιμελοῦνται ὡς ἔχῃ οὕτως, οἱ δ' οὐκ ἐπιμε-
λοῦνται. ὅταν τε αὖ διὰ στενοπόρων ἴωσιν, πάνυ χαλεπὸν
εὔρεῖν ὅστις οὐ γινώσκει¹⁾ ὅτι προκαταλαμβάνειν τὰ ἐπικαιρα
κρεῖττον ἢ μή. ἀλλὰ καὶ τούτου οἱ μὲν ἐπιμελοῦνται, οἱ δ'
οὐ. ἀλλὰ καὶ κόπρον λέγουσι μὲν πάντες ὅτι ἄριστον εἰς γεωρ-
γίαν ἐστὶ καὶ ὁρῶσι δὲ αὐτομάτην γιγνομένην· ὅμως δὲ καὶ
ἀκριβοῦντες ὡς γίγνεται, καὶ ῥᾶδιον ὄν πολλὴν ποιεῖν, οἱ μὲν
καὶ τούτου ἐπιμελοῦνται ὅπως ἀθροίζηται, οἱ δὲ παραμελοῦσι.
καίτοι ὕδωρ μὲν ὃ ἀνωθεν θεὸς παρέχει, τὰ δὲ κοῖλα πάντα
τέλματα γίγνεται, ἢ γῆ δὲ ὕλην παντοῖαν παρέχει· καθαί-
ρειν δὲ δεῖ τὴν γῆν τὸν μέλλοντα σπείρειν· ἃ δ' ἐκποδῶν
ἀναιρεῖται, ταῦτα εἴ τις ἐμβάλλοι εἰς τὸ ὕδωρ, ὃ χρόνος ἤδη
αὐτὸς ἂν ποιοίη οἷς ἢ γῆ ἤδεταί. ποία μὲν γὰρ ὕλη, ποία
δὲ γῆ ἐν ὕδατι στασίμῳ οὐ κόπρος γίγνεται; καὶ ὅποσα δὲ
θεραπείας δεῖται ἢ γῆ, ὑγροτέρα τε οὔσα πρὸς τὸν σπόρον ἢ
ἁλμωδεστέρα πρὸς φυτεῖαν, καὶ ταῦτα γινώσκουσι μὲν πάν-
τες καὶ ὡς τὸ ὕδωρ ἐξάγεται τάφροις καὶ οἷς ἢ ἄλλη κολά-
ζεται μιγνυμένη· ἀλλὰ καὶ τούτων ἐπιμελοῦνται οἱ μὲν οἱ δ'
οὐ. εἰ δὲ τις παντάπασιν ἀγνοοίη τί δύναται φέρειν ἢ γῆ,
καὶ μήτε ἰδεῖν ἔχει καρπὸν μηδὲ φυτὸν αὐτῆς, μήτε ὅτου
ἀκούσαι τὴν ἀλήθειαν περὶ αὐτῆς ἔχει, οὐ πολὺ μὲν ῥᾶον γῆς
πεῖραν λαμβάνειν παντὶ ἀνθρώπῳ ἢ ἵππου, πολὺ δὲ ῥᾶον ἢ
ἀνθρώπου; οὐ γὰρ ἔστιν ὅ,τι ἐπὶ ἀπάτῃ δείκνυσιν, ἀλλ' ἀπλῶς
ἃ τε δύναται καὶ ἃ μὴ σαφηνίζει τε καὶ ἀληθεύει. δοκεῖ δὲ
μοι ἢ γῆ καὶ τοὺς κακοὺς τε καὶ τοὺς καλοὺς καγαθοὺς τῷ

1) πάνυ χαλεπὸν εὔρεῖν ὅστις οὐ γινώσκει: „er is wel niemand, die het niet weet.”

εὐγνωστα καὶ εὐμαθῇ πάντα παρέχειν ἄριστα ἐξετάζειν. οὐ γὰρ ὥσπερ τὰς ἄλλας τέχνας τοῖς μὴ ἐργαζομένοις ἔστι προφασίζεσθαι ὅτι οὐκ ἐπίστανται· ἀλλ' ἡ ἐν γεωργίᾳ ἀργία ἔστι σαφὴς ψυχῆς κατήγορος κακῆς. ὥς μὲν γὰρ ἂν δύναίτο ἄνθρωπος ζῆν ἄνευ τῶν ἐπιτηδεῶν οὐδεὶς τοῦτο αὐτὸς αὐτὸν πείθει· ὁ δὲ μήτε ἄλλην τέχνην χρηματοποιὸν ἐπιστάμενος μήτε γεωργεῖν ἐθέλων φανερὸν ὅτι κλέπτων ἢ ἀρπάζων ἢ προσαιτῶν διανοεῖται βιοτεύειν, ἢ παντάπασιν ἀλόγιστός ἐστι. μέγα δὲ ἔφη¹⁾ διαφέρειν εἰς τὸ λυσιτελεῖν γεωργίαν καὶ μὴ, ὅταν ὄντων ἐργαστήρων καὶ πλεόνων καὶ μειόνων ὁ μὲν ἔχη τινὰ ἐπιμέλειαν ὥς τὴν ὥραν αὐτῷ ἐν τῷ ἔργῳ οἱ ἐργάται ὦσιν, ὁ δὲ μὴ ἐπιμελῆται τούτου. ῥαδίως γὰρ ἀνὴρ εἰς παρὰ τοὺς δέκα διαφέρει τῷ ἐν ὥρᾳ ἐργάζεσθαι, καὶ ἄλλος γε ἀνὴρ διαφέρει τῷ πρὸ τῆς ὥρας ἀπιέναι. τὸ δὲ δὴ ἔαν ῥαδιουργεῖν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας τοὺς ἀνθρώπους ῥαδίως τὸ ἥμισυ διαφέρει τοῦ ἔργου παντός. ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις παρὰ στάδια διακόσια ἔστιν ὅτε τοῖς ἑκατὸν σταδίοις διήνεγκαν ἀλλήλων ἄνθρωποι τῷ τάχει, ἀμφοτέροι καὶ νέοι ὄντες καὶ ὑγιαίνοντες, ὅταν ὁ μὲν πρᾶττῃ ἐφ' ὅπερ ὠρμηται, βαδίῳ, ὁ δὲ ῥαστω-νεύῃ τῇ ψυχῇ καὶ παρὰ κρήναις καὶ ὑπὸ σκιαῖς ἀναπαυόμενός τε καὶ θεώμενος καὶ αὔρας θηρεύων μαλακῶς. οὕτω δὲ καὶ ἐν τοῖς ἔργοις πολὺ διαφέρουσιν εἰς τὸ ἀνύτειν τι οἱ πρᾶττοντες ἐφ' ὅπερ τεταυμένοι εἰσὶ, καὶ οἱ μὴ πρᾶττοντες ἀλλ' εὐρίσκοντες προφάσεις τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι καὶ ἐώμενοι ῥαδιουργεῖν. τὸ δὲ δὴ κακῶς ἐργάζεσθαι ἢ κακῶς ἐπιμελεῖσθαι καὶ τὸ καλῶς ταῦτα δὴ τοσοῦτον διαφέρει ὅσον ἢ ὅλως ἐργά-

1) Dit stukje tot τοῦ ἔργου παντός is min of meer verdacht, en om de plotselinge overgang tot de oratio obliqua in het begin, en om de onverstaanbaarheid van het tweede gedeelte (ῥαδίως — τοῦ ἔργου παντός).

γεσθαι ἢ ὅλως ἄργον εἶναι. οἷον τὸ σκαλλόντων, ἵνα ὕλης καθαραὶ αἱ ἄμπελοι γένωνται, οὕτω σκάλλειν ὥστε πλείω καὶ μὴ μείω τὴν ὕλην γίγνεσθαι, πῶς οὐκ ἄργεῖν ἂν φήσαις εἶναι; τὰ οὖν ἐπιτρίβοντα τοὺς οἴκους πολὺ μᾶλλον ταῦτά ἐστιν ἢ αἱ λίαν ἀνεπισημοσύναι. τὸ γὰρ τὰς μὲν δαπάνας χωρεῖν ἐντελεῖς ἐκ τῶν οἴκων, τὰ δὲ ἔργα μὴ τελεῖσθαι λυσιτελούντως πρὸς τὴν δαπάνην, ταῦτα οὐκέτι δεῖ θαυμάζειν ἐὰν ἀντὶ τῆς περιουσίας ἔνδειαν παρέχῃται. τοῖς γε μέντοι ἐπιμελεῖσθαι δυναμένοις καὶ συντεταμένως γεωργοῦσιν ἀνυτικωτάτην χρημάτισιν ἀπὸ γεωργίας καὶ αὐτὸς ἐπετήδευε καὶ ἐμὲ ἐδίδαξεν ὁ πατήρ. οὐδέποτε γὰρ εἷα χῶρον ἐξεργασμένου ὠνεῖσθαι, ἀλλ' ὅστις ἢ δι' ἀμέλειαν ἢ δι' ἀδυναμίαν τῶν κεκτημένων καὶ ἄργος καὶ ἀφύτευτος εἶη, τοῦτον ὠνεῖσθαι παρῇνει. τοὺς μὲν γὰρ ἐξεργασμένους ἔφη καὶ πολλοῦ ἀργυρίου γίγνεσθαι καὶ ἐπίδοσιν οὐκ ἔχειν· τοὺς δὲ μὴ ἔχοντας ἐπίδοσιν οὐδὲ ἡδονὰς ὁμοίως ἐνόμιζε παρέχειν, ἀλλὰ πᾶν κτῆμα καὶ θρέμμα τὸ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἰὸν τοῦτο καὶ εὐφραίνειν μάλιστα ὤετο. εὖ γὰρ ἴσθι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὅτι τῆς ἀρχαίας τιμῆς πολλοὺς πολλαπλασίου χώρους ἀξίους ἡμεῖς ἤδη ἐποιήσαμεν. καὶ τοῦτο, ὦ Σώκρατες, ἔφη, οὕτω μὲν πολλοῦ ἀξίον τὸ ἐνθύμημα, οὕτω δὲ ῥᾶδιον καὶ μαθεῖν, ὥστε νῦν πρῶτον ἀκούσας σὺ τοῦτο ἐμοὶ ὁμοίως ἐπιστάμενος ἄπει, καὶ ἄλλον διδάξεις, ἐὰν βούλη. καὶ ὁ ἐμὸς δὲ πατήρ οὔτε ἔμαθε παρ' ἄλλου τοῦτο οὔτε μεριμνῶν εὗρεν, ἀλλὰ διὰ τὴν φιλογεωργίαν καὶ φιλοπονίαν ἐπιθυμῆσαι ἔφη τοιοῦτου χώρου ὅπου ἔχοι ὅ,τι ποιήῃ ἅμα καὶ ὠφελούμενος ἡδαιοτο. ἦν γάρ τοι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, φύσει, ὥς ἐμοὶ δοκεῖ, φιλογεωργότατος Ἀθηναίων ὁ ἐμὸς πατήρ. καὶ ἐγὼ μέντοι ἀκούσας τοῦτο, ἡρόμην αὐτόν, Πότερα δέ, ὦ Ἰσχόμαχε, ὁπόσους ἐξεργάσατο χώρους ὁ πα-

τὴρ πάντας ἐκέκτητο, ἢ καὶ ἀπεδίδοτο, εἴ τις πολὺ ἀργύριον εὐρίσκοι; Καὶ ἀπεδίδοτο νῆ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχυόμαχος· ἀλλὰ ἄλλον τοι εὐθὺς ἀντεωνεῖτο, ἀργὸν δέ. Λέγεις, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχυόμαχε, τῷ ὄντι φύσει τὸν πατέρα Φιλογέωργον εἶναι οὐδὲν ἦττον ἢ οἱ ἔμποροι Φιλόσιτοί εἰσι. καὶ γὰρ οἱ ἔμποροι διὰ τὸ σφόδρα Φιλεῖν τὸν σῖτον, ὅπου ἂν ἀκούσῃσι πλείστον εἶναι, ἐκεῖσε πλέουσιν ἐπ' αὐτὸν καὶ Αἰγαῖον καὶ Εὐξείνον καὶ Σικελικὸν πόντον περῶντες· ἔπειτα δὲ λαβόντες ὅποσον δύνανται πλείστον ἄγουσιν αὐτὸν διὰ τῆς θαλάττης. καὶ ὅταν δεηθῶσιν ἀργυρίου, οὐκ εἰκῇ αὐτὸν ὅποι ἂν τύχῃσιν ἀπέβαλον, ἀλλ' ὅπου ἂν ἀκούσῃσι τιμᾶσθαι τε μάλιστα τὸν σῖτον καὶ περὶ πλείστου αὐτὸν ποιῶνται οἱ ἄνθρωποι, τούτοις αὐτὸν ἄγοντες παραδιδόασιν. καὶ ὁ σὸς δὲ πατὴρ οὕτω πως ἔοικε Φιλογέωργος εἶναι. πρὸς ταῦτα δὲ εἶπεν ὁ Ἰσχυόμαχος, Σὺ μὲν παίζεις, ἔφη, ὦ Σώκρατες· ἐγὼ δὲ καὶ Φιλοικοδόμους νομίζω οὐδὲν ἦττον οἵτινες ἂν ἀποδιδῶνται ἐξοικοδομοῦντες τὰς οἰκίας, εἴτ' ἄλλας οἰκοδομῶνται * * * 1) Νῆ Δία, ἐγὼ δὲ γέ σοι, ἔφην, ὦ Ἰσχυόμαχε, ἐπομόσας λέγω ἢ μὴν πιστεύειν σοι φύσει Φιλεῖν ταῦτα πάντας ἀφ' ὧν ἂν ὠφελεῖσθαι νομίζουσιν.

Ἄτὰρ ἐννοῶ γε, ἔφην, ὦ Ἰσχυόμαχε, ὥς εὖ τῇ ὑποθέσει ὅλον τὸν λόγον βοηθοῦντα παρέσχησαι. ὑπέθου γὰρ τὴν γεωργικὴν τέχνην πασῶν εἶναι εὐμαθεστάτην, καὶ νῦν ἐγὼ ἐκ πάντων ὧν εἶρηκας τοῦθ' οὕτως ἔχειν παντάπασιν ὑπὸ σοῦ ἀναπέπεισμαι. Νῆ Δί' ἔφη ὁ Ἰσχυόμαχος, ἀλλὰ τότε τοι, ὦ Σώκρατες, τὸ πάσαις κοινὸν ταῖς πράξεσι καὶ γεωργικῇ καὶ πολιτικῇ καὶ οἰκονομικῇ καὶ πολεμικῇ

1) Hier is zonder twijfel een lacune, want wie er dan niet meer φιλοικόδομοι zijn dan de hier genoemden zien wij niet.

τὸ ἀρχικὸν εἶναι γνώμη, τοῦτο δὴ συνομολογῶ σοὶ ἐγὼ πολὺ διαφέρειν τοὺς ἑτέρους τῶν ἑτέρων· οἷον καὶ ἐν τριήρει, ἔφη, ὅταν πελαγίζωσι, καὶ δέῃ περᾶν ἡμερησίους πλοῦς ἐλαύνοντας, οἱ μὲν τῶν κελευστῶν δύνανται τοιαῦτα λέγειν καὶ ποιεῖν ὥστε ἀκονᾶν τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τὸ ἐθέλοντας πονεῖν, οἱ δὲ οὕτως ἀγνώμονές εἰσιν ὥστε πλεῖον ἢ ἐν διπλασίῳ χρόνῳ τὸν αὐτὸν ἀνύτουσι πλοῦν. καὶ οἱ μὲν ἰδρῶντες ἐπαινοῦντες ἀλλήλους, ὅ τε κελεύων καὶ οἱ πειθόμενοι, ἐκβαίνουσιν, οἱ δὲ ἀνιδρωτὶ ἤκουσι, μισοῦντες τὸν ἐπιστάτην καὶ μισούμενοι¹⁾. καὶ τῶν στρατηγῶν τούτῃ διαφέρουσιν, ἔφη, οἱ ἕτεροι τῶν ἑτέρων· οἱ μὲν γὰρ οὔτε πονεῖν ἐθέλοντας οὔτε κινδυνεύειν παρέχονται, πείθεσθαι γε οὐκ ἀξιοῦντας ὅσον ἂν μὴ ἀνάγκη ᾖ, ἀλλὰ καὶ μεγαλυνομένους ἐπὶ τῷ ἐναντιοῦσθαι τῷ ἄρχοντι· οἱ δὲ αὐτοὶ οὗτοι οὐδ' αἰσχύνεσθαι ἐπισταμένους παρέχουσιν, ἣν τι συμβαίνει. οἱ δ' αὖ θεῖοι καὶ ἀγαθοὶ καὶ ἐπιστήμονες ἄρχοντες τοὺς αὐτοὺς τούτους, πολλάκις δὲ καὶ ἄλλους ἥττους παραλαμβάνοντες, αἰσχυνομένους τε παρέχουσιν αἰσχρὸν τι ποιεῖν καὶ πείθεσθαι οἰομένους βέλτιον εἶναι, καὶ ἀγαλλομένους τῷ πείθεσθαι ἔνα ἕκαστον καὶ σύμπαντας, ὅταν δεήσει οὐκ ἀθύμως πονοῦντας. ἀλλ' ὥσπερ ἰδιώταις ἔστιν οἷς ἐγγίγνεται Φιλοπονία τις, οὕτω καὶ ὅλῳ τῷ στρατεύματι ὑπὸ τῶν ἀγαθῶν ἀρχόντων ἐγγίγνεται καὶ τὸ Φιλοπονεῖν καὶ τὸ Φιλοτιμεῖσθαι ὀφθῆναι καλόν τι ποιοῦντας ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος. πρὸς ὅντινα δ' ἂν ἄρχοντα διατεθῶσιν οὕτως οἱ ἐπόμενοι, οὗτοι δὴ ἐρρωμένοι γε ἄρχοντες γίνονται, οὐ μὰ Δί' οὐχ οἱ ἂν αὐτῶν ἄριστα τὸ σῶμα τῶν στρατιωτῶν ἔχωσι καὶ ἀκοντίζωσι καὶ τοξεύωσιν ἄριστα καὶ

1) μισοῦντες — καὶ μισούμενοι sc. ἐκβαίνουσιν.

ἵππου ἄριστον ἔχοντες ὥς ἵππικώτατα ἢ πελταστικώτατα προκινδυνεύουσιν, ἀλλ' οἱ ἂν δύνωνται ἐμποῖσθαι τοῖς στρατιώταις ἀκολουθητέον εἶναι καὶ διὰ πυρός. τούτους δὴ δικαίως ἂν τις καλοῖη μεγαλογνώμονας, καὶ μεγάλη χειρὶ εἰκότως ἂν οὗτος λέγοιτο πορεύεσθαι οὗ ἂν τῇ γνώμῃ πολλαὶ χεῖρες ὑπηρετεῖν ἐθέλωσι, καὶ μέγας τῷ ὄντι οὗτος ἂν εἴη ὃς ἂν μεγάλα δύνηται γνώμῃ διαπράξασθαι μᾶλλον ἢ ῥώμῃ. οὕτω δὲ καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις ἔργοις, ἂν τε ἐπίτροπος ἢ ὁ ἐφεστηκώς ἂν τε καὶ ἐπιστάτης, ὃς ἂν δύνηται προθύμους καὶ ἐντεταμένους παρέχεσθαι εἰς τὸ ἔργον καὶ συνεχεῖς, οὗτοι δὴ οἱ ἀνύτοντές εἰσιν ἐπὶ τὰγαθὰ καὶ πολλὴν τὴν περιουσίαν ποιοῦντες. τοῦ δὲ δεσπότου ἐπιφανέντος, ὃ Σώκρατες, ἔφη, ἐπὶ τὸ ἔργον, ὅστις δύναται καὶ μέγιστα βλάψαι τὸν κακὸν καὶ μέγιστα τιμῆσαι τὸν πρόθυμον, εἰ μὴδὲν ἐπίδηλον ποιήσουσιν οἱ ἐργάται, ἐγὼ μὲν αὐτὸν οὐκ ἂν ἀγαίμην, ἀλλ' ὅν ἂν ἰδόντες κινήθῳσι καὶ μένος ἐκάστω ἐμπέσῃ καὶ φιλονικία πρὸς ἀλλήλους καὶ φιλοτιμία κρατιστεῦσαι ἐκάστω, τοῦτον ἐγὼ φαίην ἂν ἔχειν τι ἥθους βασιλικοῦ. καὶ ἔστι τοῦτο μέγιστον, ὥς ἐμοὶ δοκεῖ, ἐν παντὶ ἔργῳ ὅπου τι δι' ἀνθρώπων πράττεται, καὶ ἐν γεωργίᾳ δέ. οὐ μέντοι μὰ Δία τοῦτό γε ἔτι ἐγὼ λέγω, ἰδόντα μαθεῖν εἶναι, οὐδὲ ἅπαξ ἀκούσαντα, ἀλλὰ καὶ παιδεῖαν δεῖν φημι τῷ ταῦτα μέλλοντι δυνήσεσθαι καὶ Φυτὶν ἀγαθὴν ὑπάρχειν, καὶ τὸ μέγιστον δὴ θεῖον γενέσθαι. οὐ γὰρ πάνυ μοι δοκεῖ ὅλον τρυτὶ τὸ ἀγαθὸν ἀνθρώπινον εἶναι, τὸ ἐβελόντων ἄρχειν· σαφῶς * φεῖδονται ¹⁾ τοῖς ἀληθι-

1) Corrupt! Jacob οὗ σαφῶς φεῖδονται κτέ. en zeker de zin: „dat bewaren de goden voor de volmaakt wijzen” wordt hier vereischt, maar φεῖδεσθαι c. gen. rei et dat. pers. in den zin van „iets voor iemand bewaren” zal wel geen Grieksch wezen.

νῶς σωφροσύνη τετελεσμένοις. τὸ δὲ ἀκόντων τυραννεῖν διδόν-
ασιν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, οὐδ' ἂν ἡγῶνται ἀξίους εἶναι βιοτεύειν
ὥσπερ ὁ Τάνταλος ἐν Ἄιδου λέγεται τὸν αἰὲ χρόνον διατρί-
βειν φοβούμενος μὴ δις ἀποθάνῃ.

